

ఆలయాలు దేవాలయాలు



508 508
B.C.



ఆలయాలు - దేవాలయాలు

1 మధునాపంతుల - ఆలయము ✓	1	23 కృష్ణార్కం - 93
2 బ్రహ్మచలము ✓	5	
3 కృష్ణార్కం ✓	11	
4 శాశిమండలం ✓	14	
5 శాశిమండలం ✓	15	
6 శాశిమండలం ✓	25	
7 శాశిమండలం ✓	31	
8 శాశిమండలం ✓	40	
9 శాశిమండలం ✓	41	
10 శాశిమండలం ✓	42	రచన :

మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి

11 బ్రాహ్మణాదులు ✓	45	మల్లంపల్లి శరభేశ్వర శర్మ
12 బ్రాహ్మణాదులు ✓	51	
13 బ్రాహ్మణాదులు ✓	53	
14 బ్రాహ్మణాదులు ✓	57	
15 బ్రాహ్మణాదులు ✓	61	
16 బ్రాహ్మణాదులు ✓	65	
17 బ్రాహ్మణాదులు ✓	71	
18 బ్రాహ్మణాదులు ✓	77	
19 బ్రాహ్మణాదులు ✓	78	
20 బ్రాహ్మణాదులు ✓	85	
21 బ్రాహ్మణాదులు ✓	86	
22 బ్రాహ్మణాదులు ✓	88	

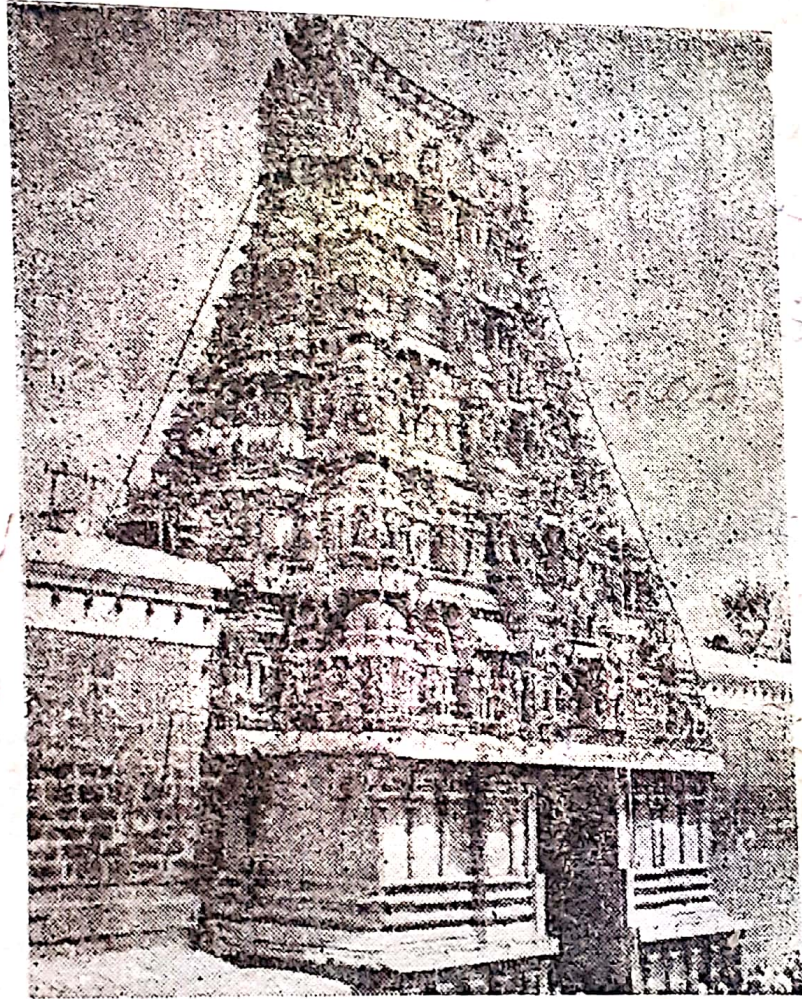
D.L
508 508

ప్రచురణ :

డైరెక్టర్,

సమాచార, పౌర సంబంధ శాఖ,

గృహకల్ప. హైదరాబాద్



తిరువతి

తిరుమల - తిరుపతి

జగత్ప్రసిద్ధమైన తిరుపతి షేత్రమును గూర్చి దిగ్భాత్ర పరిచయం చేయవలెనన్నా. వేయి నాల్కల వానికి సాధ్యమేమో! 'కతా వేంకట నాయక:' తెలుగు దేశంలోని సకల షేత్రాలకు సార్వభౌమ స్థానం తిరుపతిదే అనడం అతిశయోక్తి కాదు.

తిరుపతి చిత్తూరు జిల్లా చంద్రగిరి తాలూకాలో ఉన్నది. రేణి గుంట రైలు జంక్షనునకు ఆరుమైళ్లు. దిగువ తిరుపతికి ఎగువ తిరుపతి కొండ 14 మైళ్లు. అదే తిరుమల. సముద్రపు మట్టానికి మూడువేల అడుగుల ఎత్తున ఉన్న తిరుమల మీద వేంకటేశ్వరస్వామి వెలసి ఉన్నాడు. ఆయన అర్చా మూర్తి దర్శనలాభం కలుగవలెనంటే, ఏడు కొండలు ఎక్కాలి. ఈ కొండల వరుస పాము చుట్టుకొన్న చుట్లని స్ఫూర్తికి తెస్తూ వుంటుంది. శేషాద్రి, వెంకటాద్రి వృషభాద్రి, అంజనాద్రి అనేవి తిరుమల పేర్లు. పర్వత పంక్తి విష్ణువుయొక్క శేషతల్ప మనీ, శేషుని పుచ్చం శ్రీశైలమూ, వీపు అవహో బిలమూ కాగా ముఖం తిరుమల అనీ పురాణోక్తి.

శ్రీమన్నారాయణుడు వెంకటేశ్వరుడుగా ఇక్కడ అవతరించడానికి చెప్పే గాథ కలియుగంలో ప్రపంచమంతా ధర్మదూరమై అశాంతిలోనై ఉంది. లోక కళ్యాణానికి సప్తరులు ఒక యాగం తలపెట్టి చేశారు. హవిర్భాగం దేవేంద్రునికి అర్పించే సమయంలో నారదుడు అక్కడికి వచ్చి ఇంద్రుడు భోగలాలనుడు, హవిర్భాగం గ్రహించడానికి అనర్హుడు, త్రిమూర్తులలో ఎవడుశాంతుడో నిర్ణయించి వానికియడం న్యాయం అన్నాడు న్యాయనిర్ణేతగా భృగు మహర్షి ముందు బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లాడు. ఆయన మౌనంవహించి భృగువుని పలకరించ నై నాలేదు. భృగువు కోపంతో భూలోకంలో నీకు పూజా పునస్కారాలు ఉండవని బ్రహ్మను శపించి, కైలాసం వెళ్లాడు. అక్కడ శివపాండవులు తాండవంతో తన్మయులై భృగువు రాకను గమనించనే లేదు. మహర్షి అలిగి పట్టెడు మారేడు, పిడికెడు విభూతి తప్ప శివుడికి నైవేద్యం ఉండదని శపించినాడు. ఇంక త్రిమూర్తులలో నారాయణుడు ఉన్నాడు. భృగుమహర్షి వైకుంఠానికి వెళ్ళి చూడగా, లక్ష్మీనారాయణులు ఏకాంతంలో ఉన్నారు. ముని వచ్చిన

సంగతి మనుచ తేడు. భృగువు మండిపడి, కోపావేశంతో మహావిష్ణువు నక్షత్రలంపై తన్నినాడు. విష్ణువు ఏమీ తెలియని వాడివలె మహర్షి పాదాలు పట్టుకొని ఊమాపణ వేడాడు. భృగువు అరికాతిలో కన్ను ఉన్నది. మహాగర్వంతో ఉన్న ఋషికి పాద సేవ చేస్తున్నట్టే చేస్తూ విష్ణువు ఆ కన్ను చిడిమి వేశాడు. ఈ విధంగా గర్వభంగం జరిగి భృగువు బుద్ధి తెచ్చుకొని విష్ణువు పాదాలు పట్టుకొని శరణు వేడాడు. శరణాగత రక్షణ పరాయణుడు నారాయణుడు భృగువునకు అభయం ఇచ్చిపొమ్మన్నాడు. తన్నిన వానికి అభయ మివ్వడం లక్ష్మీదేవికి అసహ్యమై వైకుంఠం విడిచి, ఆమె భూలోకానికి వచ్చి చిత్తశుద్ధి కోసం తపస్సు చేయడం ఆరంభించినది. వైకుంఠములో నారాయణుడు లక్ష్మీ వియోగం భరించలేక భూలోకానికి వచ్చి గిరులు అరణ్యాలు పట్టి సంచరిస్తూ వరాహస్వామి అశ్రమం చేరుకున్నాడు. అక్కడి వకుళమాత నారాయణుని ఆదరించి శ్రీనివాసుడనే పేరుపెట్టి పుత్రనిర్విశేషంగా చూచుకొంటూ ఉన్నది.

అక్కడ ఉండగానే ఆకాశరాజు కూతురైన పద్మావతిని శ్రీనివాసుడు వివాహం చేసుకొన్నాడు. పద్మావతి శ్రీనివాసుల కళ్యాణవార్త మహా లక్ష్మీ విని అసూయనడి అక్కడికి వచ్చింది. కొన్నాళ్ళకు సవతులపోరు చూస్తూ భరించలేక శ్రీనివాసుడు శిలాకృతి వహించగా, అక్కడ తిరుపతి క్షేత్రం ఏర్పడింది. మహాలక్ష్మీ దుఃఖంతో కలియుగాంతంవరకు భూలోకం తోనే భర్తతోపాటు ఉండిపోవాలని తానుకూడా శిలారూపంతో కరవీర పురంతో ఉండిపోయింది. అదే కొల్హాపూర్. అలాగే పద్మావతి వెలసిన స్థలం మగగాపురం. వకుళమాత వకుళ మాలికయై శ్రీనివాసునకు గళా భరణంగా ఉన్నది. ఆకాశరాజు అనంతరం అతని సోదరుడు శ్రీనివాసులకు ఆలయం నిర్మించాడు. నిత్య పూజా నైవేద్యాలు ఏర్పాటు చేశాడు. అతని రాజధాని నారాయణ వనం నుండి రహస్య బిల మార్గంలో స్వామి ఆలయానికి స్వయంగా వచ్చి అర్పించేవాడని చెబుతారు.

ఇక - చాత్రిత్రకులు తిరుపతిని గూర్చి చాతా విషయాలు పరిశీలించి చెప్పారు. వెంకటేశ్వరుని ఆలయం ఎనిమిదవ శతాబ్దికి పూర్వమే ఉన్నట్లు శాసనాలు ఉన్నవి. పల్లవులు, చోళులు, యాదవులు, విజయనగర రాజులు, ఈ క్షేత్రము యొక్క ఉత్తరోత్తర నిర్మాణ నిస్తృతికి బహువిధాల తోడ్పడ్డారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలంలో ప్రాకార గోపురాల కుడ్యశిల్పాల పెంపు జరిగింది. రాయలవారు, వారి దేవేరులు తిరుమలదేవి, చిన్నాదేవి, స్వామివారికి సమర్పించుకొన్న కాంకలు ఎన్నో ఉన్నవి. గజపతులను జయించిన తర్వాత రాయలవారు స్వామికి

కనకాభిషేకము చేసినట్టూ, అలాగే మరొకసారి స్వామికి నవరత్న ఖచిత ఖడ్గం బహూకరించినట్టూ, చారిత్రక సత్యాలు లెక్కలేనన్ని ఉన్నవి. స్వామివారి ఆలయానికి వెళ్ళేముందు తిరుమలదేవి-చిన్నాదేవి విగ్రహాలు చూచినపుడు సాహితీ సమరాంగణ సాహ్యభౌముడు రాయలు సకుటుంబంగా శ్రీనివాసునకు అంకితమైన సుకృతాత్ముడ నిపిస్తుంది. రాయలు అముక్త మాల్యద కావ్యం వేంకటరమణాంతమైనదే కదా!

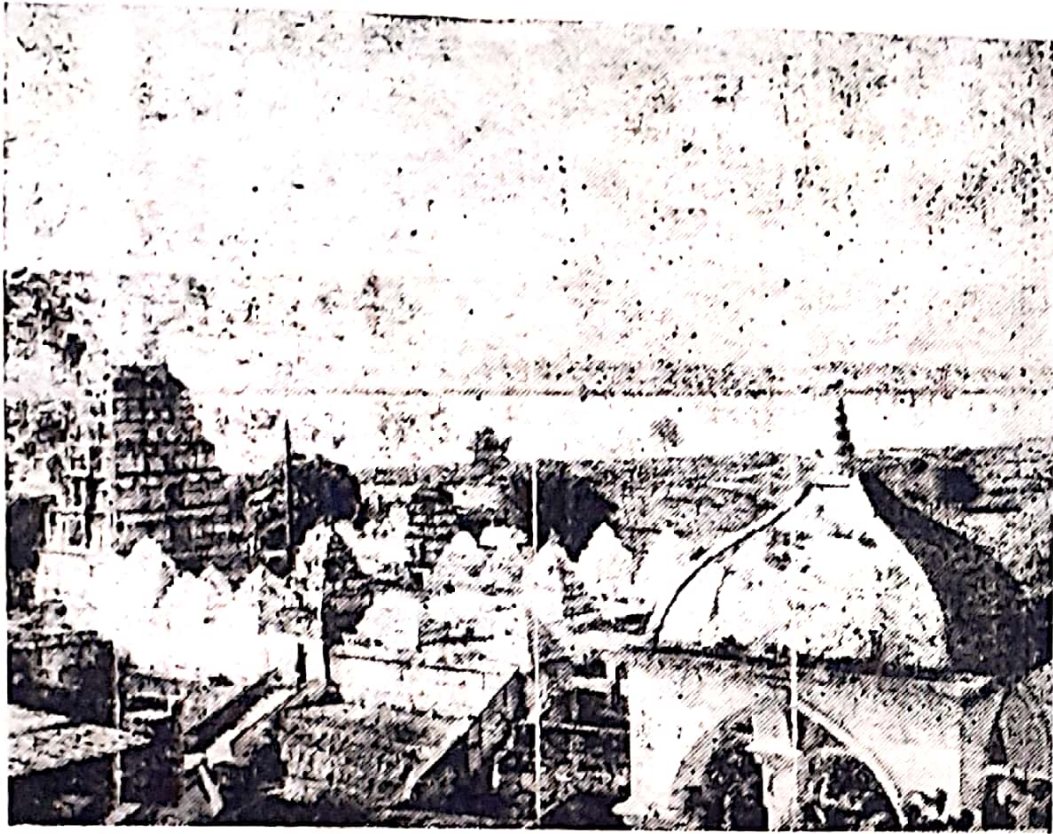
తిరుమల పరిసర తీర్థాలు మూడు చందల అరవై ఉన్నవని చెప్పు కుంటారు. ఆ తీర్థాలన్ని స్వామి పుష్కరిణిలో సంగమించి ఉంటాయి. ఆకాశగంగ, పాపనాశనం, గోగర్భం-కొన్ని ప్రధాన తీర్థాలు. తిరుపతి వెంకటేశ్వర స్వామివారికి 'తలనీలాలు' ఇవ్వడమనేది ప్రీతికరమైనది. 'కళ్యాణకట్ట' లో కేశ సుషప స్వామివారికి అర్పించే భక్తులు యాత్రికుల్లో మూడు వంతులు ఉంటారు.

పుష్కరిణిలో స్నానం, భక్తశ్రేణి వరుసలో నిలబడి అనుధ్యానం, దానికి ఫలముగా స్వామివారి దివ్యమంగళ దర్శనలాభం తుణకాలికమే అనుకున్నా, భక్తాంత రంగంలో ఆ అమృత తుణం జన్మపర్యంత స్థాయి.

ఏమయినా, ఆ ఎత్తునుండి మన మనస్సు దిగువకు రాక తప్పడంలేదు. దిగువ తిరుపతిలో యాత్రికుల దగ్ధనీయ స్థలాలు గోవిందరాజస్వామి ఆలయం, కోదండ రామాలయం. శ్రీనివాసుడు పంపిన ధనం వెండి కుంచముతో కొలిచి కొలిచి అలసిపోయి, భార్యలిద్దరూ పాదసేవ చేస్తూ ఉంటే కుంచం తలక్రింద పెట్టుకుని శయనించి ఉన్న గోవిందరాజస్వామి విగ్రహం మహాగంభీరమూ, రమణీయమూ అయినది. ఇక్కడి ఆలయ ద్వార గోపుర నిర్మాణం విజయనగర ప్రభువుల కాలంనాటిది. కోదండ రామాలయం దిగువనున్న దేవాలయాలన్నింటిలోను సువిశాలమైనది. రామస్వామి, సీతా, లక్ష్మణుల విగ్రహాలు ఇక్కడ ఆరాధింపబడుతున్నవి. ఇక్కడి ముఖమండప స్తంభ శిల్పకళావైభవం దర్శనీయమైనది. పద్మావతి దేవి ఆలయం దిగువ తిరుపతికి రెండు మైళ్ళ దూరాన ఉంటుంది. ఆ ఊరు తిరుచానూరు. శ్రీ అలివేలు మంగతాయారు - పద్మావతీదేవికి ఎన్నో రత్నాభరణాలు ఉన్నవి. పచ్చల గోవిందనామంతో అందగించే మణికిరీటము, దశావతారాలతో కనుమరుగువు చేసే బంగారు జడ-ఇంకా ఎన్నో కై సేతలు అమ్మవారివి.

పౌరాణికములు చారిత్రకములు అయిన కథలు, గాథలు పడుగు పేకలుగా అల్లుకొని ఉండి, భారతీయ దేవాలయ సర్వస్వానికి తన ప్రాతినిధ్యం భహువిధాల ప్రదర్శిస్తూ ఉన్న తిరువతి దేవస్థానం మానవాభ్యుదయానికి సర్వతో ముఖమైన తోహదం చేస్తున్న విషయం జగద్విదితం— శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము, శ్రీ వెంకటేశ్వర మూగ, బధిర అంధుల పాఠశాల, అన్నమాచార్య కళామందిరము, వేదవిద్యుత్ సదస్సు, శిల్ప శిక్షణాలయాలు, పాశ్చాత్య కళాశాలలు, సంగీత కళాశాలలు— ఎన్నో లెక్కపజాలనన్ని సంస్థలు. ఈ దివ్య క్షేత్రము యొక్క కీర్తిధ్వజములు “హిందూధర్మ ప్రతిష్ఠానము” 1969 లో వైశాఖ పూర్ణిమనాడు శ్రీ వెంకటేశ్వర సంస్థానమైన తిరుమల కొండపై జగద్గురువులు శ్రీ కంచి కామకోటి వీరాధీశ్వరులచే ఆరంభించబడి, అవిచ్ఛన్నంగా సేవ చేస్తున్నది. దేవాలయాలలో వేదపారాయణలు నిత్యమూ జరిపించే ఏర్పాటు చేయడము, ఆగమశాస్త్ర పాఠశాలలు, వేద పాఠశాలలు నెలకొల్పి విద్యార్థులకు ఉపకార వేతనాలు ఇవ్వడము—ఇట్టి సత్కార్యము, ద్వారా భారత వర్షము యొక్క ప్రాచీన సంస్కృతి సంప్రదాయాలను తిరువతి దేవస్థానం పరిరక్షిస్తోంది.

తిరువతి దేవస్థానము వారి సేవావైభవం ఒక భారత దేశమునకే పర్యాప్తం కాలేదు. ఖండార భ్యాతి వహించి ఉన్నది. ఉత్తర అమెరికాలోని హిందూ దేవాలయ సంఘంవారు శ్రీ వెంకటేశ్వరస్వామి, పద్మావతి ఆండాళ్ల దేవాలయ నిర్మాణం తిరువతి దేవస్థానమువారి ద్రవ్య సంపత్తితో నిర్మించారు. భారతీయులకు ప్రథమారాధ్యుడైన విఘ్నేశ్వరునకు న్యూయార్కులో ఆలయ నిర్మాణం జరిగింది. ఈ విధంగా శ్రీ వెంకటేశ్వరస్వామి దివ్యసందేశం ప్రపంచము ఎల్ల యెడల పరివ్యాప్తం కావడం కుభోదర్శకము.



భక్తాచలం



1000

భద్రాచలం

వామాంక స్థితశానకీం పరిలసత్కోదండ దడంకరే
చక్రం చోర్ధ్వకరేణ బాహుయుగళే శంఖం శరం దక్షిణే
బిభ్రాణః జలజాత పత్రనయనం భద్రాది మూర్ధ్ని స్థితం
కేయరాది విభూషితం రఘుపతిం రామం భజేశ్యామలం ।

చతుర్భుజమూర్తియైన వైకుంఠభాముడు శ్రీ సీతారామచంద్ర స్వామిగా వేంచేసి ఉన్న భద్రాది సర్వభారతప్రసిద్ధమైన పుణ్యక్షేత్రం. ఒకప్పుడు గోదావరి మండలాంతర్గత అయినా, ఇప్పుడు భద్రాచలం ఖమ్మం జిల్లాలో ఉన్నది. రాజమహేంద్రవరానికి నూటయిరవై మైళ్ళ దూరాన గోదావరి తీరాన ఉన్న భద్రాచలం వెళ్లడానికి బస్సు సదుపాయాలు ఉన్నవి. రాజమహేంద్రవరంనుంచి క్రితిరోజూ లాంచీలు వెడుతూ ఉంటాయి.

భద్రాచల క్షేత్రము యొక్క ఉద్భవ ప్రాథవాలను గూర్చి పౌరాణిక మైన తార్కాణములు కొన్ని ప్రసిద్ధాలు. బహు ప్రాచీన కాలంలో మేరువు తన భార్య మేనకాదేవితో సహా బ్రహ్మను గూర్చి పెద్దకాలం కోరి తపస్సు చేశాడు. పరమేష్ఠి అతని తపోనిష్ఠకు మెచ్చి అభీష్టవరం కోరుకొమ్మన్నాడు. మేరువు రామభక్తి భరితుడైన ఒక పుత్రుణ్ణి కోరాడు. బ్రహ్మ అనుగ్రహించాడు. మేనకా మేరువులకు కమారుడుగా జన్మించిన భద్రుడు రామభక్తి నిర్లిద్రుడై చిరపతస్సు చేసి అచలాకృతివహింప చతుర్భుజమూర్తి శ్రీ రామచంద్రుడు అతని శిరస్సు మీద స్థిరప్రతిష్ఠితుడయ్యాడు. కలియుగ వైకుంఠం భద్రాచలం చాలా కాలంవరకు అడవులలో అగోచరంగానే ఉండినది. ఇటీవల చరిత్ర ఈ రీతిగా ఉన్నది. భద్రాది సమీపంలోని ఒక గ్రామంలో తమ్మాల దమ్మక్క అనే భక్తురాలు నివసించి ఉండేది. బహుజన్మల సంస్కారంతో అవ్యాజంగా ఏర్పడిన ఆమెభక్తికి సంతుష్టుడైన శ్రీ రామచంద్రుడు స్వప్నంలో కనబడి తన భద్రస్థితిని లోకానికి తెలియబరిచి, నిత్యోత్సవాలు చేస్తూఉండమని ఆదేశించాడు. భక్తురాలు దమ్మక్క ఈ శుభవార్త నలుగురికీ చెప్పి భద్రాచల శిఖరమీద వెదకి

పచ్చని చెట్ల గుబురులలో ఉన్న శ్రీసీతారామలక్ష్మణుల విగ్రహాలను చూచి సంప్రోక్షణాదులు చేయించి, ప్రతిష్ఠ చేసినదట. ఆనాడు స్వామి పర్ణశాల లో నివసించి ఉండేవాడని చెబుతారు.

ఇది యిలా ఉండగా 17 వ శతాబ్దంలో భద్రాచల ప్రాంతమంతా గోల్కొండ నవాబు తానీషా పలుబడిలో ఉండేది. అక్కన్న, మాదన్న అనే సోదరులు తానీషాకు మంత్రిలు. గోపన్న వారి మేనల్లుడు. రామ దాసుగా ఇష్టమనం చెప్పుకుంటాము. ఆ గోపన్న తన మేనమామల ద్వారా నవాబు ఆశ్రయం సంపాదించి భద్రాచల ప్రాంతానికి తహసిల్ దారుగా ఉద్యోగం చేస్తూవుండేవాడు. గోపన్న జన్మతః రామభక్తుడు. భద్రాది రాముడు ఎండకు ఎండుతూ, వానకు నానుతూ ఉండడం లోకానికి క్షేమం కాదని ప్రజలనందరినీ రామభక్తిచే ఉత్తేజితుల్ని చేసి, కొన్ని సంవత్సరాలుగా వసూలు కాకున్న పన్నులు ఆరు లక్షలు వసూలు చేసి, ఆ ధనంతో భద్రాద్రి రామునకు గోపురప్రాకారాది నిర్మాణాలు చేయించాడు. అలయనిర్మాణం మేరకే కాక, రామదాసు రామచంద్రుడికి కలికితురాయి, నీతమ్మకు చింతాకు పతకం, మొలతాడు మొలగు కై నేతలు చేయించాడు. వాహనాలు చేయించాడు. వాటిని ఇప్పటికీ యాత్రికులు నేత్రోత్సవంగా చూస్తూ ఉంటారు.

ఈ విధంగా ప్రభుత్వ ధనం వ్యవ పెట్టిన గోపన్నను నవాబు కారాగారంలో ఉంచమన్నాడు. చెరలో ఉన్న గోపన్న రామచంద్రుని గూర్చి మొరపెట్టుకుంటూ చెప్పిన కీర్తనలు తరచు మనం వింటూ ఉంటాము గోపన్న రాముణ్ణి ఎంత వేడుకున్నా లాభం లేకపోయింది. ఆరు లక్షల ధనం నవాబుకు చెల్లించాలి. ప్రాణాత్యాగానికే నిర్ణయించుకున్నాడు. భగవల్లిల ! ఆ రాత్రికి రాత్రి రామలక్ష్మణులు తానీషాకు ఈయవలసిన ఆరు లక్షలు ఇచ్చి వెళ్ళిపోయారు. నున్నాడు ఉదయం గోపన్న విడుదల చేయబడ్డాడు. గోపన్న రామదాసుగా విఖ్యాతుడయ్యాడు. తానీషా కూడ రామభక్తుడై, ప్రభుత్వపు ఖజానా నుంచి మందీర నిర్వహణకు ఏటా పదివేల వరహాలు ఏర్పాటు చేశాడు. గోపన్నకు తారకమంత్రం : బీరుదాసు ఉపదేశించాడని చెబుతారు. భద్రాద్రి విఖ్యాతితో రామదాసు పేరు శాశ్వతం అయింది.

భద్రాద్రి సమీపంలో గోదావరి గర్భంలో ఉష్ణగుండం ఒకటి ఉన్నది, దాని పేరు శేషేశ్వరం. నాగలోకాధిపతి శేషుడు రాక్షసులను ఎదుర్కొనే బలంలేక బ్రహ్మను గూర్చి తపస్సు చేశాడు. బ్రహ్మ శేషుని అనుగ్రహించి

భూలోకంలోని భద్రాచలం చేరి గౌతమీ తీరంలో శివధ్యానం చేస్తే నీకు ఇష్టసిద్ధి అవుతుందని చెప్పాడట. శేషుడు శివుణ్ణి గూర్చి తపస్సు చేస్తూ అగ్ని గుండం నిర్మించి అభిచారహోమం చేయగా, శివుడు ప్రత్యక్షమై శత్రు సంహారకమైన ఒక శూలం ప్రసాదించాడు. శేషుడు శూలాయుధంతో అరివర్గ నిర్మూలనంచేసి, రాజ్యభోగాలు అనుభవించాడు. శేష ప్రతిష్ఠితమైన ఈ శివక్షేత్రం శేషేశ్వరమనీ, అభిచారహోమం చేసినచోట ఉష్ణగుండమని అంటారు.

భద్రాచలానికి పదిమైళ్ల దూరాన 'పంచవటి' ఉన్నది. మరికొంత దూరాన రాముడు అరణ్యవాసం చేసినప్పటి పర్ణశాల; జటాయువు సీతాపహరణ వార్త రాముడికి తెలియజేసి తను త్యాగం చేసిన శ్రీరామగిరి; ఈ విధంగా రామయణంలోని కొన్ని అంశాలు భద్రాచల ప్రాంతంలోనే జరిగిన తార్కాణాలు చూపిస్తూ ఉంటారు.

భద్రాద్రి రామాలయం కొంత జీర్ణస్థితిలో ఉండడంవల్ల ప్రభుత్వము వారు పునరుద్ధారంచేసి, నేడు దానికి ఎన్నో విసూతన సుందరనిర్మాణాలు జతచేశారు. తిరుపతి దేవస్థానం వారు ఆధునిక సౌకర్యాలు గల గదులతో పెద్ద సుందరమందిరాన్ని భద్రాద్రిలో నెలకొల్పారు. అన్నవరం దేవస్థానం వారిది, మైసూరు మహారాజు వారిది, ఇంక కొన్ని సత్రాలు ఉన్నవి. చంద్రమౌళి భవనం, రామదాసు ధ్యాన మందిరం మొదలైన నిర్మాణాలకు శిఖరాయమానంగా కల్యాణ మండపం దర్శించవచ్చు. అశూర్వ సుందర శిలాశిల్ప ఖండంగా ఉన్న శృంగార మండపంలో రామయణ గాథా ఘట్టాలు పరికించవచ్చు.

ప్రతి సంవత్సరమూ చైత్రశుద్ధ ప్రతిపత్త మొదలు నవమివరకూ బ్రహ్మోత్సవాలు అతివైభవంగా జరుపుతారు. వేలకొలది భక్తులతో శ్రీరామనవమి నాడు సీతా కళ్యాణం జగజ్జేగీయమానంగా జరుగుతుంది. హరికథలు, నృత్యవినోదాలు, నాటకాలు దేవస్థానం వారు ఏర్పాటు చేస్తారు. ముక్కోటి ఏకాదశినాడు కూడా అసంఖ్యాక ప్రజానీకం

భద్రాచల షేత్రానికి వస్తారు. ఉత్సవ దినాల్లోనే కాక సత్యమూ
యాత్రిక సందోహము కల్యాణ గుణాభిరాముడైన శ్రీరామచంద్రునకు,
సీతమ్మవారికి కాన్కలు సమర్పించి ఆరాధనలు జరుపుకుంటారు.

భద్రాచల షేత్రంలో సీతారామచంద్ర సాన్నిధ్యంపొంది చిరంజీవి
యైన రామదాసు గోపన్న దాశరథి శతకం తెలుగువారి పారాయణంలో
ఉన్న గ్రంథము.

శ్రీరామ సీతగాగ, నిజసేవక బృందము వీరవైష్ణవా
చారజనంబుగాగ, విరజానది గౌతమిగా, వికుంతము
న్నారయ భద్రశైల శిఖరాగ్రముగాగ వసించు చేతనో
ద్ధారకుడైన విష్ణుడవు దాశరథీ । కరుణాపయోనిధి ।

అన్నవరం

తూర్పు గోదావరి మండలము పంపానది తీరాన ఉన్న 'అన్నవరం' తెలుగు దేశంలో విశేష విఖ్యాతమైన షేత్రం. ఇక్కడ రత్నగిరిపై వెలసిన వేల్పు హరిహరహిరణ్య గర్భాత్మక శ్రీ వీర వేంకట సత్యనారాయణస్వామి అమ్మవారు అనంతేశ్వరి సత్యవతి. భక్తులకు ఇమ్మన్న వరాలు ఇచ్చే 'రత్నగిరి' అన్నవరంగా అన్వర్తమైనది. నిరతాన్నదానం కారణంగా 'అన్నవరం' పేరు స్థిరపడినదంటారు.

తూర్పు కనుమలు ఇక్కడనుండే ఆరంభం. పావనమైన పంపానది రత్నగిరి ప్రక్క సన్నగా ప్రవహిస్తూ ఉంటుంది. వర్షాకాలంలోనే దాని వెల్లువ స్ఫుటంగా స్నానానుకూలం అవుతుంది. సాధారణంగా అక్కడి బావులలోని నీరు తోడుకొని యాత్రికులు స్నానాలు చేస్తారు.

శ్రీరాముడు వనవాసకాలంలో ఈ ప్రాంతాన సంచరించినట్లు, సుగ్రీవాదులను అనుగ్రహించిన ప్రదేశం ఇదే అయినట్లు చెబుతారు. మేరువు కుమారుడు రత్నాకరుడు, ఆయన రత్నగిరిగా ఉండి తన శిరస్సుపై సత్యనారాయణస్వామికి స్థిరనివాసం ఏర్పరచాడని అంటారు. స్వామివారికి ఇప్పటి ఆలయాది నిర్మాణాలు అర్పించినమే అయినా ఆయన ఈ కొండపై వెలసినది ప్రాచీనకాలమండే. స్థానికులైన భక్తులకు స్వప్నంలో కనబడి రత్నగిరిమీద తన ఉనికినిగూర్చి సూచించినవీడట ఆలయనిర్మాణ ప్రతిష్ఠలు జరిగినవని తెలుస్తుంది. 1891లో ఖరనామ సంవత్సర శ్రావణ శుద్ధ ద్వితీయనాడు రామారాయణంగారిచే ప్రతిష్ఠితుడైన స్వామి భారతదేశము నలుమూలలాఉన్న లక్షలాది భక్త యాత్రికులను ఆకర్షించడంలో ఆశ్చర్యం లేదు.

ఈ షేత్రములో జరిగిన యంత్రప్రతిష్ఠ అపూర్వమైనది. అధర్వణ వేదంలోని దేవర్షి శాఖకు సంబంధించిన ఋషానంతో, త్రిపాద్విభూతి నారాయణోపనిషత్తు ఆధారంగా ఈ యంత్రం ప్రతిష్ఠితమయింది. దేవస్థానము రెండంతస్తులుగా ఉంటుంది. క్రిందిభాగంలో యంత్రప్రతిష్ఠ, సత్యనారాయణ స్వామివారి మూర్తి వైభాగములో ఉంటుంది. ఈ రెండింటికీ మధ్య పానపట్టం వంటి నిర్మాణం. అందు త్రిపీఠములమీద బీజాక్షర సంపుటి

యంత్రం. బిందుస్థానమున ఏకశిలా స్తంభము. ఆ వైభాగములో స్వామి వారి విగ్రహం. ఒకప్రక్క అమ్మవారు అనంతలక్ష్మీ సత్యవతీదేవి. వేరొక వైపు శివలింగం. దిగువభాగంలో ఆదిత్యుడు, గణనాథుడు, అంబిక, మహేశ్వరుడు నలువైపుల ఉన్నారు. యంత్రమునకు స్వామి మూర్తికి త్రికాలార్చనలు జరుగుతూ ఉండడమేకాక. స్ఫటిక శ్రీచక్రార్చనము, సాలగ్రామార్చనము నిత్యం చేయబడతవి. స్వామిపేర సృష్టి స్థితి లయ కారకులైన మువ్వురు మూర్తుల ఏకాకృతి ఈ రత్నగిరిమీద వెలసినదని విజ్ఞులు భావిస్తారు. ఈవిధంగా ధ్యానిస్తారు.

మూలతో బ్రహ్మరూపాయ
మధ్యత శ్చివరూపిణే
అగ్రతో విష్ణురూపాయ
త్రేత్యో రూపాయతే నమః :

ప్రధానాలయానికి కొంత దిగువ భాగాన రామాలయం, వనదుర్గా, కనకదుర్గాలయాల ఉన్నవి. వనదుర్గ ఈ షేత్రంలో రాత్రులు సంచారం చేస్తూ ఉంటుందని ప్రతీతి.

అన్నవర షేత్రమునకు వచ్చి మొక్కుబడులు చెల్లించేవారి సంఖ్య నిత్యమూ అసంఖ్యాకముగా ఉంటుంది. పిల్లలకు నామకరణాలు, అక్షరాభ్యాసాలు, ఉపనయన వివాహాదులు జరుపుకుంటారు. తిరుపతిలో వలెనే కేళిఖండనము జరిపించుకొనేవారు వస్తూ ఉంటారు. స్వామివారి కల్యాణం, నిత్యపూజ, సహస్రనామము, అష్టోత్తరము, అభిషేకము మొదలైనవానికి ప్రత్యేకముగా రుసుములు ఏర్పాటుచేసి ఉంచినారు. సత్యనారాయణస్వామి వారి ప్రసాదము ఆయన అనుగ్రహంవలెనే ఎంతో ప్రసన్న మధురంగా ఉంటుంది. వైకుంఠేకాదశి, భీష్మైకాదశి మొదలైన పర్వాలలో తండోప తండాలు భక్తులు వస్తారు. సామూహికముగా జరిగే సత్యనారాయణ వ్రతములు అన్నవర షేత్రంలో చూసితీరవలెను. శ్రేణులుకట్టి దంపతులు కూర్చుని ఉంటారు పూజాద్రవ్యములు దేవస్థానంవారే ఏర్పాటుచేస్తారు. పురోహితుడు ఉచ్చైస్వరంతో మంత్రాలు చెపుతుంటే ఎవరి పూజ వారు చేసుకుంటారు. సత్యనారాయణ వ్రతకల్పం స్కంధ పురాణములోని రేవా ఖండములో ఉన్నది. వ్రత మహాత్మ్యం వివరించే అందలి కథలు శ్రద్ధాభక్తులతో అందరూ వింటారు. తెలుగునేలలో నాల్గు చేరగులా సత్యనారాయణ వ్రతం చేసుకొని అభీష్టసిద్ధి పొందుతున్నవారు ఉన్నారు. తెలుగువారే కాదు. ఇతర రాష్ట్రాలనుండి స్త్రీ పురుషులు ఎందరో స్వామి సన్నిధికి

వచ్చి మొక్కులు చెల్లించుకోవడం ఉంటుంది. దేవస్థానంవారి సత్రములు ఉన్నవి. అన్నవరంలో ఒక ఉన్నత పాఠశాల, ఒక సంస్కృత పాఠశాల దేవస్థానంవారు నడుపుతున్నారు.

వైశాఖ శుద్ధ ఏకాదశి మొదలు అయిదు రోజులు స్వామివారికి కల్యాణ మహోత్సవాలు చేస్తారు, ఈ ఉత్సవాల్లో భక్త హృదయాకర్షకమైన కళాప్రదర్శనలు, హరికథలు మొదలైనవి ఉంటాయి. ముఖ్యంగా అనేకులు వేదశాస్త్ర విద్వాంసులకు దేవస్థానం వార్షికాలు ఇస్తుంది. సదస్యంనాడు వేదపండితుల స్వస్థినాగములు, శాస్త్ర విద్వాంసుల వాక్యార్థములు, ఆసక్తులైనవారు వింటారు. చాలాకాలంనుంచి అన్నవరక్షేత్రంలో కవులకు గౌరవాదరాలు లభిస్తున్నవి. కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిగారు, శతావధాని చెళ్లపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు, పిసుపాటి చిదంబర శాస్త్రిగారు మొదలైన విద్వత్కవుల ఆధ్వర్యంలో కవితారచన పోటీలు జరపడం, అందులో ఉత్తీర్ణులైనవారికి వార్షికాలు ఏర్పాటుచేయడంఉండేది. నేటికి కూడా దేవస్థానంవారు అముద్రితగ్రంథాల ముద్రణకుద్రవ్యసహాయం చెయ్యడం, కవి సత్కారాలు మొదలైనవి జరిపిస్తున్నారు. వేంకట పార్వతీశ్వర కవులలో ఒకరైన ఓలేటి పారతీశ్వర కవిగాని దేవస్థాన కవిగా నియమించి వారికి చాలాకాలం మాసభృతి ఇచ్చిన విషయం పెద్దలకు తెలిసిందే. “సత్యదేవ ప్రశక్తి” అనే పద్యకావ్యం వారు వ్రాసినది ముద్రితమైనది.

అన్నవరం కొండమీద ఆలయం ఎదుట ఉన్న మండపానికి ఎడమవైపు “సన్ డయల్” ఎండ గడియారము తప్పక చూడవలసిన యత్రనిర్మాణం. జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలు పిడమర్తి కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి మేధాబలంతో ఇది ఈ క్షేత్రంలో స్వామి సన్నిధిని నెలకొల్పబడింది. దీనివల్ల పగటివేళ సూర్యాతపం ఆధారముగా కాలనిర్ణయం చేయవచ్చు.

ఒక శతాబ్దిలోపుననే స్రతిష్ఠితమైనా అపూర్వ యంత్రనిర్మాణంతో మూర్తిత్రయాత్మకమై, నిత్యమూ సహస్రాధిక యాత్రికుల్ని ఆకర్షిస్తూ అనేకవిధాల సౌకర్యాలతో విస్తరింపబడిన అన్నవర సత్యదేవుని దేవస్థాన వైభవము చూచినవారికి ఇది తిరుపతికి సోదరక్షేత్రం అనిపిస్తుంది.

శ్రీరుచిర రత్నశైలా

గారా! సద్భక్త హృదయకమల విహారా!

కారుణ్యమృతమయ కా

సారా! శ్రీ సత్యదేవ! జగదాధారా!

రాజమహేంద్రవరం

శ్రీ ఉమాకోటిలింగేశ్వర స్వామి దేవస్థానము :

రాజమహేంద్రవరానికి ఉత్తరంగా గౌతమీ తీరస్థలమైన పురాతన షేత్రం కోటి లింగాలు త్రిపురాసుర యుద్ధంలో ఈశ్వరుడు కోటి వంది రాక్షసులను సంహరించాడు. వారికి బ్రహ్మ మోక్షం ప్రసాదించి లింగ రూపాలను ప్రసాదించి లింగ రూపాలను ఇచ్చాడు. ఈ ప్రదేశానికి శ్వేత వర్ణతం అని పేరు. కోటి లింగాల షేత్రం ఇప్పటి పాత బ్రిడ్జి వరకూ వ్యాపించి ఉండేది. పూర్వం ఇక్కడి కోటి లింగాలలో ఒక దాన్ని కాకాసురుడు వాయన రూపంలో వచ్చి తీసుకొనిపోయి కాశీలో ప్రతిష్ఠించాడని చెబుతారు. కాశీలో ఆ లింగం ఉన్న ప్రాంతాన్ని ఉత్తర కాశీ అంటారు. కోటిలింగాల్లో ఒకటి తక్కువ కావడం వల్ల బ్రహ్మ, విష్ణువు నర్మదా బాణాన్ని తెచ్చి అక్కడ ప్రతిష్ఠ చేయడం వల్ల కోటిలింగాలు పూర్తి అయినవి. ఇక్కడ శ్రీ వివారణ్య స్వామిచే ప్రతిష్ఠింపబడిన శ్రీచక్ర సహిత రాజ రాజేశ్వరీ పీఠ భువనేశ్వరీ దేవి ఆలయం ఉన్నది. కోటి లింగాల షేత్రం దగ్గర గోదావరీ స్నానంచేసి, కోటిలింగేశ్వర స్వామిని, భువనేశ్వరీ దేవిని, శ్రీ సీతారామస్వామిని సేవించడంవల్ల సమస్త పాప నివృత్తి అవుతుందని భక్తుల విశ్వాసం.

శ్రీ ఉమా మార్కండేయ స్వామి దేవస్థానము :

గౌతమీ తీరంలో రాజమహేంద్రవరానికి ముఖ్యమైన స్థానంలో ఉన్న ఆలయం—మార్కండేశ్వరస్వామి వారిది. మృకండ మహర్షి కుమారుడయిన మార్కండేయుడు గోదావరీ తీరంలో తపస్సు చేసినట్లు, అప్పుడు ఈశ్వరా రాధన నిమిత్తం, ఈ లింగాన్ని ప్రతిష్ఠించి మార్కండేయుడనే పేరు పెట్టినట్లు చెబుతారు. యమ పాశ బద్ధుడైన మార్కండేయుడు ఇక్కడి శివ లింగాన్ని ఆలింగనం చేసుకుని శరణు వేడి, ఈశ్వరుని వల్ల ఆయువు పొందడం కారణంగా, ఈ పేరు వచ్చిందని అంటారు. అపమృత్యుపరిహార మునకు, సంతాన ప్రాప్తికి పేరు పడ్డ ఈ స్వామిని నిత్యమూ భక్తులు సేవిస్తూ ఉంటారు. వేదశాస్త్ర పరిషత్తు వారు కృష్ణాష్టమినాడు అనేకులు వేదశాస్త్ర విద్వాంసులకు వార్షిక సత్కారాలు ఈ ఆలయ ముఖమండపంలో జరుపుతూ ఉంటారు.

శ్రీ కాళహస్తి

ఏ వేదంబు పఠించెలూత? భుజగంబేశాస్త్రమున్ జూచె? కా
నే విద్యాభ్యసనంబొనర్చెగరి? చెంచే మంత్రమూహించె? బో
థావిర్భావ నిదానముల్ చదు లయ్యా! కావు; నీ పాదరసం
నేవాసక్తియె కాక; జంతుతతికిన్ శ్రీ కాళహస్తిశ్వరా!

శ్రీ మల్లికార్జున స్వామి ప్రాభవం ఎవరికీ వచ్చేది కాదు - కాని
శ్రీ కాళహస్తిశ్వరస్వామిని తలచుకున్నప్పుడు-ఎన్ని జన్మలకైనా పుడితే
తెనుగు దేశంలోనే పుట్టాలనిపిస్తుంది. ఈ స్వామి తియ్యదనమే వేటు.
ఇది కేవలం అడవి తేనె! యీ తేనె తియ్యదనమంత తెనుగు భాషలో
ఒక్క ధూర్జటి మాటలలోకే సరాసరి వచ్చిందేమోనని అనిపిస్తుంది. ఈ
సొత్తపినాటి దైవము తెనుగుజాతికి, తెనుగు భాషకూ ఏనాటి చుట్టమో!

మొగలేటి ఒడ్డున కొండదరిని కట్టున్విక్రీణిడలో ఒంటరిగా ఎప్పటి
నుంచి యీ స్వామి ప్రొద్దులు పుచ్చుతున్నాడో! ఈ స్వామికి అసలు నేతా
ప్రొద్దు అనే ఆద ఉన్నట్లే తోచదు.

పురావిదులు ఇలా చెబుతున్నారు. విశ్వామిత్రుడు పూనిన పగ
వల్ల వశిష్ట మహర్షి కుమారులు వంద మంది పోయారు. కామక్రోధాలను
జయించినా ఆ బ్రహ్మర్షికి శోకం తప్ప లేదు. పుత్ర శోకం భరించలేక
ఆత్మహత్యకు ఎన్నో విధాల ప్రయత్నించినాడు. అన్ని ప్రయత్నాలు విఫల
మైనాయి. చివరికి కొండ ఎక్కి క్రిందికి ఉరికాడు. భూదేవి ఆ
మహర్షిని తన చేతితో పట్టుకొని "ఒ వెర్రివాడా! కొడుకులందరూ పోయిన
దుఃఖం చావుతో తీరుతుందనుకున్నావా? ఇవన్నీ అవాంతర దుఃఖాలు,
వీటన్నిటికీ మూలమైన మొదటి దుఃఖం జన్మ! అది తీరటానికి శివ ధ్యానం
కంటే శరణ్యం లేదు. నీకు నిజంగా సంసారం మీద రోత కలిగితే పార్వతీ
పతియైన మహాదేవుణ్ణి సేవించు! జీవన్ముక్తి చేకూరుతుంది" అని బుజ్జగించింది.

భూదేవి ఆదేశం వల్ల వశిష్ట మహర్షి నానావిధ వాసనాస్పదమైన
తన హృదయ పద్మాన్ని శివునికర్పించి రాజయోగ నిష్ఠుడై మహాతపస్సు
చేయడం మొదలు పెట్టాడు. అడవి ఏనుగులు తొండాలతో నీళ్లు తెచ్చి
తమంతటాతాము ఆ బ్రహ్మనిష్ఠుణ్ణి స్నానం చేయించేవి, చమరే మృగాలు

తమ తోక కుచ్చితతో ఆయనకు వీచేవి. కోతులు పండ్లు తెచ్చి కానుక
లిచ్చేవి. కిరాతాంగనలు పరివర్యలు చేసేవారు. పోసు పోసు ఆయన
తపోనిష్ఠ పరాకాష్ఠ వహించింది. ఏనుగు గున్నలు వచ్చి శిలా భూత మైన
ఆయన శరీరం మీద ఒరిగి తమ గండ స్థలాలు ఒరిసికొనేవి. చందన వృక్షం
మీద మాదిరిగా ఆయన శరీరం మీద పాములు తిరిగేవి. ఆయన జడలో
గూళ్లు పెట్టుకొని పక్షులు కాపురం చేసేవి.

ఆ తపస్సు స్థాణునిలో కదలిక కలిగించింది. పంచముఖ సర్పాకారమై
వచ్చిమాఖి ముఖమైన పరమ శివలింగ రూపంలో ప్రసన్నుడై పరం వేడు
మన్నాడు. వసిష్ఠ మహర్షి బ్రహ్మ విద్యను భిక్షగా అర్థించాడు. ఆ
మహాలింగం మధ్యలో నుంచి దక్షిణామూర్తి స్వరూపంలో ఆవిష్కరించి
శివుడు వశిష్ఠ మహర్షికి బ్రహ్మ విద్యోపదేశం చేసి అంతర్హితుడైనాడు.

ఈ విధంగా శ్రీ కాళహస్తి జ్ఞాన షేత్రమై వెలసింది. పరమేశ్వర
విరహం భరింపలేక పార్వతీదేవి కైలాసం నుండి ప్రమథ పరివారంతో
కదలి వచ్చి జ్ఞాన ప్రసూనాంబయై స్వామి సన్నిధిలో నిలిచింది. ఆది
దంపతులిలా వసిష్ఠాశ్రమంలో స్థిరపడిపోగా కైలాస పర్యటన తల్లిదండ్రులను
వెదకికొంటూ వచ్చే తనయుని వలె దక్షిణాశకు తరలి వచ్చింది. కైలాసం
తోడి నేహం వల్ల మేరువు కూడ సూర్య చంద్రులతో సహా దక్షిణానికి
వచ్చి అచ్చట పార్వతీ పరమేశ్వరులకు విహార స్థానమై తూర్పు వైపున
నిలిచింది. ఇలా సపరివారంగా పరమ శివుడు దక్షిణాశా కుటుంబియై
పోయినాడు. కొంత కాలానికి అచ్చటికి లోపాముద్రతో సహా అగస్త్య
మహర్షి వచ్చి దక్షిణ కైలాస దర్శనం చేసి అయిదు పడగలతోడి ఆ మహా
లింగాన్ని అర్పించాడు. జ్ఞాన ప్రసూనాంబను సేవించాడు. అచ్చట
పరివార దేవతలందరినీ కొలిచాడు. ఆ మహా స్థలంలో పుణ్య నదీ ప్రవా
హమేదీ లేకపోవడం ఆయనకు విచారం కలిగించింది, పరమేశ్వరుణ్ణి
ఉద్దేశించి తపస్సు చేసి ఒక పుణ్య నదిని ప్రవహింప చెయ్యాలని సంకల్పించి
అక్కడకు నాలుగొమ్మడల దూరంలో ఉన్న ఒక పెద్ద కొండ మీదకు వెళ్లి
తపస్సు మొదలు పెట్టాడు. పరమ శివుడు ప్రసన్నుడై బ్రహ్మతో ఆకాశ
గంగను పంపించాడు. అది స్వర్ణ కాంతితో, మహా ధ్వనితో ఆకాశం
నుండి దిగి “స్వర్ణముఖరి” అనే పేరుతో ఆ మహా షేత్రంలో ఉత్తర
వాహినియై ప్రవహించింది.

పూర్వం బ్రహ్మ వాంఛననుసరించి సరస్వతి శత రూపయై ఆయనతో క్రిడించినందువలన అతివేలమైన వారి కామ ప్రవృత్తి వలన ముప్పది వేల మంది రాక్షసులు పుట్టి లోక కంటకులుగా పరిణమించారు. భూదేవి ఆక్రోశించింది. ఆ రాక్షసుల సంహారార్థమై బ్రహ్మ తన కోపంలో నుంచి ఉగ్రుడనే కుమారుణ్ణి సృష్టించాడు. ఆ ఉగ్రుడు తన అన్నలైన ఆ ముప్పది వేల రాక్షసులను సంహరించాడు. చివరకు పుత్రకోక దగ్గుడైన బ్రహ్మ కోప వీక్షణ వల్ల ఆ ఉగ్రుడు కూడా భస్మమైపోయినందువల్ల బ్రహ్మకు చిత్త శాంతి లోపించి యీ మహాక్షేత్రానికి వచ్చి తపస్సు చేసి 'ఋభు'డనే జ్ఞానమయుడైన పుత్రుణ్ణి శివానుగ్రహం వల్ల పొందాడు. ఆ ఋభువు సనకాదులతో బ్రహ్మ విద్యా సంప్రదాయాన్ని విస్తరింపజేసి నాడు. ఇదంతా ఆదియుగంలో కథ! కృత యుగంలో శ్రీ అనే సాలెపురుగు, త్రేతాయుగంలో 'కాళ'మనే సర్పమూ, ద్వాపరయుగంలో 'హస్తీ' యీ స్వామిని మహా నిష్ఠతో కొలిచారు. ఆ ముగ్గురినీ శివుడు తన లింగాకారములో కూర్చుకొని భక్తైక శరీరుడై నాడు. అగాధలిలా ఉన్నాయి.

కృతయుగంలో ఒక సాలెపురుగు తన పూర్వవాసనా విశేషంవల్ల స్వామిని సేవింపవచ్చి స్వర్ణముఖరీ జలార్ధ్ర శరీరమై తన నాభినుండి వచ్చే దారాలతో స్వామికి గుళ్ళూ గోపురాలూ కట్టింది. ఆ దారాల గుడులు ప్రొద్దుట మంచులో తడిసి ముత్యాల గుడులై కొంతసేపటికి సూర్యకిరణాలు పడి నవరత్నాల గుడులై చిత్రంగా మెరుస్తూ ఉండేవి. శివునికి దాని భక్తిని పరీక్షించాలని ముచ్చట వేసింది. ఆ దారాల కట్టడాలకు గర్భగుడిలోని దీవజ్వాల అంటుకొని ఒక్క ఊణంలో అవన్నీ పొగలో కలిసిపోయాయి. సాలెపురుగుకు మహా దుఃఖమూ మహాక్రోధమూ ఒక్కసారే వచ్చాయి. ఈ గుళ్ళు కట్టడానికి నాకు ఏన్నో యేళ్ళు పట్టింది. ఈ దీపం ఒక్క ఊణంలో కాల్చివేసింది. 'కుమ్మరికొక యేడాదీ, గుడియకు ఒక పెట్టూ, అనే సామెత అనుభవంలోకి వచ్చింది. అని ఆ దీపాన్ని మ్రింగబోయింది. శివుడు ప్రసన్నుడై దాని కోరిక ప్రకారం కైవల్యం అనుగ్రహించాడు. త్రేతాంతంలో ఒక పాము రోజూ పాతాళం నుండి దివ్య మాణిక్యాలు తెచ్చి ప్రాతఃకాలంలో శీతాంశుశేఖరుణ్ణి సేవిస్తూ వుండేది. ఇలా వుండగా ద్వాపర యుగం మొదలైంది. అప్పుడు ఒక యేనుగు అక్కడికి వచ్చింది. ఆ యేనుగు మొగలేటిలో రోజూ స్నానం చేసేది. కానలూ కోనలూ

కలయతిరిగేది. మారేడు కొమ్మలూ తామరలూ కలువలూ తెచ్చేది. పాము పేర్చిన మణులన్నీ త్రోసివేసేది. తొండంతో తెచ్చిన నీళ్ళతో దక్షిణ కైలాస నాథునికి తనివితీరా అభిషేకంచేసి పూజచేసి వెళ్ళేది.

మరునాడు ప్రాద్దున్నే పాము పడగమీద రత్నాలతోవచ్చి క్రిందటి రోజు తాను పూటించిన మణులన్నీ చెల్లాచెదురై పోవడమేకాక స్వామి శిరస్సు మీద వాటికి బదులు ముళ్ళ కంపలూ, తామరతూడులూ ఉండటం చూచి మహా వ్యసనపడిపోయింది. తన పూజ పాడుచేసుకొని ఎవడో తనకు ద్రోహం చేస్తున్నాడనుకొంది. తన దురదృష్టానికి విచారించింది. నెమ్మదిగా ఏనుగు పెట్టినవన్నీ ప్రక్కకు నెట్టి మనస్సులో రోషమూ భక్తి నుల్లాడగా మణులతో స్వామిని పూటించి వెళ్ళింది. పాముది ప్రాతఃకాలార్చనా, ఏనుగు చేసేది ప్రాహ్లాంధ్రనా కావడంవల్ల రెండూ ఒకసారి తారసిల్లేవికావు. ఒకదాని పూజ ఒకదానికి నచ్చలేదు. రెండింటికీ నానాటికీ వైరం పెరిగింది. ఒకనాడు పాము పగతీర్చుకోవటాన్ని సంకల్పించి ఏనుగు పెట్టిన మారేడు ప్రతిలో తామరతూడుల్లో అనిగి పొంచివుంది. మామూలుగా ఏనుగు తన వేళకువచ్చి నిన్న తాను చేసిన పూజ స్వామి శిరస్సుపై నిలిచి ఉన్నందుకు సంతోషించి నదికి స్నానానికి వెళ్ళింది. తన శత్రువు ఎవరో పాముకు అర్థమయింది. చేరవచ్చిన శత్రువు దూరమైపోయాడే! అని మారేడు పత్రి అడుగున పాము బుసలుకొడుతూ వుంది. ఆ కీడు కనిపెట్టలేక పూజా ద్రవ్యాలతో ఏనుగువచ్చి నిర్మాల్యము తియ్యడానికి లింగం మీదికి తొండం చాచింది. ఆ అవకాశానికి పాము సంతోషించి తొండం రంధ్రంలోనించి దూరి ఏనుగు కుంభస్థలములో తిరగడం మొదలుపెట్టింది. ఆ బాధ భరించలేక ఏనుగు ఘీంకరించింది. నిలువలేక పరువులు పెట్టింది. కుంభస్థలాన్ని చెట్లకు వేచి రాచింది. మొగలేటి నీళ్ళు తొండంతో పీల్చి గట్టిగా పై కెగసింది. బాధ పోయే ఉపాయం తోచక చివరికి ఆ కొండకు వేచి తన కుంభస్థలాన్ని పగులకొట్టుకొంది. ఏనుగుతోపాటు పామూ చచ్చింది. ఆ రెండూ ప్రథమ గణాకారం తాల్చి స్వామిని స్తోత్రం చేశాయి. పరమేశ్వరుడా రెండింటికీ తమ తమ రూపాలతో సాయుజ్యం యిచ్చి తనలో కలిపికొని లింగాకారమైనాడు. ఆనాటి నుంచి స్వామి శ్రీకాళహస్తీశ్వరుడై నాడు.

ఇవన్నీ ఏవో గాథలు కావు. శుద్ధ సత్యంలో జ్ఞానం వెలిగే లక్షణాన్ని వసిష్ఠుని కథ రూపిస్తున్నది. కామ క్రోధాలలో చిక్కుకున్న మనస్సు వాటి వినాశంవల్ల జ్ఞానంలో ఎలా లీనమవుతోందో బ్రహ్మకథ

చూపిస్తోంది. జ్ఞానం కర్మవలయాన్ని ఎలా దగ్ధం చేస్తోందో సాలి పురుగు కథ చిత్రిస్తోంది. పాము రజోగుడానికి ఏనుగు తమోగుడానికి ప్రతిరూపాలు రజస్సు తమస్సులో దూరి. తమస్సు రజస్సును ప్రసరించ నీనుక. చివరికి రెండూ ఎలా నశిస్తాయో యీ కథ ప్రిదర్శిస్తోంది.

కలిలో భక్తి కంటే శరణ్యంలేదు. అది పరమ ప్రేమ రూపమయినది. దీనికి నిదర్శనమే కన్నప్ప కథ! ఈ పరమ ప్రేమలోని తియ్యదనాన్ని మాటలు చెప్పలేవు. ఆ తియ్యదనమంతా యీ అడవిబోయ కథలో తేనెపట్టులో తేనెవలె వ్యాపించివుంది.

తొలి యుగాల్లో జ్ఞానమయమైన ఆ మహా లింగం కలిలో ఈ అటవికుణ్ణి ఆకర్షించి అతని గుండెలోని తీయదనంలో భక్తిమయ లింగమై కరిగి పోయింది.

అందువల్లనే మహాజ్ఞానులైన శంకర భగవత్పాదులిలా అన్నారు. “అడవి త్రోవలన్నీ త్రొక్కివచ్చిన ఆ చెప్పు శివుని ఒంటికి దుమ్ముతుడిచే కుంచె అయింది. పుక్కిటి నీరు పురహరునకు దివ్యాభిషేక జలమయింది. కొంచెం రుచి చూచి మిగిల్చిన మాంస కబళం నవ్యోహారమయింది. అహో! భక్తికి అసాధ్యమేమున్నది? దేనినై నా ఎలాగై నా మారుస్తుంది. అడవి బోయను భక్తావతంసంగా చేసి ది!”

సాలెపురుగుకీ పాముకీ ఏనుగుకీ నిజరూపంలో సాయుజ్యమిచ్చి శ్రీకాళహస్తిశ్వరుడై నా కన్నప్ప పుక్కిటి నీటిలో మునిగిపోయిన తరువాత మళ్ళీ శివుడు శివుడై కాళహస్తిలో ‘కన్నప్ప శివుడు’గా మిగిలిపోయాడు.

ముందు కన్నప్పకు పూజచేయనిదే కాళహస్తిలో శివుడు పూజ స్వీకరింపడు. జ్ఞానం భక్తిలో కరిగిపోయింది. కాళహస్తిలోని ‘కన్నప్ప శివుడు’ తెనుగు నేలకూ తెనుగు జాతికీ తెనుగు భాషకూ కాదాచి!

దీన్ని వాయులింగం అంటారు. దీనికి నిదర్శనంగా నివాళమైన గర్భగుడిలోని దీపం ఎప్పుడూ రెపరెపలాడుతూ వుంటుంది. చిదంబరంలో ఆకాళలింగమూ, అరుణాచలంలో తేజోలింగమూ, జాబితేశ్వరంలో జల లింగమూ, కంచిలో పృథ్వి లింగమూ వున్నాయి.

స్వర్ణముఖి ఒడ్డున కొండకు పడమటి వైపున ఈ ఆలయం వుంది. గుడిలోకి వెళ్ళటానికి రెండు పెద్ద గోపురాలున్నాయి. ప్రాకారంలో మలుపుతిరిగిన తరువాత అక్కడ భూగర్భంలో ఒక విఘ్నేశ్వరుడి గుడివుంది. ఈయనను పాతాళ గణపతి అంటారు. నేలమట్టానికి 30 అడుగుల లోతున

ఈ గుడి ప్రక్కన పారే స్వర్ణముఖికి సమతలంలో వున్నదిట! గుడిలో కన్నప్ప విగ్రహాలు, వినాయకుని విగ్రహాలు అరవత్తుమూరు విగ్రహాలూ అతి ప్రాచీనమైనవీ, అందమైనవీ. గుడిచావరం దక్షిణాభిముఖంగా వుంటుంది. ఇది దక్షిణామూర్తి ఆలయం అనటానికి నిదర్శనం లోపలికి ప్రవేశించేటప్పుడు పడమరగా విఘ్నేశ్వరుడున్నాడు. అక్కడే అప్పర్, సుందరర్, మాణిక్యవాచకర్ అనే నాయనార్ల విగ్రహాలున్నాయి. వారు ముగ్గురూ పూర్వం యీ షేత్రాన్ని సేవించారు. దీనికి తరువాత శ్రీకాళహస్తిశ్వరస్వామి సన్నిధి వస్తుంది. స్వామికెదురుగా కన్నప్ప విగ్రహం వుంటుంది. ఎన్నో అపూర్వమైన గణపతి విగ్రహాలున్నాయి. ఒక సహస్ర లింగేశ్వరస్వామి కూడా వున్నాడు.

శ్రీకాళహస్తి లింగం ఎత్తైన పీఠం మీద వుంటుంది. లింగం దంతాలతో కూడిన ఏనుగు తుండంవలె వుంటుంది. లింగం క్రిందిభాగంలో సాలిడు కనిపిస్తుంది. పైనుండి చూస్తే లింగం అయిదు పడగల పామువలె కనిపిస్తుంది. స్వామి పశ్చిమాభిముఖంగా తిరుపతి కొండల వైపు చూస్తూ వుంటాడు. స్వామికి ప్రక్కన అమ్మవారు జ్ఞానప్రసూనాంబ తూర్పుముఖమై గోడవలె ఎదురుగా ఉన్న శ్రీకాళహస్తి కొండవంక చూస్తూ వుంటుంది. దీనికి కారణం యిలా చెబుతారు. అసలు తిరుపతి కొండల మీద ఉన్న దైవం బాలాత్రిపురసుందరి అని (బాలాజీ) స్వామి దృష్టి అక్కడ లగ్నమై ఉన్నందువల్ల అమ్మవారు అరిగి తూర్పువైపున కొండవంక చూస్తుందని—దీనికి తగినట్లు శ్రీ జ్ఞానప్రసూనాంబను తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామి సోదరి అని అంటారు.

ఈ షేత్ర సన్నివేశాన్ని ధూర్జటి ఇలా రూపొందించారు.

‘శమనాశారజ తాద్రమేను, శిరమాశంఖుండు, దుర్గాద్రి నీ
లమహాద్రుల్ చనుదోయి, పొన్నుఖరి లీలావేణి, బాహుఘ్రిలిం
ద్ర మయూరాఖ్య సహస్రలింగ పద భారద్వాజ తీర్థములై
యమరున్ ముక్తి వధూటి కన్నగిరి మాహాత్మ్యంబు సామాన్యమే !

ఆలయ ప్రావరణంలోనే వున్న సూర్యపుష్కరిణి, చంద్రపుష్కరిణి కాక యీ కాళహస్తి కొండల్లో వున్నాడు తీర్థాలున్నాయి. అవి సుప్రసిద్ధములైనవి (1) హరిహర తీర్థము—ఇది కాళహస్తికి మూడు మైళ్ళలో వుంది (2) కళింగ తీర్థము—ఇది అయిదు మైళ్ళలో తూర్పున వుంది (3) సహస్రలింగ తీర్థము—ఇది నైరుతి మూలగా అయిదున్నర

మైళ్ళలో వుంది (4) మార్కండేయ తీర్థము—ఇది సహస్రలింగ తీర్థానికి ఆరున్నర మైళ్ళలో వుంది (5) మయూర తీర్థం—మయూర మహర్షి పేరిటిది (6) భారద్వాజ తీర్థము—ఇది అలయానికి మూడున్నర మైళ్ళలో వుంది (7) నారద తీర్థం—ఊరి మధ్యలో వుంది (8) సరస్వతీ తీర్థం—ఈతీర్థం ప్రసాదంగా 40 రోజులు సేవిస్తే మూగవారికి మాటలు వస్తాయి. (9) శుక తీర్థము—శుకమహర్షి పేరిటిది (10) బ్రహ్మతీర్థం (11) మణి కర్ణికా తీర్థం (12) తత్త్వప్రకాశ తీర్థము.

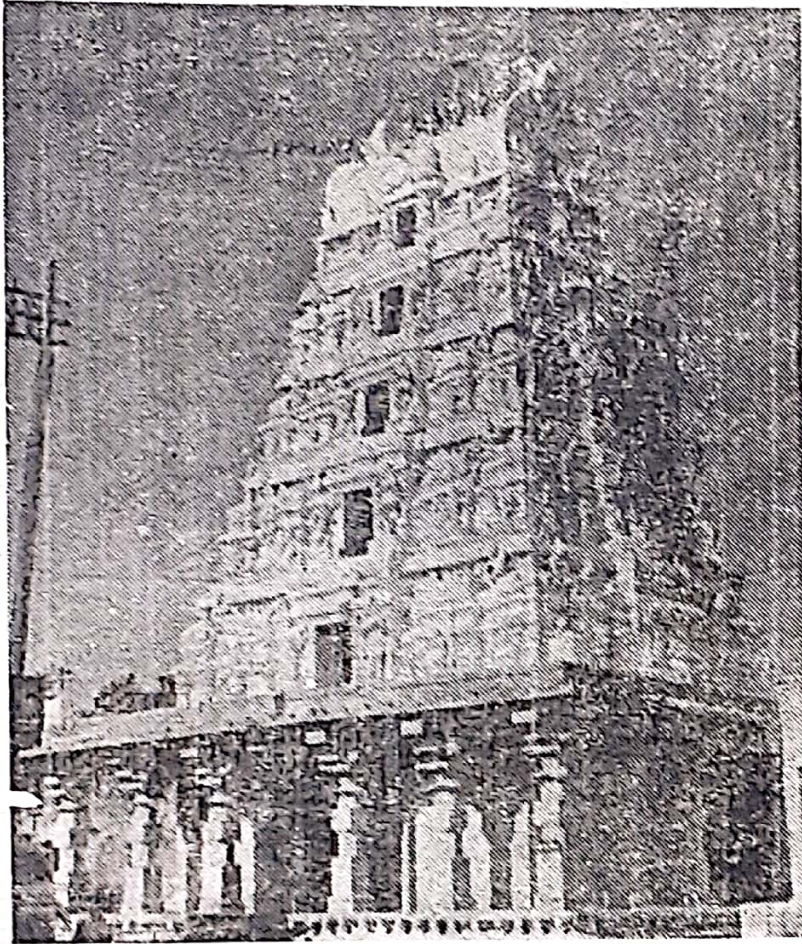
ఇచ్చట గుడి ఎప్పటినుంచి వున్నదో తెలియదు. స్కాందపురాణంలో శ్రీకాళహస్తి ప్రసక్తి వుంది. అర్జునుడు తీర్థయాత్రా సందర్భంగా వచ్చి ఈ ఊత్రం సందర్శించి భారద్వాజ మహర్షి వల్ల ఈ స్థల మహిమను, స్వర్ణముణి మహిమను విన్నట్లు అందులో వున్నది.

చరిత్ర దృష్ట్యా సత్కీరుని కావ్యంలో దీని ప్రసక్తి వుంది. సత్కీరుడనే తమిళ కవి క్రీస్తుకు పూర్వం మూడవ శతాబ్దిలో తమిళ 'సంగం' కవులలో సుప్రసిద్ధుడు. అతడి స్వామి అనుగ్రహం వల్ల వ్యాధి నిర్ముక్తుడై యీ ఊత్రాన్ని దక్షిణ కైలాసంగా కీర్తించాడు, ప్రాచీన తమిళ శివభక్తులు సఙ్గందర్, అప్పర్, మాణక్యవాచగర్. సుందరమూర్తి అనే నలుగురూ ఈ ఊత్రాన్ని దర్శించి తమ కృతుల్లో కీర్తించారు. ఆదిశంకరలు తమ శివానందలహరిలో కన్నప్పను కీర్తించటాన్ని పట్టి వారు యీ ఊత్రాన్ని సేవించినట్లు తోస్తుంది.

శ్రీకాళహస్తి ఆలయాన్ని కొండదరిని పల్లవరాజులూ, తరువాత తొండమాను చక్రవర్తి కట్టించాడు. ఆలయ ప్రాంగణంలో దక్షిణ ముఖంగావున్న గాలిగోపురాన్ని కులోత్తుంగ చోళుడు క్రీ.శ. 12 శతాబ్దిలో కట్టించాడు. క్రీ.శ. 12 శతాబ్దిలో వీరనరసింహ యాదవరాజు. ఇప్పటి ఆలయం వెలుపలి ప్రాకారాలను నాలుగు గోపురాలతో నిర్మించాడు. తరువాత విజయనగర రాజులు ఆలయంలోని పెక్కు మంటపాలను కట్టించారు. క్రీ.శ. 1516 లోని శ్రీకృష్ణదేవరాయల శాసనాన్ని పట్టి ఆయన నూరు స్తంభాల మంటపాన్ని పడమర నుంచి తూర్పు ముఖంగా వున్న గాలిగోపురాన్ని కట్టించినట్లు తెలుస్తోంది. అచ్యుత దేవరాయలు క్రీ.శ. 1529 లో శ్రీకాళహస్తి శివస్వామి సన్నిధిలో ప్రప్రథమంగా తన పట్టాభిషేకోత్సవాన్ని జరిపించి కొని తరువాత విజయనగర రాజధానిలో జరిపించినట్లు తెలుస్తోంది. తరువాత మహాశివభక్తులుగా సుప్రసిద్ధులైన దేవకొట్ట నోటు కొట్ట చెట్టియారులు క్రీ.శ. 1912 లో 9 లక్షలు వ్యయించి బ్రహ్మాండమైన ఈ ఆలయాన్ని నిర్మించారు. ఈ స్వయంభూలింగాన్ని

ఇంతవరకూ మానవహస్తం స్పృశించలేదు. అభిషేకం వచ్చు కర్పూరం కలిపిన జలంతో, పాలతో, పంచామృతంతో జరుగుతుంది. ఆ అభిషేకమైనా భారద్వాజ గోత్రులూ ఆవస్తంబసూత్రులూ అయి విధివిహితమైన ప్రత్యేక దీక్షను పొందిన ఆలయార్చకులే చెయ్యాలి! గంధపుష్పాక్షతాదులు ఉత్సవ విగ్రహానికే. మూలవిరాట్టుకు కాదు.

ప్రధానోత్సవం మహాశివరాత్రి 10 రోజులు జరుగుతుంది. ఉత్సవం అయిదవ రోజున శివరాత్రి వస్తుంది. అప్పుడు యాత్రికులు స్వర్ణముఖలో స్నానం చేసి ఉపవసించి రాత్రి జాగారం చేస్తారు. ఇంకొక మహోత్సవం కనుము నాడు జరుగుతుంది. అప్పుడు స్వామిని ఇరవై మైళ్ళ చుట్టుగల కొండ చుట్టూ ఊరేగిస్తారు. ఈ గిరి ప్రదక్షిణం ఏటా రెండుసార్లు జరుగుతుంది. సంక్రాంతికి, శివరాత్రికి. దీన్ని గూర్చి ఇలా చెబుతున్నారు. కనుము నాడు జరిగే మొదటి గిరి ప్రదక్షిణంలో స్వామి తన పెళ్ళికి సర్వ దేవతలనీ పిలవటానికి వెడుతున్నాడనీ - శివరాత్రి మరునాడు జరిగే ప్రదక్షిణం వారందరినీ స్వస్థానాల్లో దిగబెట్టడానికనీ బహు పురాణప్రసిద్ధమై అతి ప్రాచీన చరిత్రగల యీ ఊత్రం సుప్రసిద్ధులైన నాయనార్ల చేత మహాకవుల చేత గానం చెయ్యబడింది. ఇది తిరువతికి ముప్పై మైళ్ళ దూరంలో రేణిగుంట-తిరువతి రైలుమార్గంలో వుంది. యాత్రికుల సౌకర్యాలకు దేవస్థానం సత్కాలు మొదలైనవన్నీ వున్నాయి. పావనమైన ఈ ప్రసిద్ధక్షేత్రం నేటికీ వేలకొలది యాత్రికులనూ భక్తులనూ ఆకర్షిస్తోంది.



ಶ್ರೀ ಲಲಂಬೆ ವಾಲ್ಯಂ



శ్రీ శైలం

మల్లి కా మాలికా మస్తకాభరణ !
మల్లి కార్జున దేవ! మామేవవాహి!,
సిరిగిరి మల్లన్న శరణన్నఁ జాలు
పరమ పాతక కోట్లు భస్మమై చాలు!

దక్షిణ భారతము మధ్యలో నెలకొనివున్న పరమ ప్రాచీనమైన
యీ మహాక్షేత్రము ఆంధ్ర కర్ణాటక తమిళ మహారాష్ట్ర దేశ ప్రజలకు
లవాది కాలము నుండి యాత్రాస్థలమై వున్నది. ఉత్తర భారతములో
గంగ ఒడ్డున వారణాసి యందు నెలకొనిన శ్రీ విశ్వేశ్వర మహాలింగమునకు
ప్రతి, శ్రీ మల్లి కార్జున మహాలింగము! 'స్వర్గ వేదుల రాజి, ప్రత్యక్ష కాశి!' అని ఈ
క్షేత్రము కీర్తింపబడినది.

ఇది - "కరువు గట్టిన మహాకాశంబు : శ్రుమల శిరము ! ఘనీభవించిన
పరంజ్యోతి! చలనంబులేని విజ్ఞానాబ్ధి! ముద్దగించిన దివ్యామృతమ్ము!" అని
పాల్కురికి సోమనాథుని చేత గానం చేయబడింది : అట్టి ఈ శ్రీశైల
శిఖరం మీద త్రిలోక విఖ్యాత యశః ప్రపూరియై శ్రీ స్వయం భూలింగ
చక్రవర్తియై శ్రీమన్ మల్లి కార్జున మహాలింగమూర్తి వెలుగుతున్నాడు !

ఇప్పటి ప్రయాణ సౌకర్యాలు ఏమీలేని ఆ వెనకటి రోజుల్లో
కొండలలో, అడవులలో కాలినడకన మహారాష్ట్రం నుండి కన్నడదేశం నుండి
తమిళ దేశం నుండి తెనుగు దేశం నుండి మహాశివరాత్రికి శ్రీశైల శిఖర
దర్శనార్థమై తమ తమ భాషల్లో పాటలు పాడుకుంటూ భక్తి పరవశులై
వచ్చే లక్షలాది యాత్రికులను తలచుకొంటే ఒళ్ళు గగుర్పొడుస్తుంది ! అది
ఒక మహానుభూతి! ఆ మహానుభుతిని పొందే అవకాశం ఆధునిక ప్రయాణ
సౌకర్యాల వల్ల నేటి తరాలకు లేకపోయింది కదా అని ఒకప్పుడు విచారం
కూడా కలుగుతుంది. పాల్కురికి సోమనాథ కవి తన పండితారాధ్య
చరిత్రంలోని పర్వత ప్రకరణం ద్వారా ఆ శ్రీశైల యాత్ర
మహానుభవాన్ని ఆంధ్రజాతికి శాశ్వతమైన దానిగా చేసి పెట్టాడు. పర్వత
ప్రకరణం చదువుతూ వుంటే అదంతా నునకు :ళ్ళకు కట్టటమేగాదు.
తెనుగుజాతి పుట్టినప్పటినుండి ఎన్నో తరాల నుండి మనమందరమూ ఆ

యాత్ర చేస్తున్నట్లే అనిపిస్తుంది. అది ఒక చలన చిత్రాన్ని చూస్తున్నట్లే అనిపిస్తుంది. అది మల్లికార్జున స్వామి మహిమో, పాల్కురికి కవితా మహిమో మనం తెలిసికోలేము.

తెనుగు దేశం నుండి కన్నడ దేశానికి వెడుతూ వున్న మల్లికార్జున పండితుని చూపునకు శ్రీకైలా, శ్రీకైలం, అంతా ఒక దివ్య లింగాకారమై నడిచింది ! శ్రీకైల ప్రాకృతులకు శిలాని రంగా కనిపిస్తుంది. సుకృతులకు లింగనికరమై కనిపిస్తుంది. అని పురాణ ప్రసిద్ధి ! అలా పర్వతాన్ని చూస్తూవున్న పండితునకు ఆ ఊణలో ఆయన చూపులే అభిషేక జలాలు అయినాయి. అవే శ్రీచందనానువేశం అయినాయి. అవే పూవులై నాయి. అవే ధూధూమములై అల్లుకున్నాయి. అవ్వే నివాసాలులై వెలిగాయి. అవే నైవేద్యం అయినాయి అవే పుష్పాంజలులై నాయి !! ఆయన ఇలా తన చూపులతోనే శివపూజ నిర్వహించాడట !

అలా కన్నలారా ఆ కొండవంక చూస్తూ పండితుడు తన శిష్యుడు దోనమహారాజును పిలిచి నీవు వెళ్ళి శ్రీ మల్లికార్జున స్వామిని సేవించి భక్తులకు పండుగలు చేసి-అచ్చటి శివరాత్రి జాగారంచేసి-గిరి ప్రదక్షిణచేసి మా వ్రత సమాప్తిని చెయ్యవలసిందని ఆదేశించాడు. దోనయ్య ప్రార్థనపై పండితుడు శ్రీకైలోత్పత్తిని యిలా సంకీర్తనం చేశాడు.

అనాదియుగంలో శిలాదుడనే ఋషి మహా తపస్సు చేసి శివుణ్ణి మెప్పించి శివభక్తి పరిపూర్ణులైన కొడుకులు ఇద్దరిని తనకు ప్రసాదించమని ప్రార్థించినాడు.

నిత్యుడు నిర్మలడు, ధర్మదేవతా స్వరూపమూ అయిన నందీశ్వరుణ్ణి అగ్రనందుమణ్ణిగా శిలాద నకు శివుడు ప్రసాదించాడు. ఆ నందీశ్వరుడు అతి మోరమైన తపస్సు చేసి శివుణ్ణి మెప్పించి ద్వితీయ శంభుడై, ఆ శివునకు చాహానమై తనకు సర్వజ్ఞత్వము కైవాగమ విరచన శక్తి, ప్రమథాధి పత్యమూ. సరములుగా పొంది తమో విరహితుడై లోకంలో ధర్మదేవతా స్వరూపంతో నిత్యుడై వెలుగుతున్నాడు.

శివుడు శిలాదునకు రెండవ కుమారుడిగా పర్వతుడిని ప్రసాదించాడు. ఆ పర్వతుడు సర్వజ్ఞుడు, కలియుగ సదాశివుడు ! లింగోత్తమాంగుడు, సకల ముముక్షువులకూ శరణ్యుడు. చతుర్థశ భువన వరేణ్యుడు ! ఆయన తపస్సుకు ఉద్యుక్తుడై పూర్వ ఋషులు చేసిన తపస్సులను విచారించాడు. వారిలో పర్లాదులూ, జలాదులూ, శిలాదులూ. కణాదులూ కనిపించారు. పర్వతుని దృష్టిలో-మేకలూ, చెట్లూ, పావురాలూ, చీమలూ మొదలైన

జీవరాసులకంటే ఆ ఋషిశ్వరుల తపస్సులో విశేషం ఏమీ కానరాలేదు. అందువల్ల తాను ఇంతకుపూర్వం ఎవ్వరూ చేయని నిరాహార వ్రతాన్ని స్వీకరించి 'పంచాగ్నిషధ్యము', మొదలైన మహా ఘోరతపస్సులన్నీ చేయటం మొదలుపెట్టాడు. ఆవిధమైన తపస్సుచూచి ప్రమథులందరూ నివ్వెరపోయారు. దేవతాలంతా ఇది చాలా ఆశ్చర్యమన్నారు. రాక్షసు లిది చాలా చోద్యం అన్నారు. సనకాదు లిది అపవమానమన్నారు. పరమ. మునులంతా ఇటువంటి తపస్సు చూడలేంటే చూడలేదన్నారు. ఆ తపస్సుకి సముద్రాలు సంక్షోభించాయి. బడబాగ్ని ప్రవృత్తిల్లింది, చుక్కలు రాలాయి. ఆకాశం నేలమీద కొరిగింది, అన్ని లోకాల్లో పెద్ద కలవరం పుట్టింది. అప్పుడు అంతకొంతకంతైన శివుడు "మెచ్చితి మెచ్చితి! నీకు వరము లిచ్చెద !!" అంటూ పర్యతుని ఎదుట నిలిచాడు. అప్పుడు హృదయంలో వున్న పరమ శివుణ్ణి తన ఎదుట చూస్తూ బాష్ప రోమాంచ గద్గదములే తనకు అలంకారాలుగా అతడు 'పర్వతాష్టకం' అనే స్తోత్రంతో స్తుతించి ఇలా ప్రార్థించాడు.

స్వామీ! నన్నిలా వున్న రీతిగానే ఒక కొండగా చేసి వైచినా శిఖరం మీది వ్యలింగాకారమై యెప్పుడూ నీవు ఉడమే !! అన్నాడు. నీకు కొండలంటే ఉష్ణమే కానీ నేనెలా ఒప్పుకోను-కైలాసంమీద నీవు ప్రమథ గణాలతో వున్నట్లు వుంటే కాదు-మేరువు మీద దేవగణాలతో వున్నట్లు వుంటే కాదు-సర్వ జీవులలో 'అణోరణీయాన్' అన్నట్లుంటే కాదు - సనాదుల హృదయాంతరాళాల్లో వున్నట్లు కాదు. పశ్చిమ గౌతమాగస్త్యాది పాశుపతుల సజ్జలలో వున్నట్లు కాదు-ఎప్పుడూ నా శిరస్సే నీకు దివ్య పీఠంగా-అవినాభావ నిత్య సంబంధమైన లింగా గా సన్నిధిగా వుండాలి!

"పర్వతః పాణి పాదంతం" అని శృతులు నిరూపించినట్లు నేను పర్వతాకారమై వున్నా - నా శరీరమంతా శిరస్సై నిన్ను ధరిస్తూ వుండాలి! నా శరీరమంతా కన్నులై నిన్ను చూస్తూ వుండాలి! శరీర మంతా జిహ్వలై నిన్ను స్తుతిస్తూ వుండాలి! నా శరీరమంతా చేతులై నిన్ను పూజిస్తూ వుండాలి! నా శరీరమంతా మనస్సై నిన్ను తలుస్తూ వుండాలి!

నా శిరస్సుమీద కైలాసాది సమస్త పుణ్య పర్వతములూ గంగాది సర్వ పుణ్యనది తీర్థములూ, ఎప్పుడూ మూర్తి మంతములై వుండాలి! మరియు బ్రాహ్మణ ఊత్రియ వైశ్య కూడ్రాది సత్కులజులై నా, దుష్కులజులై నా, మానవు వరై నా సరే, నా కొండమెట్టినంతనే వారి పురాకృత ఘోర కర్మములూ, పాతకకోట్లా హరించి వారివారి అభీప్సిత సిద్ధులను

కరుణించాలి ! ఇలా ఇస్తేనేవు ! ఇంకే నరాలు నాకు వద్దు ! కరుణించు !
కరుణించు ! కరుణించు ! మని ముమ్మాటికీ శివునిచేత వరమును పొంది
పర్వతాకారంలా మారిపోయాడు. శివుడు ఆ పర్వత శృంగోత్తమాంగమే
తనకు పీఠంగా స్వయంభూలింగాకారమై వెలిశాడు : మూర్తి మంగములై
సర్వ పుణ్య పర్వతములూ, సకల పుణ్యస్థలములూ సకల తీర్థములూ సర్వ
నదులూ సకల పుణ్య వనములూ సకల పుణ్య లోకములు ఆ గిరి శిఖరంమీద
వెలిశాయి ! ప్రమథులందరూ ఇంక మాకిదే క్రీడాస్థానం ! ఇదే ప్రత్యక్ష
కైలాసం అన్నారు.

‘చకిత మభి ధత్తైశ్రుతి’ అని—‘పనమేతన్ని బోధత’ ! అనీ—‘అత్యతిష్ఠ
ద్దశాంగుళం’ అనీ—‘స్మర్యతేన చదృశ్యతే’ అనీ—బ్రహ్మాదులకు కూడ
తెలియకకర్మం కాని పరమేశ్వర స్వరూపం పర్వతుని కారణంగా సకల జీవ
కోట్లకూ దివ్యలింగ స్వరూపంతో కరతలా మలకమై కానవచ్చింది !

ఈ షేత్రానికి నాలుగు ద్వారాలు. త్రిపురాంతకం తూర్పుద్వారం.
సిద్ధవటం దక్షిణ ద్వారం. అలంపురం పడమటి ద్వారం. మహేశ్వరం ఉత్తర
ద్వారం. పూర్వం ఆంధ్ర ద్రవిడ కర్ణాట మహారాష్ట్ర దేశాల ప్రజలు
కాలినడకన శ్రీకైలానికి వచ్చేటప్పుడు వరుసగా ఈ ద్వారాలలో నుంచి
వచ్చేవారు. ఈ నాలుగూ వరుసగా తత్పురుష, అఘోర, సద్యోజాత,
వామదేవ ముఖాలుగా శ్రీకైలం ఈశాన్య ముఖమై పరమ శివ స్వరూపం
ఇలా ఆవిష్కరించిందంటారు. ఈ నాలుగుద్వారాలుకాక పక్ష ద్వారాలు
ఇంకొక నాలుగున్నాయి. ఎనిమిది శిఖరాలు ! పదహారు గవాక్షాలు !
ప్రతి శిఖరంలోనూ మూడేసి పుణ్య తీర్థాలూ, శక్తులూ, అసంఖ్యాకములైన
లింగములూ, స్పర్శవేదులూ, విభూతి పర్వతములూ, బిల్వ వనములూ,
రుద్రాక్ష కాననములూ, సూర్యతాళ వనులూ, చంద్రతాళ వనులూ,
నక్షత్రతాళవనులూ, తృణజ్యోతిస్సులూ, కాష్ఠ జ్యోతిస్సులూ, సంజీవి
నులూ, సాధకులకు అభీష్టప్రదములై వున్నాయంటారు.

తూర్పు ద్వారమైన త్రిపురాంతకంలో త్రిపురాంతకేశ్వరుడున్నాడు.
ఇక్కడ శిఖరం వైధూర్యవాయం. తీర్థములు అరుణ, భారతీ, చారుఘోష.
ఇక్కడ ఇంద్రుడుంటాడు.

ఆగ్నేయంలో స్కంద సోమేశ్వరం వుంది. అక్కడ కుమారస్వామి
వుంటాడు. అక్కడ స్వర్ణమయమైన శిఖరం. తీర్థములు విచిత్ర,
జాహ్నవీ, తామ్ర అనేవి—

దక్షిణ ద్వారం సిద్ధవటం, అక్కడే చిప్పగిరి వుంది. సిద్ధులూ
కింపురుషులూ వుంటారు. శిఖరం విద్రుమమయం. తీర్థములు శుక్ల,
జేమ, ఉత్సవ అనేవి.

నిర్వతి దిశలో అహోబలం వుంది. అక్కడ విష్ణువుంటాడు.
శిఖరం మరకత మణిమయం. గోమతి, మంగళ, కీర్తి, అనేవి తీర్థాలు.

పడమర బ్రహ్మేశ్వరం వుంది (దీన్నే అలంపురం అంటారు). ఇక్కడ
బ్రహ్మ వుంటాడు. శిఖరం ఇంద్రనీలమయం. భద్ర, విపుల, రమ్య
అనేవి తీర్థాలు.

వాయవ్య దిశలో నంది మండలం వుంది (మహానంది) అక్కడ
నందీశ్వరుడుంటాడు. శిఖరం వజ్రమయం, జయ, విజయ, శోభి అనేవి
తీర్థాలు. ఉత్తరాన వహ్నేశ్వరం వుంది. అచ్చట ఊర్వశి మొదలైన అపసరస
లుంటారు. శిఖరం మణిమయం. అర్విష్మతి, పృథువు, వక్ర అనేవి తీర్థాలు.

ఈశాన్య దిశలో పలేశ్వరం వుంది. ఇక్కడ యీశానుడుంటాడు.
శిఖరం రజత మయం. ఆనంద, నందిని, శుక్ల అనేవి తీర్థాలు. ఈ జేత్ర
మంతా ముప్పయి అమడల కైవారం. పర్వతం ఎత్తు ఒక అమడ అని
పురాణాలు చెబుతున్నాయి. కేదారంలో స్నానంవల్ల, కాశీలో మరణం
వల్ల, శ్రీశైలంలో శిఖర దర్శన మాత్రం చేతనే ముక్తి! “శ్రీశైలశిఖరం
దృష్ట్వా పునర్జన్మ న విద్యతే” అని పురాణ ప్రసిద్ధి! పూర్వం పసుమతి
అనే మునికన్య బ్రహ్మనుగూర్చి తపస్సుచేసి “శ్రీ” అనే పేరు తనకు
వరంగా పొందింది. ఆ “శ్రీ” ఈ పర్వతం మీద ఎప్పుడు శివుని సేవిస్తూ
ఉన్నందువల్ల దీనికి “శ్రీగిరి” అని పేరు వచ్చిందంటారు. భమర రూపాన్ని
ధరించి “అరుణు”డనే రాక్షసుని సంహరించినందువల్ల ఇక్కడి అమ్మవాగు
“భమరాంబ” అయింది. ఇది అష్టాదశ శక్త పీఠముల్లో రెండవది అంటారు.

స్వామికి “మల్లికార్జును”డనే పేరు—ఈ జేత్రమహిమను శివుడు
పార్వతీదేవికి చెప్పేనాటికే వుంది. ఆ వెనుకటి యుగాల్లో ఎప్పుడో
చంద్రగుప్తుడనే చంద్రవంశపురాజు వుండేవాడు (గుప్త వంశంవాడు
కాదు). ఆ రాజు కూతురు చంద్రవతి! పరమ పుణ్యాత్మురాలు. ప్రతి
రోజు చెలికత్తెతో వచ్చి స్వామివారిని సేవిస్తూ వుండేది. ఒకనాడు ఆమె
మనస్సు పొంగి స్వామి సాన్నిధ్యంలో పరవశురాలై సకల ప్రాణి సమ్మో
హనమైన సంగీతం పాడింది. పార్వతీ సహితుడై పరమేశ్వరుడు ఆ నాద
సముద్రంలో కరిగిపోయి ప్రసన్నుడై చంద్రవతిని “నీకేమి కావాలో కోరు

కొమ్మన్నాడు. ఆమె 'ఇప్పుడు నేను మీ శిరస్సుమీద ఉంచిన మల్లెపూల దండ ఎప్పుడూ వాడకుండా ఇలాగే ఉండాలని' కోరింది. గంగా తరంగాలకు నెలవంకకు మధ్యగా ఆ మల్లెపూదండను స్వామి ధరించాడు. గంగాతరంగ డిండిరపాండురమైన ఆ మల్లెపూదండ వెలుగులో స్వామి శరీరం అంతా మెరిసిపోయింది! అప్పటినుంచి "మల్లి కార్జును" డయినాడు.

అభ్యంతర తీర్థాలలో భూమధ్యంలో వారణాసి వుంటుందనీ శిర్ష స్థానంలో శ్రీకైలం వుంటుందనీ కాశీఖండం చెబుతోంది.

శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు శ్రీకైలంలో కొన్నాళ్ళుండి తపస్సు చేశారనీ శివానందలహరి ఇక్కడే రచించారనీ తెలుస్తుంది.

“సంధ్యారంభ విజృంభితం శ్రుతి శిరస్థానంత రాధిష్ఠితం

సప్రేమ భగవదాభిరామ సకృత్సద్వాసనా శ్లోభితం

భోగీంద్రాభరణం సమస్త సుమనః పూజ్యం గుణావిష్కృతం

సేవే శ్రీగిరి మల్లి కార్జున మహాలింగం శావా లింగితమ్॥

అని మల్లెపూవుతో మనోహరంగా మల్లి కార్జున మహాలింగానికి అభేద కల్పనం చేసి చెప్పారు. సామాన్యంగా పూవు నాయికా, పుష్పంధయం నాయకుడూ, అవుతూ వుంటారు. ఇక్కడ నాయకుడైన “మల్లెపూవు”మీద నాయిక అయిన “భ్రమరి” వ్రాలింది! అయినా—తరువాతి శ్లోకంలో భగవత్పాదులు స్వామియొక్క “భ్రమరాధిప”త్వాన్ని మళ్ళీ ఇలా అనేక విధాల సమర్థించారు.

“భృంగీచ్ఛాటననోత్కటః కరిమద గ్రాహీ స్ఫురన్మాధవా

హ్లాదో నాదయుతో మహాసి తవపుః పంచేషుణాచాదృతః

సత్పక్షస్సుమనోవనేషు సపునస్సాక్షాన్మదీయే మనో

రాజీవే భ్రమరాధిపో విహరతాం శ్రీకైల వాసీ విభుః।

ఇచ్చటనే, వారు భ్రమరాంజాష్టకాన్ని కూడా రచించారు. శ్రీకైలప్రసక్తి మహాభారతం వన పర్వంలో ఇలా వుంది.

“శ్రీ పర్వతే మహాదేవో దేవ్యాసహ మహాద్యుతిః

న్యవసత్పరమ ప్రితో బ్రహ్మ చత్రిదశై స్సహ

తత్ర దేవహృదేస్సాత్యాశుచిః ప్రయతమానసః

అశ్వమేధ మవాప్నోతి కులంచైవ సముద్ధరేత్ ।

చంద్రగుప్తుని కూతురు ఈ పర్యవారణ్యాలలో స్వామిని ఆరాధించే చాటికె ఇక్కడ గుడి లేదంటారు. ఆమె ఒక మనఃకేళనంతో ఆవులమందలో ఒక గొల్లవానితోసహా వచ్చి ఇక్కడ వుండిపోయి శివుని సేవిస్తూ ఉండేదట. ఆమె ఆవుల్లో ఒక ఆవు తన పాలన్నీ ఒక శివలింగమీద అభిషేకించటం చూచి ఆ గొల్లవాడు ఆ విషయం ఆమెతో చెప్పాడనీ - ఒకనాడు ఆమె కూడా అది ప్రత్యక్షంగాచూచిందనీ, ఆరాత్రి స్వామిఆమెకు కలలోకనిపించి తనకు గుడి కట్టించమని చెప్పాడనీ, ఆమెయే మొట్టమొట్టగా ఒక గుడి కట్టించిందనీ జనశ్రుతి. శ్రీశైల ప్రాకార శిల్పాలలో యీ గాథ రెండు శిలాశ్రేణులమీద చిత్రించబడి వుంది.

ఈ ఆలయాన్ని గురించి ఈ కొండల్లో నివసించే చెంచుజాతివారిలో ఒక గాథ వ్యాప్తిలో వుంది.

ఒకసారి పరమేశ్వరుడు ఈ శ్రీశైలం అడవుల్లోకి వేటాడటానికి వచ్చి ఒక అందమైన చెంచెతను చూచి వలచి వెళ్లి చేసుకున్నాడనీ-ఇద్దరూ అడవుల్లో కలిసి తిరుగుతూ వేటాడుతూ వుండేవారనీ అందుకనే నేటికీ యీ స్వామిని ఈ అడవి జాతుల్లో చెంచు మల్లయ్య అంటా నీ - ఈ గాథ కూడ ప్రాకారం మీద మనోహరంగా చెక్కబడివుంది. ఈ శిల్పంలో కిరాత వేషం లోవున్న శివుడు త్రిశూలంతో ఒక పులిని పొడుస్తున్నట్లు వుంది. శివుని వెంట ఆటవిక స్త్రీ వేషంలో చేతుల్లో బాణాలతో నాలుగు వేటకుక్కల మధ్య పార్వతి చిత్రించబడివుంది. దీనికి తగినట్లు నేటికీ ఇక్కడ చెంచులకు ఇక్కడి ఆలయంలో గర్భగుడిలోకి కూడ స్వేచ్ఛగా ప్రవేశం వుండటం గమనించదగిన విషయం. శివరాత్రి ఉత్సవంలోకి రథం లాగేది వీళే ! ఈ ఆలయంలో వీల్గింకా ఎన్నో సేవలు చేస్తూ వుంటారు. శివరాత్రి ఉత్సవాల్లో యాత్రికులు పాతాళగంగ స్నానం చేసివచ్చి స్వామిని పూజించేటప్పుడు చెంచులు కూడ లోపలికి వెళ్లి పూజిస్తూ వుంటారు. ఇప్పటికీ వర్ణ భేదం స్త్రీపురుష భేదం లేకుండా అందరూ వెళ్లి పాతాళగంగా జలాలతో స్వామికి అభిషేకం చెయ్యవచ్చును.

శ్రీశైల చరిత్ర బౌద్ధయుగంలో మహాయానానికి పూర్వం నుండి అంటే క్రీ.శ. 1 శతాబ్దం నుండి తెలియవస్తోంది. బౌద్ధ యాత్రికులు పాహియాన్, హ్యూయాన్ త్సాంగులు, నాగార్జునకొండతోపాటు కృష్ణ ఒడ్డునే వున్న శ్రీశైలాన్ని పేర్కొన్నారు.

బౌద్ధం వడిపోయిన పిమ్మట వేదమతం పునరుద్ధరింపబడినప్పటి నుండి అంటే ఆది శంకరులనాటి నుండి శ్రీశైలం పుణ్యక్షేత్రాల్లో ఒకటిగా,

శక్తి వీరాల్లో ఒకటిగా. పరిగణింపబడుతున్నట్లు చరిత్రకారు లంటున్నారు. ఆ శక్తిని పూర్వం 'మాదవి' అనేవారట! తరువాత ఆమెకే 'భ్రమరాంబ', అనే వ్యవహారం వచ్చిందట!

బ్రాహ్మణులూ వీరశైవులు కూడా మల్లిశార్జున స్వామిని 'స్వయం భూలింగమని' 'లింగ చక్రవర్తి' అనీ ఆరాధిస్తూ వుంటారు. ఇక్కడ ప్రసిద్ధమైన వీరశైవమతం ఒకటి 'వీరశైవ సిద్ధి మతమనీ' 'భిక్షావృత్తి మత మనీ' ఉండేదనీ శాసనాల వల్ల తెలుస్తోంది.

14 శతాబ్దికి పూర్వపు శిలా శాసనాలేవీ ఈ ఆలయంలో భద్రపరుపబడిలేవు. వున్న వాటిలో కాకతి ప్రతాపరుద్రుని శాసనమే పాతిన తమం విజయనగర రాజులీ ఆలయానికి చాలా చేశారు. రెండవ హరిహరరాయలు క్రీ.శ. 1405 లో ఇక్కడ స్వామి ఆలయం ముందు ముఖ మంటపం కట్టించాడు. ప్రాథ దేవరాయలీ ఆలయాన్ని సందర్శించాడు సాళువ వంశజులు కూడా కొన్ని చెరువులు కట్టించారు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయలీ ఆలయాన్ని సందర్శించి రథోత్సవం జరిగే వీధిలో

రెండు వైపులా మందిర శ్రేణులను నిర్మించి సర్వ కర పరిహారంగా కొన్ని ఊళ్ళు సమర్పించి గుర్రాలకు, ఎడ్లకూ, గాడిదలకూ పన్ను లేకుండా చేశాడు. ఆయన సామంతుడు చంద్రశేఖర రాయలు నందిదీ, భృగందీ, బంగారు ప్రతిమలు చేయించి ఆలయానికి సమర్పించాడు. 'శాంత లింగ' అనే సామంతుడు యాత్రికుల సౌకర్యానికి ఒక కాలువ త్రవ్వించి అనేక గ్రామాలు జంగములకు సమర్పించాడు. ఇతడు ముఖ మంటపాన్ని ద్వారాలనీ బాగు చేయించాడు. ఆలయానికి పాతాళగంగ రెండు మైళ్ళ దూరంలో వుంది. ఆలయం పాతాళ గంగాభిముఖంగా వుంటుంది. పాతాళ గంగ చూట్టూ అందమైన అడవులున్నాయి. ఆలయం తూర్పు వైపున నాగలూరి నుండి వచ్చే కాలిత్రోవ సరిగ్గా కొండ దిగువన పాతాళ గంగ యిసుకల దగ్గరకు వస్తుంది. ఇచ్చటి కృష్ణనే పాతాళ గంగ అంటారు. ఈ పాతాళ గంగ వద్దనే 'కర్మారి' అనే చోయ వుంది. దీన్ని 'కర్మారీశ్వర' మని కూడ అంటారు. శివరాత్రి పుణ్యసమయంలో పాతాళ గంగలో స్నానం చేసి శ్రీరుద్రపాదాభివందనం చేసి సాహసికులు ఈ కొండ చరియ మీది నుంచి క్రిందికి ఉజ్జీకి శరీర త్యాగం చేసేవారట! కొన్ని వేలమంది యాత్రికులలో అటువంటి సాహసికుడు ఒకడు ఉండడో ఉండడో! అటు వంటిది పూర్వం ఇక్కడ ధనస్సు నుండి పుంఖాను పుంఖంగా వచ్చే బాణాల వలె పడిన దేహమూ, పడబోయే దేహమూ, పడుతూవున్న దేహమూగా ఎడతెగకుండా యాత్రికులు వడేవారట. దీన్నే భృగు పతనం అంటారు.

అలయం దగ్గర నుంచి రెండు మైళ్ళూ పాతాళ గంగకు మెట్ల వరుసలున్నాయి. ఇవి కొండవీటిరెడ్డి రాజులు ప్రోలయ వేమారెడ్డి. ఆయన కుమారులు కట్టించినవని ఇచ్చటి శాసనాల వల్ల తెలుస్తోంది. ప్రోలవేమారెడ్డి కొడుకు అనవేమారెడ్డి 'వీరశిరోమంటపం' కట్టించాడు పూర్వం ప్రజలకు దైవికమైన అరిష్టం ఏదైనా సంభవించి నపుడు 'ఇది శాంతించినట్లయితే ఆత్మబలి ఇస్తాను' అని శపథం చేసే వారట! అటువంటి శపథం చేసిన వారినే 'వీరులు' అని అంటారు. వారి సంకల్ప శక్తివల్ల ప్రజలకు ఆ అరిష్టం శాంతించేది, ఆ వీరులు శ్రీశైలం వచ్చి శివరాత్రి పుణ్య సమయంలో ప్రతిజ్ఞాను సారంగా తమ శిరస్సు లిచ్చేవారట! అలా వీరులు తమ శిరస్సు లివ్వటానికి వీలుగా కట్టించిన మంటపమే వీరశిరోమంటపం! పూర్వం అటువంటి వీరులు ఎంత మంది వుండేవాడో! ప్రత్యేకించి వారికోసమై ఆ ప్రభువు ఒక మంటపమే కట్టించవలసి వచ్చింది!

పూర్వం జరిగినంత వైభవంగా ప్రస్తుతం ఇక్కడ శివరాత్రి ఉత్సవాలు జరగటం లేదని ఇచ్చటి శాసనాలను పట్టే అనిపిస్తోంది. ఉత్సవం జరిగే రాత్రి నూరుగజాల పొడవుగల ఏక వస్త్రం అలయమందు ఉన్న పెద్ద నుది చుట్టూ చుట్టి విమానం మీద వున్న శిఖరానికి సరాసరి కడతారు. అంత మంది జనం అక్కడ ప్రతిక్షిప్తా వుంటే ఎవరికీ తెలియకుండా ఎప్పుడు కడతారో తెలియ కుండా కడతారు. ఉత్సవాలకు ముందూ వెనకూ కూడా అక్కడ చెంచులదే ప్రాధాన్యం! తరువాత ఒకటి రెండు నెలలకు భ్రమరాంబ ఉత్సవాలు కన్నడదేశం నుండి జనసమూహం వస్తుంది. వీరిలో ఎక్కువ లింగాయతులు!

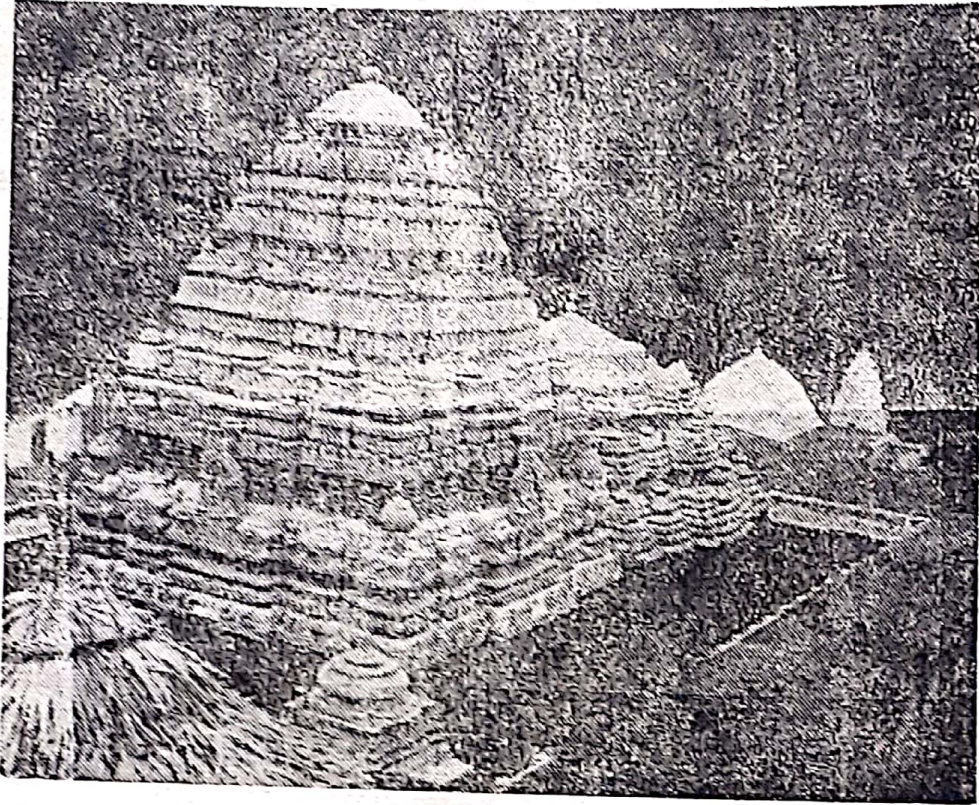
శ్రీశైలంలో ప్రాకార శిల్పాలు చాలా ముఖ్యమైనవి. భిక్షాటన లీల, గౌరీ కళ్యాణము, కిరాతార్జునీయమూ, మొదలైన వెన్నో శివ పురాణ గాథలు చెక్కబడివున్నాయి. ఈ అలయంలో చాలా సుందరమైన నటరాజ స్వామి కంచు విగ్రహం ఒకటి వుంది. దాన్ని చూస్తే చాలు. ఎవరికైనా సరే భక్తి పుట్టుకు వస్తుంది. ప్రతిక్షణ ప్రవర్త మానములైన సృష్టి స్థితి లయాలకిది అద్భుతమైన రూపకల్పన. ఇంకొక శిల్పంలో దేవతా శిల్పయైన విశ్వకర్మ చిత్రించబడ్డాడు. ఆయన చేతిలో ఒక త్రాసు వుంటుంది. అందులో ఒక వైపున శివుడూ, ఇంకొక వైపున సమస్త దేవతలున్నా! ఈ ప్రాకార శిల్పాలలో అతిప్రాచీనమైన మృగవ్యాధుని కథ ఒకటి చిత్రించ బడివుంది. అది శివరాత్రి మహిమ నిరూపిస్తుంది.

పూర్వం ఒక బోయవాడు అడవిలో వేటాడుతూ ఒక లేడిని గురిచూసి బాణం వేసి కొట్టాడు. ఆ లేడి శరీరంలో నుంచి బాణం దూసుకుపోయి

అచ్చటి పల్లపు నేలలో నిద్రపోతున్న ఒక పులి తలకు తగిలింది. ఉలిక్కిపడి పులి బోయవాని మీదికి ఉరికింది. వాడు భయభ్రాంతుడై పరుగెత్తుకు పోయి ఒక చెట్టు మీది కెక్కాడు. అది మారెడు చెట్టు ! తల చుట్టూ కారుతున్న నెత్తురుతో పులి అక్కడికి వచ్చి ఆ చెట్టు మీద వున్న బోయ వాణ్ణి చూచి మండిపోతూ గాండ్రీస్తూ ఆ చెట్టు చుట్టూ తిరగటం ప్రారంభించింది. పులి చెట్టెక్కలేదు గదా ! ఆరుస్తోంది ఉరిమురిమి చూస్తోంది. తోకతో చెట్టును కొడుతోంది ! కొమ్మల మీదికి ఉరుకుతోంది. అక్కడ నుండి కదలటంలేదు. చెట్టు మీద వున్న బోయవాడికి ప్రాణభయంతో మతి పోయింది. పులి చెట్టెక్క లేదు గదా ! అనే మాట గుర్తుకురాలేదు. “ఈ పులి ఎలాగూ వెళ్ళదు. ఉరికి చెట్టెక్కుతుంది ! తన్ను వట్టుకుంటుంది ! చీల్చి వేస్తుంది ! తనకు చావు తప్పదు” అని బోయ ఏడవటం మొదలు పెట్టాడు. వాడి కన్నీళ్ళతో ఆ చెట్టు స్కంధం శివలింగంవలె తడిసిపోయింది. ఆనాడు శివరాత్రి. వాడు తోచక త్రుంచి వేస్తున్న మారేడు చిగుళ్ళు ఎడతెగని పూజ అయింది. పులి క్రింద తిరుగుతూ వున్నందువల్ల వాడికి అహారానికి పోవటానికి వీలు లేక ఉపవాసమైంది. పీట చెట్టుకొని కూర్చున్న పులి వంక రెప్ప వాల్చు కుండా చూస్తున్నందు వల్ల వాడికి నిద్రలేదు. ఇలా తప్పని సరిగా సంభవించిన వాని పుణ్యానికి శివుడనుగ్రహించి బొందితో వాణ్ణి కైలాసానికి తీసుకు వెళ్ళాడు. పూర్వం పర్లతారణ్యా మధ్య దుర్గను గా పుడి బహుప్రయాస సాధ్యమైన శ్రీకైలయాత్ర నేడు చాలా సులభమై పోయింది. ఇచ్చటికి కర్నూలు నుండి గుంటూరు నుండి సరాసరి బస్సులున్నాయి. ఇటీవల దోరణాలనుండి వేసిన కొండ రోడ్డు సరాసరి ఆయం ముందే దింపుతుంది. యాత్రికుల వ తి సౌకర్యాలకు కావలసినన్ని దేవస్థానం సౌత్రాలున్నాయి. ఏమీ చెల్లించనవసరం లేదు. రోజుకు 5 రూపాయలతో అన్ని ఆధునిక సౌకర్యాలతోనూ వున్న దేవస్థానం కాటేజన్ కూడా వున్నాయి, మంచి నీటి వసతి, ఎలక్ట్రిసిటీ ఉన్నాయి ! కాలం ఎంత మారిపోయింది ! కాని చెవులలో వెయ్యేళ్ల క్రిందటి ఆ యాత్రికుల పాటలే వినిపిస్తున్నాయి ! చుక్కల కొండ మీద నుంచి !

“చేదుకో ! చేదుకో ! శ్రీగిరినాథ ! చేదుకో మల్లయ్య
చేదుకోమ్మనుచు
చేదుకో ! చేదుకో ! శ్రీకైలనిలయ ! చేదుకో మల్లయ్య
చేదుకోమ్మనుచు

చేదుకో ! చేదుకో ! చేనేతనొడయ !
చేదుకోమ్లయ్య ! చేదుకోమ్మనుచు”



పింహాచలం

o e y ³ t o n

సింహచలం

విశాఖపట్టణమునకు ఉత్తరంగా 16 కిలోమీటర్ల దూరాన వున్న సింహచలం గొప్ప వైష్ణవ షేత్రం. సముద్రపు మట్టానికి ఎనిమిది వందల అడుగుల ఎత్తునఉన్న ఈ కొండ కనులపండువైన ఫలవృక్షాలతో, పూలతీగలతో, జలధారా గంభీరధ్వనులతో యాత్రికుల హృదయాలను దోచుకుంటుంది. సాధారణంగా నరసింహ దేవాలయాలు పర్వతోపరిభాగాన వుండడమే తెలుగు దేశంలో కనిపిస్తున్నది. మంగళగిరి, వేదగిరి, యాదగిరి గుట్ట, అహోబిలం, నరసింహకొండ ఇత్యాదులు.

ఈ సింహాద్రిని అల్లంతదూరంలో వుండి చూస్తే, అచ్చంగా కూర్చున్న సింహం వలెనే కనిపిస్తుంది, సింహచలం అనే పేరు అందుకే వచ్చినదని చెబుతారు. భక్తతాతాపరాయణుడైన శ్రీ వరాహలక్ష్మీ నరసింహ స్వామి ఈ కొండ మీద వెలసిన దైవము.

శ్రీ మహావిష్ణువు పరమ భాగవతుడైన ప్రహ్లాదుణ్ణి ఆపత్పముద్రము నుండి ఉద్ధరించి వుండిన షేత్రం. నరసింహవతారము. పూర్వము హిరణ్యాకున వధించిన వరాహమూర్తిని కూడా తనలో మిళితం చేసికొని లక్ష్మీసహతుడై వున్న స్వామి ఈయన, హిరణ్యకశిపుడు ప్రహ్లాదుణ్ణి ఒక రాతికి కట్టి సముద్రంలో పడవేస్తే, ప్రహ్లాదుడు ఇక్కడి కొండలోని ఒక పగులు ద్వారా బయటపడ్డాడని చెబుతారు. హిరణ్యకశిపుని సంహరించిన తరువాత నరసింహస్వామి ప్రహ్లాద ప్రార్థనతో ఈ కొండ మీద నివసించినట్లు స్థల పురాణం. ఉగ్రనరసింహమూర్తి చెంచు లక్ష్మిని పెళ్ళాడి ఇక్కడనే వుండి పోయాడని జానపదుల కథనం.

సింహచలంలోని ఆలయ విమానం, ఆలయం చుట్టూ వున్న శిల్పాలు ఎంత సేపు చూచినా తనివి తీరదు. చారిత్రకులు ఈ ఆలయ నిర్మాణం పదకొండవ శతాబ్ది ప్రారంభంలో కటక గజపతి వల్ల జరిగి ఉంటుందని అంటారు. మరొక విశేషం. ఇది ఆనాడు శివాలయంగానే నిర్మితమైనట్లు, గర్భగుడిలో వున్న నరసింహమూర్తి లింగాకారంగానే ఇక్కడ ప్రతిష్ఠితుడైనట్లు చెబుతారు. కొంత కాలానికి శ్రీ రామానుజాచార్యులవారు యాత్రార్థముగా ఇక్కడకు వచ్చి దీన్ని వైష్ణవ షేత్రంగా మార్పుచేయడం జరిగిందని అంటారు. దీనికి సంబంధించిన కథలు కూడా ఒకటి రెండు వున్నవి. దాని సత్యాసత్యాలు ఏమైనా వరహనరసింహస్వామి

మూర్తి గుప్తమై మంచిగంభీరపు పూసలో చూచేవారికి లింగాకారంగానే గోచరిస్తుంది. వైశాఖ శుద్ధ తృతీయనాడు (అషత్పక్షీయ) గంధాన్ని ఒలిచి స్వామికి మరల అలంకరణం చేస్తారు. అదే ఒలుపు ఉత్సవం. మ్రొక్కుబడులుగా కోడెమూడలను దేవునకు అర్పించడం, కామదహనోత్సవం అవీ చేయడం, ఈ విధమైన శైవాచారాలు ఇప్పటికీ వున్నవి.

చైత్ర శుద్ధ ఏకాదశి మొదలు పార్వతి వసుకు సింహాచలంలో కళ్యాణోత్సవాలు అతివైభవంగా జరుగుతవి. వైశాఖ శుద్ధం తదియనాడు నిజరూపదర్శనోత్సవం. ఆనాడు ఒలిచిన స్వామి వారి చందనం మహా ప్రసాదంగా భక్తులు స్వీకరించి దరిస్తారు. ఆ చందనం కీర్తనలో కలిపి నేవించడం శమస్త పాపహరం; సర్వవ్యాధి నివారణం అని విశ్వాసం.

స్వామి ఒక అషత్పక్షీయనాడు తప్ప మిగిలిన సంవత్సరమంతా చందనాచ్ఛాదిత రూపంలోనే మనకుదర్శనం ఇస్తారు. చైత్రంలోను, వైశాఖంలోను ఆగే ప్రత్యేకోత్సవాలకు వేలకొలది యాత్రికులు వసూవుంటారు. ఈ ఉత్సవాలలో హరికథలు, భరతనాట్యాలు, సంగీత కచేరీలు విశేషంగా జరిపిస్తారు. ఆయా కళావేత్తలను సత్కరిస్తారు. సింహాచల దేవస్థానం వారు వేద సంస్కృత పాఠశాలలు, ఆంగ్ల, సంస్కృత సంగీత కళాశాలలు పోషిస్తూ అమోఘమై విద్యాప్రచారము చేస్తున్నారు. భక్తులు ప్రతి సంవత్సరం ఆషాఢ శుద్ధ పూర్ణిమకు వర్షా ప్రరక్షిణం చేస్తూ వుంటారు. ఆలయం దగ్గరగా వున్న గంగధారలో స్నానం మూడవధారలో స్నానము పుణ్యప్రదమని అంటారు.

ఆలయంలో మూలవిరాట్ వున్న లోకలి భాగం పసిడిపూసగల గోడలతో ద్వారకవాటాలతో శోభాయమానంగా వుంటుంది. కళ్యాణ మండపం, అద్వైత మండపం, ఉద్యోగం, అభరణాలు, వాహనాలు యాత్రికులు క్షేత్రవర్షంగా చూడవచ్చు.

సింహాచలం ఆలయప్రాకారాల మీద స్తంభాల మీద వున్న అనేక శాసనాలు చరిత్రకారులకు సహాయపడుతున్నవి. ఆంధ్రదేశములో ముఖ్యంగా కళింగప్రాంత చరిత్రకు ఈ శాసనాలు ఆధారం. 11వ శతాబ్దంలోని కులోత్తుంగ చోడుని విజయశాసనం మొదలు, విజయనగర ప్రభువు కృష్ణదేవరాయలు వ్రాయించిన విజయశాసనం వరకు చూస్తే సింహాచల క్షేత్రం ఎవరెవరు దర్శించారో స్వామికి ఎవరెవరు ఏయే కానుకలిచ్చారో స్పష్టపడుతుంది. తూర్పు గంగరాజు, వీరనరసింహ రాంగల గజపతి, అచ్యుత సేనాపతులు, వీరభానుదేవుడు, కిమిడి ప్రభువు వల్లభసాహస మహామల్లుడు, కొండవీటిరెడ్డిరాజులు, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు

వారి రాణి, కొంగుదేశపురాణి వీరందరూ నరసింహస్వామికి అర్పించిన దానాలు, కానుకలు, నిర్మాణాలు ఈ శాసనాల్లో లిఖితములై వున్నవి. 18 వ శతాబ్ది ప్రారంభంలో సింహాచలక్షేత్రం కటక గజపతుల అధికారం నుంచి విజయనగర ప్రభువుల పల్పడిలోనికి వచ్చింది. అప్పటిరాజు మొదటి విజయరామ గజపతి. ఆయన కాలంలో మహమ్మదీయ సైన్యం దేశం మీద దండెత్తడం జరిగింది. ముందుగా దేవాలయాలు భగ్నంచేయడం ఆరంభించారు. సింహాచలం కొండ ఎక్కి రథాలు కళ్యాణమంటవ స్తంభాలు కొంతవరకు ధ్వంసం చేశారు. గుడి తలుపులు పగులగొట్టి గర్భాలయంలో ప్రవేశించాలని యత్నించారు. ఇంతలో ఒక చిత్రం జరిగింది.

గోకులపాటి కూర్మనాథకవి, ఆదుర్తి హరిహరదాసు అనే ఇద్దరు భక్తులు, దేవస్థానార్చకులు మహమ్మదీయ సైన్యం ముట్టడించబోతుందని ముందుగా తెలుసుకొని గర్భాలయంలో కూర్చుని తలుపులు మూసుకొని స్వామి మీద ఒక శతకం చెప్పడానికి ఆరంభం చేశారు. కూర్మనాథకవి చెప్పడం హరిహరదాసు వ్రాయడం “వైరి హర రంహా, సింహాద్రి నారసింహ” అనే మకుటంతో సీస పద్యాలు శతకం అయింది. నరసింహ స్వామివారి భక్తికి ఆనందపడి, ఆలయం ముట్టడిస్తున్న ముష్కరులను తరిమి వేయడానికి తక్షణం వేలకొలది తేనెటీగలను సృష్టించాడట. అవి గుంపులు గుంపులుగా వచ్చి శత్రువుల్ని విశాఖపట్టణంలో వున్న “తుమ్మెదలమ్మెట్ల” దాక తరిమివేసినవట. ఆర్తరక్షణ బిరుద ప్రసిద్ధుడైన సింహాచలస్వామి సన్నిధిలో కూర్మనాథకవి ఏమన్నాడో, చూడండి.

కాంతలఁ జెఱబట్టఁ గన్గొనుచుంటివి

పాంచాలి వెత యెట్లు బాపినావు ?

గోవధ సేయఁ గనుగొనుచుంటి విప్పడు

కరుణతోఁ గరినెట్లు కాచినావు ?

ద్వీజులు బాధలు పడఁ దిలకించుచుంటివి

భువిఁ గుచేలుని నెట్లు ప్రోచినావు ?

సత్ప్రభు రాజ్యనాశన మొందఁ గంటివి

ధ్రువుని కెట్లెచ్చితో దొడ్డ పదవి ?

దుష్టశిక్షణ మొనరించి శిష్టరక్ష

జేయకుండినఁ బూర్వప్రసిద్ధి చెడును

ఆర్తరక్షణ బిరుదంబు హానిజెందు

వైరి హర రంహా ! సింహాద్రి నారసింహ !

కాశేశ్వరం

తెలుగుదేశానికి త్రిలింగ దేశమనే పేరు రావడానికి కారణమైన మూడు తేత్రాలలో కాశేశ్వరము ఒకటి. కరీంనగరు జిల్లాలో మంథెన గ్రామానికి దరిదాపు ఇరవై యెనిమిది మైళ్ళ దూరంలో గోదావరి నది దక్షిణ తీరాన కాశేశ్వరము ఉన్నది. 'ప్రాణహిత' అనే ఉపనది ఇక్కడి నుండి గోదావరిలో కలుస్తుంది.

విశేషం - ఇది చిన్న గ్రామమే అయినా, శివ తేత్రాలలో మిన్న. ఇది ఒకటే కాక, వేంకటేశ్వరాలయం, సరస్వతి ఆలయం, బిందుమాధవ స్వామి ఆలయం, చంద్రేశ్వరాలయం, సంగమేశ్వరాలయం, సోమేశ్వర ఆలయం-మొదలైనవి ఎన్నో ఉన్నవి. కాశేశ్వర సమీపంలో ముక్తేశ్వర ఆలయం ఉన్నది. ఒకే పానవట్టం మీద రెండు లింగాలు. ఒకటి కాశేశ్వర లింగం, రెండవది ముక్తేశ్వర లింగం. కాశేశ్వరుని ముందు పూజించి, తరువాత ముక్తేశ్వర పూజ చేస్తారు ఈ ఆలయంలోనే సూర్య విగ్రహం జయ విజయ విగ్రహాలు, మూడు గజాల పొడవు గల మత్స్య విగ్రహము ఉన్నాయి. అక్కడక్కడ జైన బౌద్ధ సంప్రదాయపు చిహ్నాలు కూడా గోచరిస్తాయి.

స్కాంద పురాణంలో కాశేశ్వర ప్రసక్తి ఉండటమే కాక, ప్రతాప రుద్ర యశోభూషణమనే అలంకార గ్రంథంలోను, కావ్యాలంకార చూడామణి, దశ కుమార చరిత్ర మొదలైన తెనుగు గ్రంథాలలో కూడా కాశేశ్వరం పేర్కొనబడినది.

అరసవిల్లి

శ్రీ సూర్యదేవాలయములు భారత దేశము మొత్తమునకే అరుదుగా ఉన్నవి. ఒరిస్సాలోని పూరికి కొంత దూరమున గల 'కోణార్కాలయము' ప్రసిద్ధి చెందినది. మన తెలుగు నాట శ్రీకాకుళము జిల్లాలోని అరసవిల్లి గొప్ప-సూర్యక్షేత్రము. పురాణ గణ్యమైనది. ద్వాపరయుగములో బలరాముడు తీర్థయాత్రలకు బయలుదేరి కళింగ దేశానికి వచ్చాడు. అప్పటికి ఆ ప్రాంతము కరువు కాటకాలతో అలమట పడుచున్నది. దేశస్థుల ప్రార్థనతో బలరాముడు తన ఆయుధమైన నాగలితో భూమిని గ్రుచ్చి నీటి బుగ్గను పైకి తీసుకొని వచ్చాడు. అది 'నాగ్రావళి' నది. బలరాముడు పంచలింగ ప్రతిష్ఠ చేసే సరికల్పితో నాగ్రావళి ఒడ్డున రుద్రకోటిశ్వరాలయము స్థాపనకు ఏర్పాటు చేసి దేవతలను ఆహ్వానించాడు. అందరూ వచ్చారు. ఇంద్రుడు ఒక్కడూ వేళకు రాలేక పోయాడు. రాత్రి సమయాన చేరుకొని కోటిశ్వర దర్శనార్థం రాగా నందీశ్వరుడు ఇంద్రుణ్ణి అటకాయించాడు. ఇంద్రుడు కోపావేశంతో వజ్రాయుధం ఎత్తగా, నందీశ్వరుడు కొమ్ములతో వినరి పారవై చినాడు. ఆ చెబ్బుకు అరసవల్లి సమీపంలో స్పృహ తప్పి పడిపోయిన ఇంద్రునికు సూర్యభగవానుడు కనపడి "నా విగ్రహం ఇక్కడ ప్రతిష్ఠించి ఆరాధించు. ఆరోగ్యవంతుడు వవుతావు" అని చెప్పి మాయమయ్యాడు. ఆయన చెప్పినట్లే అరసవల్లిలో సూర్య నారాయణ స్వామిని ప్రతిష్ఠించి ఆరాధించి ఆరోగ్యవంతుడై తన లోకానికి చేరుకున్నాడని చెప్పకుంటారు. "ఆరోగ్యం భాస్కరాదిచ్ఛేత్" అనేక ప్రాంతాల నుంచి నిత్యమూ యాత్రికులు అరసవల్లి వచ్చి నియమ నిష్ఠలతో ఆరాధించి అది వ్యాధుల నుండి విముక్తులవుతున్నారు.

అరసవిల్లి సూర్యాలయ శిల్పము కనుల పండువుగా ఉంటుంది. నిరంతరము ప్రశాంతమైన మనస్థితిని భక్తులకు కలిగించే ప్రాకారాంతర ప్రదేశం. సాష్టాంగ వందనములు చేసుకుంటూ ఆలయానికి ప్రదక్షిణాలు చేసే భక్తులు, అరుణ పారాయణాదులు జరుపుకునే శ్రోత్రియులు, ముఖమండపంలో ప్రవేశించగానే మనకు గోచరిస్తారు.

గర్భాలయంలో స్వామి మూల విరాట్ విగ్రహము మనోహరము, పాపహరము అయినది. ఉపా, పద్మినీ, ఛాయాదేవీ మూర్తులను మనము దర్శింపవచ్చు.

ఈ సూర్యాలయ నిర్మాణంలో ఒక ప్రత్యేకత. ఉత్తరాయణ-
దక్షిణాయనములు మార్పు చెందు కాలమున సూర్యకిరణాలు స్వామి వారి
పాదాల మీద పడటం గమనించవచ్చు.

హర్ష వల్ల పురీ వాసం
ఛాయాపా పద్మినీ యుతం:
సర్వ దేవనుతం నౌమి
భాస్కరం మంగళాకరమ్!

ముఖలింగం

శ్రీకాకుళం జిల్లాలో పంశధారానదికి ఎడమగట్టుని నగరికటకం,
ముఖలింగం అనే రెండు గ్రామాలు ఉన్నవి. ఈ రెండు గ్రామాల నడుమ
శిథిలములైన శిల్పఖండాలెన్నో ఉన్నవి. ముఖలింగంలో మూడు శైవ
దేవాలయాలు ముఖ్యమైనవి. ముఖలింగేశ్వరాలయం, సోమేశ్వరాలయం,
భీమేశ్వరాలయం. సోమేశ్వరాలయం శిల్ప ప్రతిమా లక్షణాన్ని అనుస
రించి గాంగుల కాలంనాటిదని, 9 వ శతాబ్దికి చెందినదని చెబుతారు.
భీమేశ్వరాలయం చాళుక్య సంప్రదాయంలో ఉండడం వల్ల 12 వ శతాబ్ది
నాటిదని అంటారు.

ఈ ఆలయత్రయంలో బహు పురాతనము, చారిత్రక ప్రసిద్ధము
అయినది మధుకేశ్వరాలయం. ముఖలింగం మధుకలింగ శబ్దం నుంచి
పుట్టిన శబ్దమని పండితులు, ముక్కలింగం నుంచి ఉత్పన్నమైనదని కొందరు
అంటారు.

ఈ ఆలయంలో ఉన్న అనేక శాసనాల్లో ప్రాచీనమైన శాసనం అనంత
వర్మ తృతీయ వజ్రహస్త దేవుని రాణి దాన శాసనం. శిల్ప లక్షణాధా
రంతో 8 వ శతాబ్దిలో నిర్మాణం జరిగి ఉండవచ్చునని పరిశోధకులు
అంటారు.

మధుకమనగా ఇప్పచెట్టు. మధుకేశ్వరుడనే పేరు రావడానికి
పురాణ గాథ. ఆలయ ఫలకం మీద శిల్పాలనుసరించి చెబుతారు.

హిమాలయం మీద ఒకప్పుడు వైష్ణవయాగం జరిగింది. గంధర్వులు
యాగానికి వచ్చిన సందర్భంలో అక్కడ శబర కాంతలను కామించారు.
వామదేవ ఋషి ఈ చేసిన దోషానికి మీరు శబరయోనిలో పుట్టమని గంధర్వు
లను శపించాడు. ఆ విధంగా జన్మించిన వారిలో శబర నాయకుడు

చిత్రగ్రీవుడు. అతని రాణి చిత్తి. రెండవ భార్య చిత్తళ. ఈమె శివదీక్షా
వరురాలు. శబరరాజు చిత్తళను పిలిచి వాకిటిలో ఉన్న ఇప్పచెట్టు
కొమ్మలు రెండు వంచి రాలిన పువ్వులు ఏరుకుని బతకమన్నాడట. చిత్త
ళను ఆశ్చర్యకరంగా ఆ రాలిన పువ్వులు బంగారు పువ్వులయ్యేవి. ఆ
పూవులు ఆమె సుమంత పురంలో అమ్ముతూ ఉండేదట. ఇది నవతుల బగ
డానికి కారణంకాగా, శబరరాజు ఆ మధూక వృక్షం సరికి వేయడానికి
సిద్ధపడ్డాడు. అప్పుడు శివుడు రాద్రాకారంలో ఆ చెట్టు మొదట కనిపిం
చగా శబరరాజు మూర్ఛపోయాడు, ఇంతకీ—చిత్తళయే కారణమని శబ
రులు ఆమెను చంపబోయారు. పరమ శివుడు ప్రత్యక్షమై శబర రూపులైన
గంధర్వులను శాపవిముక్తులుగా అనుగ్రహించాడు. మధూక వృక్షంలో
సాక్షాత్కరించిన శివుడు మధుకేశ్వరుడుగా వెలసినాడు.

మధుకేశ్వరాలయ ద్వారశిల్పం ఈ గాథకు ఆధారంగా చూపబడు
తున్నది. మధుకేశ్వరాలయానికి ముందు పెద్ద నంది విగ్రహము. గర్భా
యంలోని ముఖలింగేశ్వర లింగం తెల్లని శిల.

ముఖలింగేశ్వరుడు మధూక లింగేశ్వరుడుగా శబర దైవంగా ఆరా
ధింప బడటం గిరిజనుల అవ్యాజ భక్తి సంస్కృతులకు నిదర్శనం.



|దాక్షారామం

ద్రాక్షారామం

ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణమనే అలంకార గ్రంథం వ్రాసిన విద్యానాధుడు “శ్రీశైల కాళేశ్వర ద్రాక్షారామ నివాసినః ప్రతిదినం త్వచ్ఛేయ సే జాగ్రత !” అని అన్నాడు. మనదేశానికి త్రిలింగదేశమని పేరు రావడానికి హేతువైన ష్టేత్రత్రయంలో దక్షారామం ఒకటి.

ఉత్తర భారతంలో వారణాసి ఎట్టిదో, దక్షిణాపథానికి దక్షారామం అట్టిది. అందుకే ‘దక్షిణ కాళి’ అనే వ్యవహార రూఢి ఏర్పడింది. ‘దక్షుని సవనాగారము దక్షారామంబు’ అని శ్రీనాధుడు అనడం, దక్షారామం, అని మాత్రమే శాసనాలలో ఉండడం చూస్తే బహుశః రేఫయుక్తంగా ‘ద్రాక్షారామం’ అనేకవిద్యవహారినికి హేతువు ఒక్కప్పుడు ఆ గ్రామంలో ద్రాక్ష తోటలు విరివిగా ఉండటం అని భావించవచ్చు. ఇప్పటికీ తమలపాకులకు ద్రాక్షారామం పేరు పడ్డది. తములపు తీగలూ, ద్రాక్ష లతలూ ఒకేచోట పెరగడం సామాన్యం. ‘దక్షారామం’ సంస్కృత పదం. కొన్ని శాసనాలలో దీనికి పర్యాయంగా డాక రేమి, పెదడాక రేమి అని తెలుగు వ్యవహారం ఉన్నది.

ఆంధ్రదేశములో పంచారామములుగా సుప్రసిద్ధములైన పుణ్యక్షేత్రాలలో ఇది ఒకటి. మిగిలిన నాలుగు కుమారారామం, క్షీరారామం, సోమారామం, అమరారామం అనేవి. ఈ అయిదింటిలో అమరారామం కృష్ణా తీరస్థము. తక్కిన నాలుగు గోదావరి తీరస్థములు. కుమారారామం సామర్లకోట, భీమవరం. దీనికి స్కందారామమనికూడ వ్యవహారము. క్షీరారామం పశ్చిమగోదావరి మండలములోని పాలకొల్లు. ఇక్కడ రామలింగేశ్వరుడు. సోమారామం గుణుపూడి భీమవరం. గుణుపూడిలో సోమేశ్వరుడు. అమరారామం అమరావతి. ఇక్కడ అమరేశ్వరుడు.

దక్షారామ భీమేశ్వరుని పేరుతో ‘భీమమండలం’ ఏర్పాటయినది. శ్రీనాథుని భీమేశ్వర పురాణము భీమఖండ వైశిష్ట్యమునకు, భీమనాథుని మహామహిమ వైభవానికి దర్పణం పట్టిన గ్రంథం. స్కంద పురాణంలోని గోదావరి ఖండం దానికి మూలం. భీమమండల సీమా విభాగం తెలిసికో దగినది. దక్షారామానికి అన్ని దిక్కులందు మూడేసి యోజనాల మేరలో న్నడ భూమిని భీమ మండలం అంటారు.

“అంబుధి మేర తూర్పునకు, నల్లియ సీమటుయామ్యది గ్వీభా
గంబునకుం; బ్రతీచికిని గౌతమి సీమ యుదీచికం; బ్రమా
ణంబు త్రియోజనంబు; సురనాధుడు దక్షిణకాళి భీమ లిం
గంబున కేక భోగముగఁ గట్టడఁజేసె వసుంధరా స్థలిన్.”

శ్రీనాథుని ఈ పద్యం భీమ మండలపు సరిహద్దులు స్పష్టంగా చెప్పింది.

తూర్పున సముద్రము సరిహద్దు ; అనగా గౌతమి సాగర సంగమం చేసిన ప్రదేశం. భైరవపాలెం. ఇక్కడ భైరవేశ్వరుడు. వశిష్టాసాగర సంగమ స్థలమైన అంతర్వేది దక్షిణాబ్ధి సీమ. నీలకంఠేశ్వరుడు, నృసింహ స్వామి అంతర్వేది తీర్థాధి దైవతాలు. భీమ మండలపు పశ్చిమ సీమ అఖండ గౌతమి. రాజమహేంద్రవరమున గల మార్కండేయేశ్వరుడు అక్కడి అధి దైవతం. ఇక ఉత్తరాన సరిహద్దు మూడు యోజనాల దూరము పితాపురిం పాద గయా క్షేత్రం. కుక్కుటేశ్వరుడు, కుంతీ మూఢవస్వామి ఇక్కడి దైవతములు. కుమారా రామ భీమేశ్వర క్షేత్రం కూడ ఈ నడుమనే ఉన్నది.

దక్షా రామ భీమనాధుడు ఇంతటి విశాలమైన మండలమునకు అధి పత్యం వహించిన దేవతా సార్వభౌముడు. ఈ మండలంలో ఉన్న అనేక దేవతలు భీమేశ్వరునకు సామంతులు. ఉప కంఠ బాంధవులు. అంధ్ర, భూమి మధ్య స్థమైన భీమ మండలాన్ని ఒక ‘పుండరీకం’ భావన చేసిన శ్రీనాథుని పద్యం చూడండి.

అంధ్ర భూభవన మధ్యము పుండరీకము

సప్త గిరీదావర జలము తేనె

బ్రహ్మ సంవేద్యాది బహు తీర్థములు రేకు

లకరులు చారు దివ్య స్థలములు

నాళంబు లవణాబ్ధి వేలా విభాగంబు

కల్యాణ భోగ మోడుములు తాలి

దక్షవాటి మహా స్థానంబు కర్ణిక

హంసంబు భీమ నాయకుడు శివుడు

గౌతమీ సింధు కౌంతేయ కణ్వ నదులు
తుల్య భాగయు నేలేరుఁ దుమ్మి కొనలు
భువన సంభావ్యమైన యీ పుణ్య భూమి
యనఘ ! సంసార తాప శాంత్యాప దంబు

భీమనాథుని కంటె పెద్ద వేల్పు, దక్షవాటి కంటె ఉత్తమధామం,
సప్త గోదావరం కంటె వీర్ధ రాజం జగత్తులో లేదని స్కంద పురాణోక్తి.
తెనుగులో శ్రీనాథుని భీమేశ్వర పురాణం భీమ ఖండానికి భౌగోళికమైన
రేఖా చిత్రం రస భావ సమ్మిళితం చేసి చూపించింది.

దక్షారామం ఒకప్పుడు జౌద్ధారామమని, విష్ణుకుండినుల కాలంలో
కైవశేత్రంగా వెలసినదనీ, చాళుక్యుల పలుకుబడిలో బహు విధ ప్రశక్తి
పొందినదని అంటారు. చాళుక్య భీమేశ్వరుని పేరే భీమేశ్వరుడనీ
చెబుతారు.

పౌరాణికమైన గాథ యిలా ఉంది. పూర్వం తారకాసురుని
కంతంలోని అమృత లింగాన్ని కుమారస్వామి పంచ ఖండాలుగా
భేదించాడు. వానిలో రెండవ ఖండం దక్ష వాటికలో వచ్చిపడి స్వయం
ప్రతిష్ఠితమైనది. భరద్వాజాదులు సప్తర్షులు భీమలింగ ప్రతిష్ఠ చేయాలని
సుముహూర్తం పెట్టుకొని, తెల్ల వారేలోగా గోదావరిని దక్షారామానికి
తీసుకువెళ్ళాలని సంకల్పించారు. స్నాన ధ్యానాదులు నిర్వర్తించుకొని,
శుచులై మంత్ర పుష్పార్చన పురస్సరంగా గోదావరిని ఆహ్వానించారు.
ఇంద్రుని సహాయంతో ఈ ఆహ్వానం దవళేశ్వరం వద్ద జరిగింది. సప్తర్షులు
గోదావరిని తీసుకు వెడుతున్నారు. గంగమ్మ పొంగి పొరలుతూ దారిలో
తనకు అడ్డు వచ్చిన ఒక ఆశ్రమాన్ని ముంచి వేసింది. అది తుల్యుడనే
ఒక అసుర ఋషి యాగం చేస్తున్న స్థానం. యాగ భంగం జరగడంతో
కుపితులై రాక్షసముసులు తమ మంత్ర శక్తిచే ప్రవాహాన్ని ఆపి వేశారు.
సప్తఋషులకు, వాళ్ళకి వాదాలు పెరిగాయి. గోదావరి 'శిష్కతోయ'
అవుతుందని దానవులు శపించారు. శాప ప్రతి శాపాలు అయిన తర్వాత
చివరికి, పరమార్థ వేత్త అయిన తుల్యభాగుని పక్షపాత రహితమైన మధ్య
వర్తిత్యముతో వ్యాసానుగ్రహంతో అంతర్వాహినియై సప్తసింధువు
భీమేశ్వర క్షేత్రానికి చేరుకుంది.

సప్తర్షులు దక్షారామం సుముహూర్తానికి చేరుకోలేదు. దానిలో
వచ్చిన అంతరాయం కారణంగా ఆలసించి వచ్చారు. ఈలోగా శుభ వేళ
తప్పకుండా అమృత లింగమైన భీమ నాయకుడు దక్ష వాటికలో ఆత్మ

సంస్థాపితుడై ఉండడం చూచి వారు అబ్బురపడ్డారు. తాము నిశ్చయించిన ప్రధాన ముహూర్తానికే భీమనాథుడు సంప్రతిష్ఠితుడైనందుకు సంతోషం కలిగినా తాము తల పెట్టిన సంస్కారాన్ని అన్యధాకరించినందుకు సప్తర్షులు రోషా విష్టులయ్యారు. అది సూర్య భగవానుడు కనిపెట్టి వారికి అభివాదనం చేసి "మునీంద్రులారా! మీకు కాల విలంబనం జరిగింది. మేలు కలిగించే శోభన కాలం సరిగడవరాదని భీమేశ్వరుడు తనకు తానే ప్రతిష్ఠితుడయ్యాడు. కారుణ్యసమున్నీ వితమతి దక్షారామ విభునకు ప్రథమారాధనం చేసే భాగధేయం నాకు కలిగింది. ఇంతే కాని, మీ ప్రతిష్ఠా ప్రారంభానికి అడ్డురావడం కాదు. నా తరువాత భీమ నాథుణ్ణి హరి, పరమేష్ఠి ఇద్దరూ అర్పించారు. వారి వెంబడి దేవతలు, గంధర్వులు సేవించారు. కాలయాపన చేయకుండా మీరు కూడా మీ ఆరాధనలు జరుపుకొనండి." —

ఇలా అనగానే, సప్తర్షులు శివసంప్రతిష్ఠాపన యోగం తమకు సిద్ధించ నందుకు సంతాపపడ్డారు. అప్పుడు ఆకాశవాణి అన్నది "మీరు చేసిన భక్తి అల్పం కాదు. గౌతమీ మహాకరంగిణిని భీమేశ్వరుని మూర్త్యాభిషేకార్థమై ఇక్కడకు తెచ్చారు. అంతకంటే ఏమి కావాలి. మీరు ఏడుగురు, ప్రతిష్ఠారంభాభిషేకం చేసిన సూర్యునితో మీరెనమందుగురు. దక్షారామ భీమేశ్వరుని సన్నిధిని పాశుపతులను నెలకొల్పండి. వీరు అష్టమూర్తులుగా శివుణ్ణి పూజిస్తూ ఉంటారు".

ఈ అశరీరవాణి సప్తమహర్షులు, సూర్యుడు విన్నారు. సప్త గోదావరీ తీర్థజలంతో భీమేశ్వరునకు మహాన్యసాభిషే పురస్కరంగా అర్చనలు చేశారు. సప్తర్షులచే సమాన్వితమైన నదికి సప్త గోదావరీ అని పేరు. సప్త గోదావరం భీమేశ్వరుని ఆలయ ప్రాకారాన్ని ఆనుకొని ఉంటుంది.

నేటికీ అష్టమూర్తుల గోత్రాలవారే ఇచ్చట అర్చకులుగా ఉంటారు. ఆలయంలో నవగ్రహాలు, అష్టదిక్పాలకులు వెలసినారు. భీమలింగ ప్రతిష్ఠానంతరం సూర్యుడు పార్వతీ పరమేశ్వరుల నాహ్వానించాడుట. మార్గశిర నశుద్ధ చతుర్దశినాడు రోహిణీ నక్షత్రంలో ఆదిదేవుడు గౌరీసహితుడై భీమలింగంలో లీనమై ట్లు చెబుతారు ఈ తేత్రంలో మాఘశుద్ధ ఏకాదశికి కల్యాణోత్సవం జరుగుతుంది. ఆ పూర్ణిమనాడు రథోత్సవము.

దక్షారామ తేత్రంలో మాణిక్యాంబికా సహితుడైన భీమేశ్వరుణ్ణి కొలుస్తారు. భారతదేశంలోని అష్టాదశ శక్తి పీఠాలలో మాణిక్యాంబికా

శక్తి పీఠం ఒకటి. ఈమె భీమేశ్వరునకు ఉత్తర దిక్కున ఉన్న తిరుచుట్టు మాలెలో వెలసి ఉంది. భీమలింగ సన్నిధిని ఈనాడు పార్వతీదేవి విగ్రహం కొంచెమివతల సతీ విగ్రహం ఉన్నవి. కల్యాణోత్సవం మాత్రం మాణిక్యాంబికా సమేతుడైన భీమేశ్వరునికే జరుగుతూ ఉంటుంది.

భీమేశ్వరస్వామిని దర్శించవలెనన్నా. పూజాభిషేకాదులు చేయవలెనన్నా. స్వామివారి ప్రాసాదం ఎక్కాలి. అక్కడ భీమేశ్వరలింగం మూలపీఠమీద ఎనిమిది అడుగుల ఎత్తు కలిగి ఉంటుంది. లింగాగ్రిం చుట్టుకైవారం మూడు అడుగులు ఉంటుంది. స్ఫటికచ్ఛపులు మోర్చే భీమలింగమంతటా శ్యామరేఖల వంటివి గోచరిస్తాయి. అది ఈశ్వరుని వ్యాఖ్యానినభారణాన్ని సూచిస్తున్నదంటారు. లింగాగ్రిమున రెండు నొక్కులు ఉన్నట్లు కనిపిస్తాయి. ముందున్న నొక్కు పార్థవహారానికి, రెండవది-మీచికి పెరిగి పోకుండా నాటిన చీలకూ, తార్కాణములైన చిన్నెలుగా అభివర్ణిస్తారు. సాధము క్రింద ఉన్న లింగమూలపీఠ స్థానం 'చీకటికోణం'. అక్కడ ఒకప్పుడు మాణిక్యదీపాలు ఉండేవట. ఆ స్థానంలో ఇప్పుడు కనిపించేవి అతిథూమికెలు! ఆలయ ప్రాసాదంలోని ఒక స్తంభం వ్యాస విగ్రహాన్ని ఆవిష్కరించింది. భక్తులు దానికి ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు చేస్తారు. కాశీలో తనకు, తన శిష్యులకు భిక్షువులని కారణంగా అలిగి శాపోద్యుక్తుడైన వ్యాసుణ్ణి విశ్వేశ్వరుడు వారణాసి విడిచి పొమ్మన్నాడు. పోలన్నపూర్ణ భర్తను శాంతపరిచింది. వ్యాసుడు పాప పరిహారార్థమై తీర్థ యాత్రలు చేస్తూ వచ్చి దక్షిణ కాశీయైన దక్షారామంలో భీమేశ్వర సాన్నిధ్యం కలిగించుకొని చరితార్థుడైనట్లు పౌరాణిక గాథ. లోపాముదా సహితుడైన అగస్త్యుడు వ్యాసునకు దక్షారామ షేత్ర మహాత్మ్యం. భీమ మండల వై భవము అభివర్ణించి చెప్పాడు.

నిరంతరమూ భక్తబృందం దక్షారామ షేత్రానికి వచ్చి స్వామికి అభిషేకాదులు జరుపుకొని జన్మ చరితార్థము అయినదని, కలిదోష నిర్మూలనం చేసుకున్నామని ఆనంద మగ్నులు అవుతూ ఉంటారు.

శ్రీ రామాయణమును ద

క్షారామాయణము (గలిమలాపహములు స

త్సారమతులు వాల్మీకికి

బారశర్యునకు వినుతి పాత్రములయ్యెన్.

(‘భీమఖండము’)

ర్యాళి

మానవుని ఆధ్యాత్మిక చింతనకు కళ యొక్క తోడ్పాటు అసాధారణమైనది. శిల్పాచార్యుల కళా ప్రతిభ పరాకాష్ఠకు వచ్చిన విగ్రహము దర్శించవలెనంటే, జగన్మోహినీ కేశవ స్వామిని చూడవచ్చును.

కేశవ స్వామి ఆలయము తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో కొత్త వేటకు పదిమైళ్ల దూరాన గల ర్యాళి అనే గ్రామంలో ఉన్నది. స్వామి వారి విగ్రహం సుమారు అయిదు అడుగుల ఎత్తు. నల్లటి శిల. చూడగానే మనోనయనాలను ఆకర్షించే ఆ శిల్ప సౌందర్యం వర్ణనా తీతం. జగన్మోహనమైన ఆ మూర్తి మన హృదయంలో హత్తుకొనడం సరే. భక్తుని ప్రతి బింబము ఆ దివ్య విగ్రహ శిలా స్నిగ్ధ కళాఖండములో స్పష్టంగా చూచుకోవచ్చు. శిల్ప సౌందర్యం, సత్య శివ స్వరూపంతో తాదాత్మ్యం పొందిన అనుభవం కలుగుతుంది.

కేశవ స్వామి హస్తములు, పాదములు-ప్రత్యవయవము ఎంతో సహజ సుందరముగా చెక్కబడిన వైఖరిని గమనిస్తాము. అరచేతులలోని రేఖలు, స్వామి కంఠ నీమ మీది మడతలు-కళా నైపుణ్యాన్ని పట్టిచూపుతవి. ఈ విగ్రహంలో ఒక ప్రత్యేకత ఉంది. శంఖ చక్ర గదా పద్మాలు నాలుగు చేతుల్లోను తాల్చిన కేశవ మూర్తిని దర్శించగానే, ఆయన పాద పద్మాల నుండి ఉద్భవించే జలం మనల్ని ఆకర్షిస్తుంది; ఆశ్చర్యం అనిపిస్తుంది. విష్ణు పాదోద్భవా గంగా అంటారు కదా? నిత్యము కొంచెము కొంచెముగా చెమరించే స్వామి పాదోదకం గంగా తీర్థంగా భావిస్తారు.

విశేషం ఏమిటంటే-ఎదుటి భాగంలో కేశవ స్వామి రూపం, వెనుక వైపు మోహినీ రూపం. చాలా ముచ్చటగా ఉంటుంది. జగన్మోహిని పశ్చాద్భాగమే శిల్పములో చూడవచ్చు. ఆమె సిగ, అలంకారములు శిల్పి చాతుర్య ద్యోతకాలు. పద్మినీ జాతి స్త్రీకి సహజంగా ఉండే, పుట్టు మచ్చ వెనుక భాగాన శిల్పంలో చూపబడటం విశేషం. ప్రపంచ సృష్టికి మూల భూతమైన స్త్రీ పుంసాత్మకమై నట్టి జగన్మోహన శిల్పం మరెక్కడా వినలేదు. పూర్వం ర్యాళి ప్రాంతమంతా అడవులు.

ఘంట చోళుడనే రాజు విష్ణు భక్తుడు వేట నిమిత్తంగా ఆ అరణ్యానికి పోయి అలసట పడి ఒక చెట్టునీడన విశ్రమించాడు.

భక్తులు చాలా మంది హరినామ కీర్తనం చేస్తున్న ఘోష వినబడింది. కళ్లు తెరచి చూచాడు. ఎవ్వరూ కనబడలేదు. ధ్వని మాత్రం వినిపిస్తోంది. వింతగా తోచి, మహారాజు వేట చాలించి రాజధానికి చేరుకున్నాడు. ఆ రాత్రి స్వప్నంలో మహా విష్ణువు కనపడి ఒక రథం "సిద్ధం చేయించి దానిని ఈ రాజ్యంలో నడిపించు. రథ చక్రం శిల ఎక్కడ ఊడి పడుతుందో అక్కడ విగ్రహం కనిపిస్తుంది. దానిని అక్కడే ప్రతిష్ఠ చేసి ధన్యుడవగు" మని చెప్పాడట. ఘంటాచోళ చక్రవర్తి మేల్కొని భగవంతుని ఆదేశానుసారం ఈ విగ్రహం ప్రతిష్ఠించాడని చెప్పుకుంటారు.

పాల సముద్రం తరచినపుడు పుట్టిన అమృతాన్ని విష్ణువు జగన్మోహిని రూపంలో పంచుతుండగా దానవులు ఆమె రూపం చూసి పరవశులై అమృతాన్ని కోల్పోయారన్న వార్త శివుడు విని జగన్మోహన రూపం ఒక సారి నాకు చూపించమని కోరినాడట. విష్ణువు బదులు చెప్పికుండా మాయమై పోయినాడు. శివుడు అతని కోసం వెదుకు తుండగా మోహిని కనబడింది. ఆమె రూపానికి వశుడై మరులు గొని వెంబడించాడు. పుట్టలు, గుట్టలు దాటి ఆమె పరుగెత్తుతూ ఉంటే శివుడు జ్వర్య పడి ఈమె విష్ణు మాయ కాదు గదా ; అనుకున్నాడు. దూరాన ఉన్న మోహిని శివుని వైపు తిరిగి 'జగన్మోహిని కేశవ స్వామిని నే నే' అని అక్కడి కక్కడే శిలాకృతి వహించినట్లు కథ చెబుతారు. దానికి తగినట్టు ఈ ఆలయానికి ఎదురుగా శివాలయం కూడా ర్యాలిలో ఉంది, ఉమాకమండల్వీశ్వరుడు.

శివు కళారమణీయతకు ర్యాలి 'జగన్మోహినీ కేశవస్వామి' తెలుగు నాట పేరు మోసిన దైవము.

విజయవాడ

అన్నివిధాల ఆంధ్రదేశానికి నడిగడ్డలో వుండి విజయవాడ. మద్రాసు నుండి కలకత్తాకు, ఢిల్లీకి వెళ్ళే రైలుమార్గాల కిది పెద్ద కూడలి. ఆంధ్ర దేశములో ప్రధానమైన పట్నము. ఇచ్చట ముఖ్యమైన గుడులు మూడు. కనకదుర్గ గుడి, మల్లేశ్వరస్వామి గుడి, విజయేశ్వరస్వామి గుడి.

పురాణాలలో ఇది విజయవాటిగా ప్రసిద్ధము. కొన్ని శాసనాల్లో 'రాజేంద్ర చోళపురము' అని కూడ పేర్కొనబడింది. కృష్ణబద్ధున ప్రసిద్ధి యాత్రాస్థలమైన యీ ప్రదేశంలో శివునికి మల్లేశ్వరుడనే పేరే ఆలయం ఉంది. ఈ స్వామికి 'జయసేను' డని కూడ ప్రసిద్ధి. అగస్త్య మహర్షి యీ స్వామి వివిధ లీలలకు సాక్షియైన గొప్పభక్తుడు.

కనకదుర్గ యిచ్చట ఎప్పుడు వెలిసిందో తెలియదు. ఆమె తనకుతానే వెలిసింది. దక్షిణాపథవాసులను పీడిస్తున్న దుర్గమాసురుణ్ణి చండి స్వరూపంలో ఇచ్చట సంహరించింది.

మల్లికార్జునుడనీ, మల్లేశ్వరుడనీ పురాణాల్లో వినబడే యీ స్వామిని తమ దక్షిణాపథ విజయచిహ్నంగా పాండవాగ్రజుడైన యుధిష్ఠిరుడు ప్రతిష్ఠించినట్లు తెలుస్తున్నది.

చరిత్రనుబట్టి క్రీ. శ. 10వ శతాబ్దంలో పశ్చిమ చాళుక్య ప్రభువు త్రిభువన మల్లుడు ఈ గుడిని నిర్మించాడు.

విజయేశ్వర ప్రతిష్ఠ అర్చనలు చేసిందంటారు (కిరాత రూపంలో వచ్చిన శివునివై తన విజయచిహ్నంగా). ఈ ప్రదేశమంతా చిన్న చిన్న కొండలతో చుట్టబడి వుంటుంది అన్నింటిలోను పెద్దది సీతానగరం కొండ. చిన్నది కనకదుర్గ. దీనిని 'కనక కొండ' అని కూడా అంటారు, దుర్గ గుడికి దక్షిణంవైపున చిన్న గుట్ట వుంది. దానినిండా శిల్పాలు, శాసనాలు వివిధ దేవతలవి వారివారి పేర్లతో చెక్కి ఉన్నాయి. చాలా ప్రతిమలు దుర్గవే. అవన్నీ మంత్రశాస్త్రానికి సంబంధించినవి. పూర్వం యీ కొండలన్నీ వరసగా కలిసి ఉండేవనీ - పరమేశ్వరుని ఆజ్ఞ వేత కృష్ణ ప్రవహించటానికి వీలుగా ప్రక్క ప్రక్కలకు తప్పుకున్నాయనీ అంటారు.

ఈ కొండల్లో ఒకటి 'ఇంద్రకీల' మనే పేరుతో మహాభారతంలో పేర్కొనబడింది. ఈ కొండమీదనే అర్జునునకు శివుడు పాశుపత మనే పరమాస్త్రాన్ని అనుగ్రహించాడు. అనుగ్రహించటానికి ముందు శివుడు అర్జునుని యెదుట కిరాతరూపంలో నిలిచాడు. ఈ కథను 'కిరాతార్జునీయం'గా భారవి శాశ్వతం చేశాడు.

తన పాశుపతాస్త్ర సిద్ధికి స్మృతి చిహ్నంగా ఇచ్చట 'విజయేశ్వరుడిని' అర్జునుడు ప్రతిష్ఠించాడంటారు. మిగిలిన మహాభారతం కథాసన్నివేశాలతో సహా కిరాతార్జునీయం యీ గుడిలో శిల్పరూపంలో నెలకొని వున్నది. ఆ గాథ యిది.

పాండవుల వనవాసంలో వేదవ్యాసమహర్షి వచ్చి శత్రువిజయార్థమై పాశుపతాస్త్రసిద్ధికై శివుడినిగూర్చి తపస్సు చేయవలసినదిగా ఆదేశించాడు. ధర్మరాజు అర్జునుని నియోగించాడు. అర్జునుడి ఇంద్రకీల శిఖరమీద ఒంటి కాలిపై నిలిచి ఊర్ధ్వబాహుడై సంచాగ్నిమధ్య తపస్సు మొదలుపెట్టాడు. ఘోరమైన ఆ తపస్సుకు పరమేశ్వరుడు సంతోషించాడు. అర్జునుడిని పరీక్షించవలెననిపించింది. కిరాతవేషం ధరించాడు. పార్వతి కిరాతివేషం ధరించింది. ప్రమథులంతా రకరకాల వేషాలు ధరించారు. వేదాలు వేటకుక్కలై నాయి. ఇలా యంద్రకీలమీద శివుడు వేటాడుతూ ఒక అడవి పందిని అర్జునుని ముందుకు తరుముకు వచ్చాడు. అడవిపంది అర్జునునికి దగ్గరగా వచ్చింది. ఆయన మహావీరుడు కదా ! గాండీవం తీసుకొని ఒక్క బాణంతో దాన్ని కొట్టాడు. తరుముకు వస్తున్న కిరాతుడు అదేసమయంలో ఒక బాణంతో కొట్టాడు. రెండుప్రక్కల రెండు బాణాలు గ్రుచ్చుకొని 'గురగుర' ధ్వనితో 'గిరగిరా' తిరిగి ఆ అడవిపంది నేలకొరిగింది. నా బాణంతో చచ్చిందంటే నా బాణంతోనే చచ్చిందని తగాదా మొదలైంది. "నేను తరుముకువచ్చే పందిని కొట్టటానికి నీవెవడవురా ! నా వేట తమక మంతా చెడకొట్టావు. ఈ కిరాతిముందు నాకు తలవంపులైంది. అనిలు తపస్సు చేసుకునేవాడివి నీవు పందిని కొట్టడం దేనికి ? ఈ వేషం నిన్ను కాపాడింది. లేకపోతే నేడు పందితోసహా నిన్నిక్కడ చంపియుండేవాడిని". అంటూ కిరాతుడు అర్జునుడిని రెచ్చగొట్టాడు. మహావీరుడైన అర్జునుడు ఈ బోయవాడు చేసిన తిరస్కారానికి మండిపోయాడు. అయినా నిగ్రహించుకొని 'పో! పోరా ! కోయవాడివి నీతో నాకేమిటి ? నా శివపూజకు ఆలస్యమవుతోంది' అన్నాడు కిరాతుడు. పట్టు విడువలేదు నిబబడి అర్జునుని

తిట్టసం మొదలుపెట్టాడు. వందిని కొట్టి వేట తమకం అంతా పాడుచేసి సంధుకు ప్రాయశ్చిత్తంగా తన కోయసాని ఎదుట కుస్తీకి రమ్మన్నాడు. నీ శివ పూజ ఎక్కడికీ పోదులే ; అన్నాడు. ఈ కోయ సాని ఎదుట నీతో యుద్ధము చేయటానికి మనస్సు పొంగుతున్నది. నా వందిని కొట్టిన నేరానికి నీకిది తప్పదన్నాడు. చేసేదిలేక అర్జునుడు కిరాతునితో మల్లయుద్ధానికి సిద్ధమయ్యాడు. ఎంత మహావీరుడైనా అర్జునుడు వరమేశ్వరునిముందు తట్టుకోలేక పోయాడు. వెంటనే ఆయాసం వచ్చింది. డస్సిపోయాడు. ప్రాణానికి తెగించి పోరాడుతున్నా మనస్సులో శివుని మీద ఏకాగ్రత చెదరలేదు. ఇంతలో ఒక చిత్రం జరిగింది. ప్రాతఃకాలా ర్చనలో తానుశివలింగం మీద ఏ పూవులతో పూజించాడో ఆ పూవులు తాను పోరాడుతున్న కిరాతుని శరీరము మీదనుండి రాలిటం కనబడింది.

ఆ కిరాతుడు సాక్షాత్పరమేశ్వరుడని తెలిసింది. వెంటనే కిరాతుడు మాయమైపోయాడు. ఎదుట తమ మస్త పరివారంతో శివుడు నిలిచాడు. పాశుపతం అతనికి ప్రసాదించబడినది. ఈవఃమ సన్నివేశానికి తార్కాణంగా యీ ఇంద్రకీలాద్రిమీద అర్జునుడు 'విజయేశ్వరలింగాన్ని' ప్రతిష్ఠించాడు. ఈ ఇంద్రకీలం మీద కొండలలో నిలిచిన ప్రాచీన దేవాలయాలెన్నో వున్నాయి. అవన్నీ కాలక్రమంలో శిథిలములై పూడిపోయినాయి. ఇళ్ళ రాళ్ళకోసం బెజవాడ కొండలు ఏగులగొట్టటంలో అవి బయటపడ్డాయి. అనన్నీ భద్రపరుపబడ్డాయి. విజయేశ్వరాలయంలో అద్భుతమైన శిలా శిల్పం ఒకటివుంది. దానిమీద నాలుగువైపులా కిరాతార్జునీయ కథ చెక్కబడివుంది.

మల్లేశ్వరస్వామి ఆలయముగూర్చి కొన్ని గాథలున్నాయి. ఇది కలియుగానికిముందేవుంది. అగస్త్య మహర్షి యీ స్వామికి 'జయసేను'డని పేరుపెట్టాడు. మహాభారత వీరుడైన అర్జునుడు మల్లయుద్ధంలో గట్టివాడు. తన అనుభవాన్నిబట్టి అతడే స్వామికి మల్లేశ్వరుడని పేరు పెట్టాడు. ఆ స్వామి తన సాన్నిధ్యంచేత కృష్ణ ఒడ్డున వున్న విజయవాటిని అనుగ్రహిస్తున్నాడు.

ఇంకొక గాథలో యిలా వుంది. కలియుగంలో శాలివాహన శకం మొదట 117వ సంవత్సరంలో మాధవ వర్మ అనే ప్రసిద్ధుడైన రాజువుండే వాడు. చింతకాయలమ్మకొని బ్రతికే ఒక స్త్రీ కొడుకు ప్రమాద వశాత్తు రాజకుమారుని రథం క్రింద పడి మరణించాడు. న్యాయార్థినియై వచ్చిన ఆ స్త్రీ మొఱ ఆలకించి ధార్మికుడైన ఆ రాజు తన కొడుకుకి మరణశిక్ష

విధించాడు. అతని ధర్మబుద్ధికానందించి మల్లేశ్వర స్వామి అతనిమీద కనక వర్షం కురిపించాడు. ఆ కనక వర్షం వల్ల ఆ అవ్వకొడుకూ, రాజకు మారుడూ పునరుజ్జీవితులై నారు. ఆ రీతిగా పరమేశ్వరుడు ఆ మహారాజు పేరు భూమిమీద శాశ్వతంగా నిలిపాడు. తరువాతి కాలంలో పండితా రాధ్యుడనే మహా భక్తుడు శవభక్తులు ఋషిశ్వరులకంటే గొప్ప వారని లోకానికిచాటి దానికి నిదర్శనంగా జమ్మిచెట్టు కొమ్మకు 'కణకణ'లాడే పండు బొగ్గులు వస్త్రంలో కట్టి వ్రేలాడదీశాడు. ఆ వస్త్రంకాని చెట్టు కాని కాలిపోలేదు. మల్లేశ్వరస్వామి ప్రసన్నుడై తన భక్తుని ఎదుట సాక్షాత్కరించాడు. జన సామాన్యంలో ప్రచురమైన గాథను బట్టి యీ స్వామి 'మహాదేవమల్లేశ్వరుడు': భక్త ప్రియుడు ఆయనను సేవించి పూర్వరాజులు పరిల్లారు.

ఈ ఆలయంలో ఒక శాసనం తెలుగు లిపిలో వుంది. క్రీ॥శ॥ 9వ శతాబ్దం నాటిది. ఈ శాసనం చిత్రంగా క్రిందనుండి పైకి చెక్కబడి వుంది. సారాంశం ఇది—

'పెచ్చవాడ కలియబోయ కుమారుడు త్రికోటిబోయి' అనే వాడు తన పేర తన కుల ప్రసిద్ధికై యీ స్థానాన్ని నెలకొల్పాడు. శాసనంలో "త్రికోటిబోయి" అర్జునునికి ఇంద్రకీల మార్గం చూపడానికి ఇంద్రునిచే నియోగింపబడిన గుహ్యక యతుడుగా గుర్తింప బడినాడు. అర్జునునికి మార్గం చూపిన సుకృతం వల్ల 'త్రికోటిబోయికి' పూర్వజ్ఞానం కలిగి అర్జునుడు తపస్సు చేసిన ప్రదేశంలో ఈ స్థానాన్ని నెలకొల్పాడు. ఈ గుహ్యక వృత్తాంతం మహాభారతంలో లేదు. భారవిలో వుంది. కాబట్టి ఇది భారవికి పూర్వం.

పౌరాణిక ప్రశస్తి అలా వుండగా విజయవాడ ఆంధ్ర సంస్కృతికి ప్రధాన కేంద్రంగా గోచరిస్తుంది. ఒకప్పుడు కళ్యాణి చాళుక్యులు దీన్ని ఏలినారు. ప్రసిద్ధుడైన చైనా యాత్రికుడు 'హ్యూన్ త్సాంగ్' ఈ ప్రదేశాన్ని క్రీ॥శ॥ 6వ శతాబ్దంలో బౌద్ధమతం సదమోచ్చదశలోవున్న దినాల్లో దర్శించాడు.

ఇన్ని విధాల ప్రసిద్ధమైన విజయవాడ పెక్కుప్రాచీన దేవాలయాలకు నిలయమైవుంది, వానిలో ప్రధానంగా శ్రీకనకదుర్గాలయం మహిమాన్వితమై వేలకొలది యాత్రికులను నేటికీ ఆకర్షిస్తోంది

మంగళగిరి

బెజవాడ నుండి గుంటూరు వెళ్లే త్రోవలో బెజవాడకు 8 మైళ్ళ దూరంలో ఉన్నది మంగళగిరి. ఈ కొండ చరియ మీదనే వేంచేసి యున్నాడు తెలుగు నాట సుప్రసిద్ధ దైవమైన శ్రీ పానకాల నరసింహ స్వామి! నాటి నుండియో యీ స్వామి దేశం నాలుగు చెఱగుల నుండి తైర్థికులను ఆకర్షిస్తున్నాడు. రైలుస్టేషను దగ్గరేవుంది ఈ ఊత్రానికి బెజవాడలో గాని గుంటూరులో గాని దిగి బస్సు మీద రావటం కూడా సులభమే. దేవస్థానం సత్రాలు మూడున్నాయి. అవికాక లోకల్ ఫండు సత్రం ఒక్కటి, వైశ్యుల సత్రమూ, మాధ్యుల సత్రమూ, బ్రాహ్మణ సత్రమూ వున్నాయి. యాత్రికులు సుఖంగా ఉండవచ్చును.

నరసింహ స్వరూపంలో సేవలందుకొనుచున్న యీ నారాయణునకు పానకమంటే పరమ ప్రీతి. సరాసరి తన నోటిలో పానకంలో సగ పాలు ఈ స్వామి ప్రసాద చిహ్నంగా భక్తులకు అనుగ్రహిస్తూ ఉంటాడు. స్వామి త్రాగుచున్నట్లు “గుట గుట” శబ్దం వినవస్తుంది. ఆశబ్దం ఆగే సరికి పానకం వెలికి చిమ్ముతుంది. ఈ అద్భుతం రోజుకు ఎప్పుడో ఒకసారి మాత్రమే కాదు, ప్రతి యాత్రికుడు వచ్చినప్పుడూ జరుగుతూనే ఉంటుంది ఒక్క చీమ అయినా దరిదాపులలో ఎక్కడా కనిపించదు. ఈ విశేషం వల్లనే యీదైవం “పానకాల స్వామి” గా ప్రసిద్ధుడయినాడు. ఈ ఊత్ర చరిత్ర బ్రహ్మ. వైవర్త. పురాణంలో ఉన్నది. ‘మంగళగిరి’ అంటే ‘శుభప్రదమైనకొండ’ అని అర్థం. ఇది తూర్పునుమల వరుసలోనిదే, భారతవర్షంలోని ఎనిమిది మహాస్థలాలలో ఇదిఒకటి అంటారు. భక్తానుగ్రహార్థంస్వామి దీనిని నిజవాసంగా చేసుకున్నాడు. కృతయుగంనుండి పానకాలస్వామి మహిమ వినవస్తూఉన్నది.

దూరానికి యీకొండ ఏనుగు ఆకారంలో కనిపిస్తుంది. దగ్గర నుంచి కూడా యీకొండ ఒరిగిన ఏనుగునే తలపిస్తుంది. స్థలపురాణం యిలా చెబుతున్నది.

పూర్వం పారి య త్రుడనే రాజు. ఆ రాజుకొడుకు 'హస్వశృంగి' అంగవైకల్యంతో జన్మించినాడు. దానిని పోగొట్టుకోవడాని! తీర్థయాత్ర లన్ని తిరిగి తిరిగి చివరికు హస్వశృంగి యీ స్థలానికి వచ్చి దేవాలయదేశం ప్రకారం మూడేళ్ళు తపోనిష్ఠలో ఉండిపోయాడు. కొడుకు తీవ్ర తపో నిష్ఠకు తండ్రి అలమటించాడు. బుజ్జగించి ఎలాగై నా తీసుకు వెడదామని వచ్చి కనిపెట్టుకొనియున్నాడు. తండ్రివెంట వెళ్ళడాని వ్యతిరేక హస్వశృంగి ఏనుగువలె ఒదిగి కొండగా మారిపోయాడు. సన శరీరం స్వామికి నివాసమై పోవాలని అతని ఆకాంక్ష. భక్తుని అభిలాష మన్నించి శ్రీనరసింహస్వామి లక్ష్మీదేవితోసహా అచ్చటనే ఉండిపోయాడు.

తరువాత స్వామి అచ్చట 'నముచి' అనే రాక్షసుడిని తన చక్రంతో సంహరించటం జరిగింది.

ఈ స్వామికి కృతయుగంలోతనె, త్రేతాయుగంలో నెయ్యాయుగంలో ద్వాపరయుగంలో పాలూ, కలియుగంలో పానకమూ నైవేద్యమని చెప్పుకంటారు. ఇప్పటికీ శంఖంతో పానకం స్వామిలోటిలో పోస్తారు. అందులో సగము స్వీకరించి సముద్రపు కులకు ప్రసాదముగా అనుగ్రహిస్తాడు. ఈకొండ-ఏనుగు ఆకాశంగా ఉంటుంది దా ఈగుడినెగా ఆ ఏనుగునోరవలె ఉంటుంది.

ఈ పానకం నోటిలో పోయటమూ, గుట గుట 'శబ్దమూ', ఈ విశేషము యిలాఉండగా ఇంకొక విగ్రహమేదీ యీకొండమీదలేదు. స్వామిముఖమాత్రం అదే కొండలోనే చెక్కబడి ఉండటం మఱివిచిత్రం..

ఇంకొకగాధ త్రేతాయుగంలో శ్రీరామచంద్రుడు తానెంత ధర్మంగా పరిపాలించినా తరించలేక వచ్చి యీకొండను సందర్శించాడట. అందువల్లనే దీనికి 'తొత్తాది' అనేపేరు వచ్చినట్లు చెబుతారు.

పూర్వం పాలసముద్రం తలుచి నప్పుడు అందులో నుండి శ్రీమహాలక్ష్మి అవతరించింది. దేవతలు అన్ని పుణ్యవదుల తీర్థమలూ తెచ్చి ఒక పుష్కరిణిని నిర్మించారు. శ్రీమహాలక్ష్మి ఆ పుష్కరిణిలో మునిగి శ్రీమన్నారాయణునికి తనను సమర్పించుకున్నది. ఆ పుష్కరిణి మంగళగిరిలో ఉన్నదంటారు. నేటికీ దానిని 'లక్ష్మీపుష్కరిణి' అనే పిలుస్తున్నారు.

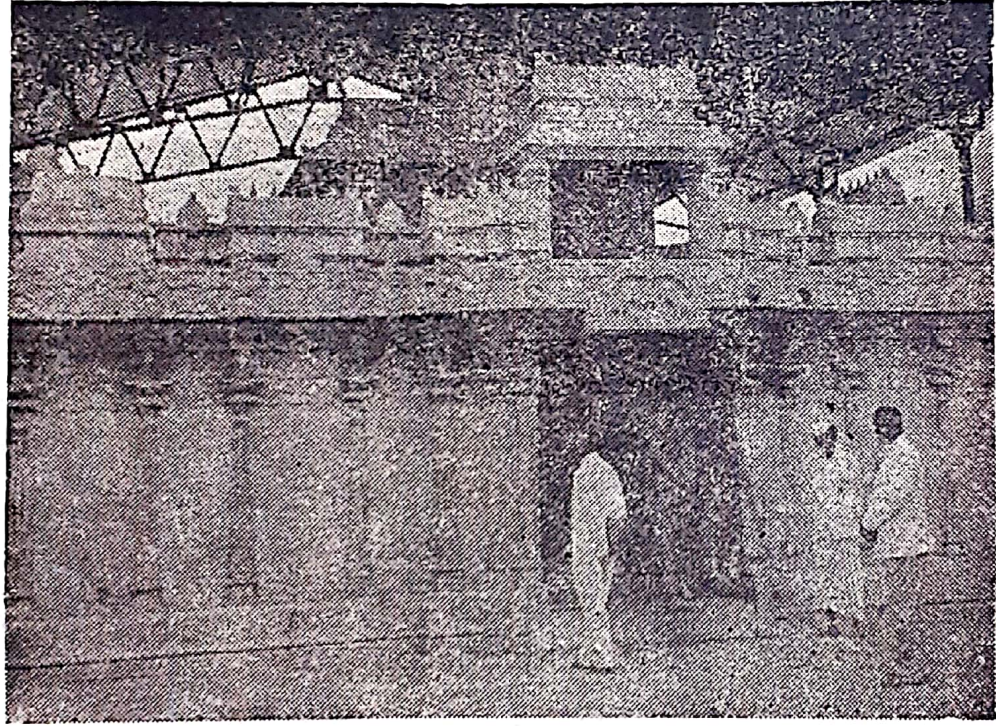
కొండ దిగువన ఇంకొక గుడి ఉంది. అది యుధిష్ఠిర ప్రతిష్ఠ అంటారు. అక్కడకు ఆమడ దూరంలో ఉన్న ఇంద్ర కీలాద్రి మీదనే కదా పాశుపతం కోసం అర్జునుని తపస్సు! కిరాతార్జునీయం అక్కడి ముచ్చటే

గిహా: మంగళగిరికి బెజవాడకూ యీ అన్నా దమ్ముల సంబంధం విన్నప్పట్లా కనిపిస్తోంది పై లక్ష్మీనరసింహ స్వామిని కొండ దిగువన యుద్ధిష్ఠిరుడు ప్రతిష్ఠించాడు.

ఈ క్షేత్ర పాలకుడు ఆంజనేయ స్వామి. శ్రీరామచంద్రునితో వైకుంఠానికి అనుగమించ నున్న ఆంజనేయ స్వామిని యీ లోక కల్యాణార్థమై మంగళగిరిలో ఉండవలసినదిగా ఆయన ఆదేశించినాడట!

శ్రీ చైతన్య మహా ప్రభువు (క్రీ. శ. 1312) ఈ ఆలయాన్ని దర్శించి నందుకు నిదర్శనంగా ఆయన పాద చిహ్నాలు, ఆయనపై చెప్పబడిన శ్లోకము, ఈ గుడిలో నేడు కానవస్తాయి? శ్రీ కృష్ణదేవరాయల శాసనం ఒకటి ఉంది. రాయలు ఈ ఆలయాన్ని దర్శించినట్లు తెలుస్తుంది.

దిగువన ఉన్న ఆలయానికి తూర్పున బ్రహ్మాండమయిన గాలిగోపురం ఒకటి కనిపిస్తుంది. అది 170 ఏండ్ల క్రింద అమరావతి ప్రభువు శ్రీ వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుడుగారు కట్టించినది. అది 11 అంతస్తుల గోపురం! ప్రాచీనమైన ఒక రథం ఉంది. భారత భాగవత రామాయణ గాథలు దానిమీద అద్భుతమైన దారు శిల్పంతో ఉన్నాయి. ఫాల్గుణ మాసంలో యిచ్చట 12 రోజులు బ్రహ్మోత్సవం జరుగుతుంది వైకుంఠై కాదశీ, శ్రీరామ నవమి, హనుమజ్జయంతి, నరసింహ జయంతి సరేసరి. బ్రహ్మాండమైన గాలి గోపురమూ, కొండమీది శ్రీ నరసింహ స్వామి, ఎంతదూరం నుంచియైనా యాత్రికులను ఆకర్షిస్తూ ఉంటాయి. పౌరాణికంగా, చారిత్రకంగా ప్రసిద్ధమైన మంగళగిరి ఆంధ్ర దేశంలోని ప్రసిద్ధ దివ్య స్థలాలలో ఒకటిగా పరిగణింపబడుతోంది.



వేములవాడ ఆలయప్రాంగణం

వేములవాడ

ఆంధ్రప్రదేశ్‌ములోని కరీమునగరము మండలములో కరీమునగరము నుండి కామారెడ్డికి వెళ్లే త్రోవలో కరీమునగరానికి ఇరవై మైళ్ల దూరములో వేములవాడ వున్నది. ఇప్పుడు దొరుకుచున్న శాసనాధారాలను పట్టి వేములవాడ పశ్చిమ చాళుక్యులనాటి నుండి వున్న ప్రాచీన గ్రామమని తెలియవస్తోంది. పశ్చిమ చాళుక్య నిర్మితమైన శ్రీ రాజరాజేశ్వర స్వామి ఆలయానికి నిలయగా వేములవాడ ప్రసిద్ధికెక్కింది. అచ్చట ఇంకొక ఆలయం కూడా వుంది. వడ్డేశ్వరస్వామి ఆలయమని! అది భద్రస్థితి లోనే వున్నది. వేములవాడను ఏలిన పశ్చిమ చాళుక్యులలో మొదటి విజయాదిత్య యుద్ధమల్లుని మరమడైన మొదటి నరసింహుడు ఈ ఆలయాన్ని కట్టించాడు, అతనికి రాజాదిత్యుడనే బిరుదం వున్నది. ఆ రాజు కట్టించిన గుడియైనందువల్ల నో, ఆ రాజు బిరుదం మీదుగానో, దీనికి 'రాజేశ్వరాలయం' అనే పేరు వచ్చింది. ఆలయానికి ఉత్తరం వైపున ధర్మకుండమనే పేరు గల ఒక పెద్ద చెరువు వుంది. ఈ గ్రామం ప్రక్కన ప్రవహించే యేటిలో నుండి యీ చెరువులోనికి నీటి పారుదల వున్నది.

ఈ సుప్రసిద్ధ ప్రాచీన దేవాలయం యొక్క పుట్టుకను గూర్చి మనకు నిశ్చితమైన ఆధారాలున్నాయి. త్రిభువనమల్లుని సామంతుడైన రాజాదిత్యుడు చాళుక్య విక్రమ శకం 9వ సంవత్సరంలో ఈ స్వామిని ప్రతిష్ఠించి ఈ గుడి కట్టించినట్లు ఈ ఆలయంలోని శాసనం చెబుతోంది. ఉపలబ్ధమైన ఇంకొక శాసనం వేములవాడ చాళుక్యులలోని 'అరికేసరి' అనే రాజుని 'రాజాదిత్య' అనే బిరుద నామం వున్నదని చెబుతోంది. ఈ చాళుక్య సామంతులు క్రీ.శ. 9, 10 శతాబ్దాలనాటి వారు. కాబట్టి ఈ ఆలయం వెయ్యి సంవత్సరాల నాటిది. ఈ ఆలయావరణలో అనేక శివలింగాలతోపాటు జై నరసింహ విగ్రహాలుకూడ కనబడ్డాయి. కాని ఇవన్నీ తరువాత చేర్చులే. ఇలాగే ఇదే ఆవరణంలో రాజేశ్వరస్వామి గుడి వెనుక శేషశాయి గుడి అని వుంది! ~~వీటితోపాటు ఈ గ్రామంలోనే మరి రెండు గుడులున్నాయి. భీమేశ్వరస్వామి గుడి అని, కేదారేశ్వరుడి గుడి అని. ఈ రెండూ ప్రాచీన తమ భార్యలిగలవి. ఈ రాజేశ్వరాలయ నిర్మాణానికి పూర్వమే ప్రసిద్ధములైనవి. ఈ విషయం రాజేశ్వర మహాత్మ్యంలో వున్నది. భీమేశ్వరుడే రాజేశ్వర రూపాన్ని ధరించాడు.~~

నరేంద్రుడనే రాజు రెండవ ఆలయం బట్టిన నాటి నుంచి వేములవాడ భీమకవి అనే సుప్రసిద్ధుడైన తెనుగు కవి యిచ్చటి స్వామి ఆశ్రమం వల్లనే అంతటివాడు అయినాడని చెప్పకుంటారు. ఈ వేములవాడ చాళుక్యుల వంశక్రమాన్ని ఇప్పటి చరిత్ర జ్ఞానాన్ని బట్టి మనం సరిగ్గా నిర్ణయించలేము. ఇప్పటి వంశక్రమం వేములవాడ శాసనం మీద పంపకవి విక్రమాద్వైత విజయ లోని విషయాలమీద ఆధారపడివుంది. దీన్ని బట్టి ఈ వంశక్రమం మొదటి వినయాదిత్యునితో మొదలవుతుంది. ఇతని తరువాత మొదటి అరికేసరి ఇతని తరువాత నరసింహవర్మ రాజాదిత్యుడు. ఈ రాజుల పరస్పర సంబంధం కూడ స్పష్టంగా తెలియదు కాబట్టి ఈ ఆలయం నరసింహవర్మ రాజాదిత్యుడు కట్టించాడనుకోవాలి. ఇతడు పై వరుసలో మూడవ రాజు. రాజేశ్వరాలయం అనే విష్ణుష్టమైన పేరును బట్టి ఈ గుడి ఆ రాజు కట్టించినదై నా అయివుండాలి. లేక ఆ రాజు పేరుతో వాడుకలోకి వచ్చినదై నా అయివుండాలి.

వేములవాడ రాజేశ్వర మహాత్మ్యం అనే పేర ఒక స్థలపురాణం వున్నది. దీని ప్రకారం భవిష్యోత్తర పురాణాన్ని పట్టి ఈ స్వామియొక్క పారాణికమైన పూర్వ చరిత్ర తెలుస్తుంది. ఈ ఆలయానికి సంబంధించిన గాథ ఇలా వుంది :-

పూర్వం నరేంద్రుడనే గొప్ప రాజు వుండేవాడు. అతడు పాండవ వీరుడైన అర్జునుని మనుమడు. అతడొకనాడు వేటకు వెళ్ళి ప్రమాద వశాత్తు మడుగులోంచి నీరు తెస్తున్న ఋషిని కొట్టాడు. తెలియక చేసిన పాపానికి ఆ రాజు చాలా పరితపించాడు కాని బ్రహ్మహత్యా దోషం అతడిని వదలలేదు. దాన్ని పోగొట్టుకోవటానికి అతడు అనేక పుణ్యస్థలాల్లో పరిభ్రమించాడు కాని లాభం లేకపోయింది. చిట్టచివరికి అతడు వేములవాడ వచ్చి యావృచ్చికంగా ధర్మకుండంలోని నీళ్లు మూడు దోసిళ్లు తాగాడు. ఆ రాత్రి కలలో స్వామి కనిపించి యీ ధర్మకుండం అడుగున రాజేశ్వరుడనే శివుని గుడి వున్నదని దాన్ని పైకి తీసి అర్చనకు వీలుగా చెరువు గట్టన ప్రతిష్ఠించవలసినదని చెప్పాడు. ఆ ప్రకారం రాజు ధర్మకుండంలో వెదికి లింగాన్ని వెలికి తీసి ఆ చెరువు గట్టనే ప్రతిష్ఠించాడు. అప్పటి నుంచి యీ స్వామి 'రాజేశ్వరు' డయినాడు.

ఈ గాధకు అనుబంధంగా ఇది కూడా వున్నది. వృత్రాసురుడిని చంపి బ్రహ్మహత్యతో బాధనడుతున్న ఇంద్రుడు బృహస్పతి ఆదేశానుసారం ఈ ధర్మకుండంలో స్నానం చేసిన పిమ్మటనే ఆ దోషం నుండి విముక్తుడయినాడు.

ఈ ధర్మకుండం మహిమను గూర్చి వేరొక గాధ వుంది. పూర్వం సర్వదేవతలనూ అతిశయించాలనీ దక్షప్రజాపతి ఒక గొప్ప యజ్ఞం తలపెట్టాడు. దేవతలందరూ అలజడిపడ్డారు. యజ్ఞ ఫలం అతనికి దక్కనీయకుండా చెయ్యాలని సూర్యుడు ఆకస్మికంగా ఆ యజ్ఞానికి వచ్చి హవిస్సును క్రివసం చేసుకోవాలని ప్రయత్నించాడు. కాని హవిస్సును తాకటంతోనే అతని రెండు చేతులూ తెగిపోయి అతడు 'మొండి' అయిపోయినాడు. చికిత్సకోసమని అతడు ఇతర దేవతలతో విచారించాడు. దేవతలు ధర్మకుండానికి వెళ్ళి నూరేళ్ళు తవస్సు చేయమన్నారు. ఆ ప్రకారం తవస్సు చేసి సూర్యుడు తిరిగి తన సువర్ణ బహువులను పొందాడు. రాజేశ్వరాలయ నిర్మాణానికి పూర్వమే ఈ ఊత్రంలో ధర్మకుండం వున్నదని చెబుతారు. ఈ క్రింది శ్లోకం ధర్మకుండం మహిమను వివరిస్తోంది.

శ్రీకైలే దర్శనాన్ముక్తిః కాశ్యాంతు మరణాద్ధృవమ్

అన్యత్ర తపసాక్షేత్రే ధర్మకుండస్య నామతః

దర్శనంవల్ల శ్రీకైలంలో ముక్తి. మరణంవల్ల కాశీలో ముక్తి. ఇతర ఊత్రాల్లో తవస్సు చేత ముక్తి. ధర్మకుండం. యొక్క నా మోఛార్ణ మాత్రం చేతనే ముక్తి రాజరాజేశ్వరాలయ సాన్నిధ్యాన్ని పట్టి వేములవాడ ఆంధ్రదేశంలోని ప్రసిద్ధ శివాలయాలలో ఒకటిగా పరిగణింప బడుతోంది. దేశం అన్ని ప్రాంతాల నుండి వేల కొలదీ యాత్రికులు స్వామి దర్శనార్థమై ఇక్కడ గుమికూడుతారు. మాఘ, ఫాల్గుణ మాసాల్లో వరద వచ్చినట్లు వచ్చే యాత్రికుల సంఖ్య వేలను దాటుతుంది. మహా శివరాత్రి సమయంలో ఈ సంఖ్య మరి పెద్దదవుతుంది. ఇచ్చట ఏటేటా ఫాల్గుణ పూర్ణిమ నాడు స్వామి కళ్యాణోత్సవం మహా వైభవంగా జరుగుతుంది. వేల కొలది యాత్రికులు వచ్చి స్వామికి కానుకలు సమర్పించే రోజులుకొన్ని వున్నాయి. ఈ కొద్ది రోజుల్లో వచ్చే ఆదాయమే రూ. 3, 4 లక్షలకు మించి వుంటుంది.

సామాన్యంగా ఇతర పుణ్యక్షేత్రాలలో జరిగే అర్చనలతో పాటు ఈ ఆలయంలో ఒక ప్రత్యేకమైన అర్చన జరుగుతుంది. దాని పేరు సహస్ర సువర్ణాభిషేకం. వెయ్యి సువర్ణాలతో స్వామిని అర్చిస్తారు. ఈ స్వామికి గిత్త దూడలను కానుకలుగా సమర్పిస్తారు. వేల కొలది గిత్తలను మ్రొక్కుబడులుగా ఇక్కడి స్వామికి భక్తులు సమర్పిస్తూ వుంటారు.

ప్రస్తుతం ఈ ఆలయ యాజమాన్యాన్ని ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం నిర్వహిస్తోంది. ఆలయంలో ఒక సత్రాన్ని, పాఠశాలని నడుపుతోంది. సంవత్సరానికి అయిదారు వేల గ్రాంటు తీసికొనే పండిత కుటుంబాలు ఇక్కడ నూట ఇరవై వున్నవి. స్వామికి నిత్యము జరిగే అర్చనలలోనూ పాల్గొనటం వారివిధి. వీరందరూ చేరి స్వామి పాదాల దగ్గర అర్చనలు చేసే దృశ్యం రమణీయంగానూ ఉదాత్తంగానూ వుంటుంది.

గొప్ప చరిత్ర ప్రాధాన్యం కల వేములవాడ నేటికీ వేల కొలది యాత్రికులను తన ఆలయం యొక్క పావనత్వం చేక ఆకర్షిస్తూ వున్నది.

అ మ రా వ తి

ప్రపంచ శిల్పకళలో "ఆంధ్ర శిల్పాని"కి అమరావతి పర్యాయ పదమై వెలసింది. జగత్ ప్రసిద్ధములైన అమరావతి బౌద్ధశిల్పాలు 'ఆంధ్ర శిల్ప' మనబడే సంప్రదాయానికి సమగ్ర లక్ష్యాలుగా నిలిచాయి.

గుంటూరు జిల్లా సత్తెనపల్లి తాలూకాకు చెందిన యీ ప్రదేశం 'అమరేశ్వర స్వామి' గా ఆరాధింప బడుతున్న శివునికి నిలయమైనందువల్ల కూడ "అమరావతి" అని ప్రసిద్ధి కెక్కింది.

గుంటూరుకు వాయవ్యదిశలో 20 మైళ్ళ దూరములో బస్సుప్రయాణ సౌకర్యంతో అమరావతి ఉన్నది. బెజవాడలో దిగి గుంటూరు వెళ్ళ వచ్చును. గుంటూరు నుండి అమరావతికి కావలసినన్ని బస్సులున్నాయి. అమరావతిలో ట్రావెలర్సు బంగళా, కొన్నిసత్రాలూ, శాలిలూ యాత్రికుల వసతికి ఉన్నాయి.

అమరావతి, దానికి చేరువనే ఉన్న ధరణికోట పూర్వాంధ్ర చక్రవర్తులకు రాజధానులు. పురాతత్వ పరిశోధనకు పనికివచ్చే సామగ్రి యిచ్చట కావలసినంత ఉన్నది. మహాన్నతమైన అమరేశ్వరాలయం కృష్ణ ఒడ్డున -పడమటి నుండి తూర్పునకు ప్రవహించే ఆ మహానది ఉత్తర దక్షిణములుగా మలిగిన చోట నిర్మించబడినది. ఎక్కడెక్కడ తమ ప్రధాన మార్గంలో నదులు ఇలావులుపు తిరిగి కొంతమేర ప్రవహిస్తూ ఉంటాయో ఆ ప్రదేశాలు ఆలయ నిర్మాణానికి తన పరమ పవిత్ర స్థలాలుగా పరిగణింపబడుతున్నాయి.

పౌరాణికములూ, చారిత్రకములూ అయిన గాథలెన్నో ఉన్న యీ దేవాలయం పుట్టు పూర్వోత్తరాలు నేటికీ విస్పష్టంగా తెలియడం లేదు. కాని ఇచ్చటి ఏకాంత స్థితి, పావనత్వమూ, వేల కొలది యాత్రికులను ఈనాటికీ ఆకర్షిస్తూనే ఉన్నది.

ఈ ఆలయం కృష్ణ ఒడ్డున కుడి వైపున ఉంది. నాలుగువైపులా మహాన్నతములైన గోపురాలు ద్రవిడ శిల్ప సంప్రదాయానుగుణంగా ఉన్నాయి. విమానం మీది శిల్పం కూడా యీ సాంప్రదాయాన్నే

సూచిస్తోంది. ఇది మొదట బౌద్ధాలయమనీ తరువాత ఇలా మార్చబడిందనీ ఒక వదంతి ఉంది, ఈ వాదంలో కొంత బలం వున్నట్లు అనిపిస్తుంది. ఆలయం పునాది రాళ్ళన్నీ బౌద్ధ లక్షణం కల ఇలా ఫలకాలే. గర్భ గృహంలో సరిగా మూల విరాట్టు మీదుగా పాల రాతి మీద చెక్కిన పద్మం కాన వస్తుంది. పరమ సుకుమారమైన ఆ శిల్ప కైలి ప్రాచీన బౌద్ధానికి సంబంధించినదే. లింగం ఎత్తు సుమారు 15 అడుగులు. ఒక వదంతి. పూర్వం ఇది ఆయక స్థంభమనీ—తరువాత ఇవ లింగంగా ప్రతిష్ఠితమై పూజింపబడుతోందని. ఈ ఆలయం ప్రస్తుత స్వరూపం ద్రవిడ దేవాలయ శిల్పానికి “నమూనా” గా ఉంది. గోపురాలు ప్రాధాన్యంలోకి వచ్చింది మధ్య యుగంలోనే. క్రీ.శ. 11వ శతాబ్దానికి పూర్వపు శాసనం ఇచ్చట ఏదీ లేనందు వల్ల యీ ఆలయం తరువాతి కాలంలో నిర్మించబడిందనే భావింపబడుతోంది.

పురాణ గాథలను బట్టి అమరావతి, అమరేశ్వరాలయమూ, బహు ప్రాచీన కాలం నాటివని తెలుస్తోంది. స్కాం పురాణంలో యీ ప్రదేశమూ, ఆలయమూ, సమగ్రంగా చిత్రీకరింపబడ్డాయి, జన ప్రచారంలో ఉన్న గాథలూ, స్థల పురాణమూ యిలా చెబుతున్నాయి.

ద్వాపరం చివర కలియుగం ఆరంభంలో అంటే 5053 సం. తన రాలకు పూర్వం శౌనకాది మునులు నారద మహర్షిని ముక్తి సాధన మార్గాన్ని అడిగారు. నారద మహర్షి వారికి ఇలా చెప్పాడు—పరమేశ్వరుడు అయిన కృష్ణుని జలమయ స్వరూపం కృష్ణ కాబట్టి కృష్ణా తీర నివాసమూ, కృష్ణా స్నానమూ, ముక్తి సాధనాలు అంటూ వారికి అమరేశ్వర పురాణాన్ని యీ విధంగా వివరించాడు. కృష్ణ దక్షిణ తీరాన శ్రీకైలానికి ఆగ్నేయాన అమరేశ్వరుడున్నాడు. ఆ స్వామి నెలకొని ఉన్న ప్రదేశం కరమోతమం. ఇచ్చట మూడు మహా విషయాల సన్నివేశం ఉంది. అది తీరమూ, షేత్రమూ, దైవత్వమూ కలిసిన చోటు కృష్ణ తీరము. మహామాన్వితమైన షేత్రము శ్రీ మహాలింగమూర్తి దైవత్వము. కృష్ణాతీరంలో అమరేశ్వరస్వామిని సేవిస్తే కోరికలు ఫలిస్తాయి. దేవతల పార్థివనై యిందుకోసమే శివుడు అమరేశ్వర రూపంలో అక్కడ వేంచేసి ఉన్నాడు. ఇంద్రుడూ కపిల మహర్షి ఆ స్వామిని సేవించారు. అటు వంటిది కాబట్టే షేత్రాలలో కల్లా అది విక్కిలి పావనమైంది. అచ్చటి స్వామిని సేవించిన వారికి పునర్జన్మ లేదు. కృష్ణలో ఎక్కో పుణ్య తీర్థాలు కలిసాయి. అందులో స్నానంచేసి అమరేశ్వరస్వామిని సేవించిన వారి పాపాలన్నీ నిశ్శేషంగా జాళితమై పోతాయి. ఈ పుణ్య షేత్రంలో శివుడు

పంచలింగాకారములతో ఉన్నాడు. ప్రణవేశ్వరుడనీ, అగస్త్యేశ్వరుడనీ, కోసలేశ్వరుడనీ, సామేశ్వరుడనీ, పార్థివేశ్వరుడనీ- ఏ భక్తుడయినా యీ ష్టేత్రంలో మూడు రోజులకు పైగా నివసించి పుణ్యనదియైన కృష్ణలో స్నానం చేసి భక్తి విశ్వాసములతో స్వామిని సేవించి నట్లయితే వాడు సరాసరి శివునికానికి వెళతాడు. ఇక్కడ ఏ భక్తుడైనా మరణించి నట్లయితే శివునిలో లీనమై పోతాడు.

ఈ ష్టేత్ర మాహాత్మ్యాన్ని గూర్చి ష్టేత్రమూర్తి మాహాత్మ్యాన్ని గూర్చి స్థల పురాణ గాథలిలా ఉన్నాయి.

పూర్వం ధాన్యకటకం అనే పట్నం ఉండేది. ధాన్యకటకమంటే కాశీ నగరమే. అమరేశ్వరుడే విశ్వేశ్వరుడు. ఇచ్చటి కృష్ణానది గంగా నది కంటే వేటుకాదు. ఈ స్థల మాహాత్మ్యాన్ని బట్టి యిచ్చటికి వచ్చి కృష్ణాస్నానంచేసి అమరేశ్వరస్వామిని సేవించే కాశీవెళ్ళి గంగాస్నానం చేసి విశ్వేశ్వరుణ్ణి సేవించే ఏ ఫలం కలుగుతుందో అదేఫలం కలుగుతుంది. ధాన్య కటకంలో శివుడు తన ప్రమథ గణములతో సహా నివసిస్తున్నాడు. ఆయనకు కౌంచనాథుడని కూడా పేరు. కౌంచపురియే అమరావతి! పురాణగాథ యిలా వున్నది. ఒకప్పుడు దేవతలు రాక్షసులు చేత ఓడిపోయారు. ఆ రాక్షసులను సంహరిస్తానని శివునిచేత వరంపొంది కాండికీకులైన దేవతలు అందరూవచ్చి ధాన్యకటకంలో ఉన్నారు. అప్పటినుండి దీనికి అమరావతి అనే వాడుక వచ్చింది. గాథ యిలా చెబుతోంది. పూర్వం ఇంద్రునికి, తారకుడనే రాక్షసునికి వదివేల సంవత్సరాలు యుద్ధం జరిగింది. చివరకు తారకుడు గెలిచాడు. దేవతలు భయపడి మహావిష్ణువును శరణుజొచ్చారు. విష్ణువు వారితో ఇలా అన్నాడు. వాడు మహా శివభక్తుడు. వాని శక్తి అంతా శివుడిచ్చింది. అటువంటి శివభక్తుణ్ణి చంపడం తనకు సముచితం కాదని, వెళ్ళి శివునికే మొఱపెట్టుకోమని సలహా యిచ్చాడు. శివుడు దేవతల మొఱవిని తారకాసురుణ్ణి చంపడం తనకూ సాధ్యం కాదన్నాడు. దీన్ని బట్టి ఏ దోషాలు ఎలా ఉన్నా నమ్మిన భక్తునికి హాని చెయ్యడం ఐర మేశ్వరునికే సాధ్యంకాదని తెలుస్తోంది. తారకాసురుడంత మహాభక్తుడు.

చివరకు శివుడు తారకునితో యుద్ధానికి దేవసేనలను నడిపించడానికి కుమారస్వామిని నియోగించాడు. సేనలముందు నిలిచి కుమారస్వామి తారకునితో తలపడ్డాడు. యుద్ధం ఎడతెగకుండా సాగుతోంది. ఆయనకూ తారకుణ్ణి గెలవలేను అనిపించింది. అందరూ మళ్ళీ శివుని దగ్గరకు వెళ్ళారు. ఆయన ఇలా చెప్పాడు. వాడెంత భక్తుడంటే శివునితో తాదాత్మ్యం పొందాడు. వాని కంఠ దేశంలో శివలింగం ఉంది. ఆ లింగంలో వాని

పాగ్గం ఉంది. మీరా లింగాన్ని భేదించగలిగితే వాడు మరణిస్తాడు. వానికి శివుడులేని బ్రతుకు నిరర్థకం. శివుడింకా యిలా చెప్పాడు. ఆ లింగ శకలాలు ఏయే జ్ఞాత్రాలలో పడతాయో అక్కడ పెరుగుతాయి. అవద్ద చోట్లకుపోయి ఎక్కడి వక్కడ ప్రతిష్ఠిస్తే అవి యింక పెరగవు. చెళ్ళ మన్నాడు.

ఆ ప్రకారం కుమారస్వామి తారక్షడి కంఠదేశములో ఉన్న శివ లింగాన్ని ఐదు శకలాలుగా ఖండించాడు. ఐదు ఐదుచోట్ల పడ్డాయి. అందులో పెద్దది మొదటి శకలం! అది పడిన చోటికి శివుడు చెప్పినట్లు ప్రతిష్ఠించటానికి యిందుగ్గిడు బృహస్పతితో సహా వెళ్ళాడు. నేలనుండి ఆకాశాన్నటుమా ఉన్న ఆ లింగాన్ని ప్రతిష్ఠించటం గూర్చి బృహస్పతిని అడిగాడు. ఆయన ఆశ్చర్యమున శుద్ధ దశమినాడు ప్రతిష్ఠించ మన్నాడు. ఇంద్రుడారీతిగా ప్రతిష్ఠించి అమరేశ్వరుడని పేరుపెట్టి ఆ లింగాన్ని ఆరాధించాడు.

రాక్షస గురువు శుక్రుడు వచ్చి బృహస్పతిని ప్రశ్నించాడు. కృష్ణ వరదలు వచ్చి మునిగిపోవటానికి వీలైనచోట లింగాన్ని ఎలా ప్రతిష్ఠింప జేశావని బృహస్పతి ఇలా చెప్పాడు, ఈ శకలం పడినచోట భూమిలో పాతాళం వరకు క్షౌంచమనే పర్వతం ఉంది. ఈ శకలం ఆకొండ మీద పడి పెరగడం మొదలు పెట్టింది. అ దువల్ల కృష్ణ వరదల్లో పొంగినా ఏమీ సంభవించదనీ-కృష్ణయే ప్రవహించటానికియి కొక త్రోవ వట్టుతుందనీ, ఇందువల్లనే యిచ్చట కృష్ణ ఉత్తర దక్షిణాలుగా ప్రవహిస్తోంది.

బృహస్పతి ఆదేశానుసారం అమరేశ్వరుని చుట్టూ దేవతలు, అంబిక మొదలైన పరివార దేవతలను ప్రతిష్ఠించారు. అమరావతిలో యక్షులూ, కిన్నరులూ కూడా ఉన్నా దేవతలు చిరకాలం ఉన్నందువల్ల అమరావతి అనే పేరు వచ్చింది. మిగిలిన శకలాలు నాలుగూ పడిన చోట్లు - భీమా రామము (గుణపూడి భీమవరం) ఊరారామం (పాలకొల్లు), దక్షారామం, కుమారామము (సామర్లకోట).

అమరేశ్వరస్వామి తనభార్య జాలాచాముండికాంబతో సహా యిచ్చట నేవలందు కొంటున్నాడు. ఈమె అష్టాదశక్తి పీఠాల్లో నాలుగవ పీఠంగా భావించబడుతోంది. ఆలయంలో యింకా ముఖ్యమైన యితర దేవతలు చాలమంది ఉన్నారు.

ప్రస్తుతం అమరావతిలోని యీ ఆలయానికి రాజా శ్రీ వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుడుగారు చేసింది చాలా ఉన్నది. ఆయన 18వ శతాబ్ది

లోని మహాపురుషుడు. "అటునుంచి నరుక్కురా!" అనే సామెత తెనుగు దేశంలో ఆయనవల్లనే పుట్టిందంటారు. దేశంలో చెలరేగిన దారిద్ర్యపిశ్యమూ తిరుగుబాట్లనూ అణచటాన్ని ఆయన చెంచులను వరసగా నిలబెట్టి తలలు కొట్టించవలసి వచ్చింది. అందువల్ల ఆ ప్రభువునకు చిత్తశాంతి లోపించింది. లోపించిన ఆ చిత్తశాంతి అమరావతికి వచ్చిన తరువాత ఆయనకు తిరిగి లభించింది. ఆయన తన శండ్రి పేరిట జగ్గయ్యపేట, తల్లి పేరట అచ్చం పేట, తన పేరట రాజుపేట నిర్మించాడు. 1786లో తన నివాసం చింత పల్లి నుండి అమరావతికి మార్చి జీవితాంతమూ, తన కాలము, తన రాబడి, శివాలయ నిర్మాణాలకే వినియోగించాడు ఆ మహాప్రభువు! ఆయన అమరేశ్వరాలయాన్ని పునరుద్ధరించాడు. నిత్యార్చనలకు విధ్యాంసులైన తొమ్మిండుగురు అర్చకులను ఏర్పాటుచేసి వారందరికీ జీవనోపాదులు కల్పించటమే కాక ఒక్కొక్కరికీ 12 ఎకరముల భూమిని దానంచేసాడు, ఈ ఆలయం ప్రస్తుత స్థితికి ఆయనే కారణం.

ఈ ఆలయకుడ్యాలపై కానన సంపద చాలిఉంది. అమరావతి ప్రభువులైన 'కోట' వారివీ-కొండవీటిరెడ్డి రాజులవీ-శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ఇచ్చట ఒక మంటపం కట్టించి కాననం వేయించారు. 'కొప్పనికేసానిశర్మ' సామంతుడైన ప్రోలి నాయని భార్య ముఖమంటపంలో ఒక స్తంభంమీద కాననం వేయించింది. జగత్ప్రసిద్ధమైన బౌద్ధ స్తూపంమాట చెప్పనిదే ఎన్నిచెప్పినా అమరావతిని గూర్చి పూర్తిగా చెప్పినట్లుకాదు. కేవల నిర్మాణ సౌష్ఠవాన్ని బట్టి చూచినా-శిలలలో మలచిన వరమ సుకుమారములైన రసభావాలను పట్టి చూచినా ఉదాహరణకు 'ప్రజాపతి గౌతమి'తో వివాహమైన సందర్భములో నందుని బౌద్ధ మతాను ప్రవేశపుట్టమూ, ఉన్మత్త గజమైన 'సలగిరిని' బుద్ధ దేవుడు వినమ్రము చేసిన ఘట్టమూ, బుద్ధుని జీవితంలోని వివిధ సన్నివేశాలూ అమరావతి శిల్పమునందు విన్యసంపబడి అజరామరములై నిలిచియున్నవి. వానిని పోలినవి ప్రపంచములో మఱి యెచ్చటనూ లేవు, వానికి అవియే సాటి.

పూర్వ మిచ్చట గొప్ప విద్యా పీఠమున్నట్లు తెలియుచున్నది. చైవా, జపాను, టిబెట్టు, సయాం, సిలోనుల నుండి వచ్చిన విద్యార్థులిచ్చట చదువుచుండెడివారు.

అమరావతికి గుంటూరు నుండి బస్సు మీద గాని జెజువాడ నుండి కృష్ణమీద స్టీము లాంచి మీద గాని పోవచ్చును. ఇరువది పైట్లు మాత్రమే. ట్రావెలర్సు బంగళాయే కాక యాత్రకుల వనతి సౌకర్యమునకు మంచి సౌకర్యములు కూడ కలవు.

ఇచ్చటి ఉత్సవములు మహాశివరాత్రి, నవరాత్రి కల్యాణోత్సవములు మొదలైనవి.

ఈ రీతిగా ఆంధ్రదేశములో అమరావతి కృష్ణా తీరంలో ముఖ్యమైన వివిధత్రేతంగా, యాత్రా స్థలంగా, బౌద్ధులకూ హిందువులకూ ప్రధాన స్థానమై ప్రకాశిస్తోంది.

అ హో బ లం

బహు ప్రాచీనమైన దివ్యస్థలం అహోబలం !

కర్నూలు మండలంలోని నంద్యాల రైలు స్టేషనుకు ముప్పయిమైళ్ళ దూరంలో అహోబలము వున్నది. నంద్యాల నుండి అహోబలానికి సమృద్ధిగా బస్సులున్నాయి. ఆంధ్రదేశంలోని మరికొన్ని జిల్లా ప్రధాన కేంద్రాల నుండి కూడ అచ్చటికి బస్సులున్నాయి.

అహోబలానికి వెళ్ళే మార్గాలు మూడువున్నాయి. ఉత్తరాది నుండి వచ్చే యాత్రికులు నంద్యాలలో రైలు దిగి అచ్చటికి ముప్పయిమైళ్ళలో వున్న అహోబలానికి బస్సుమీద ఆళ్ళగడ్డ మీదుగ వెళ్ళవచ్చును. రెండవది 'దోను' లో రైలు దిగి అచటి నుండి బనగానపల్లి, కోయిలకుంట్ల మీదుగా అహోబలము చేరవచ్చును. మూడవది సులభమైన మార్గం కడపలో రైలు దిగి అచ్చటికి నలభైళ్ళలో వున్న ఆళ్ళగడ్డ వచ్చి అక్కడి నుండి అహోబలానికి రావచ్చును.

ఈ ప్రదేశాన్ని 'సింగవేలు శుండ్రం' అని కూడా అంటారు. ఇది శ్రీ నరసింహ షేత్రం ! శ్రీమన్నారాయణుడు ప్రహ్లాద సంతకథార్థమై హిరణ్య కశిపుణ్ణి సంహరించడానికి యీ రూపం ధరించవలసి వచ్చింది. నారాయణుణ్ణి నరసింహ రూపంలో ప్రతిష్ఠించుకొన్న దివ్యస్థలాలు ఎన్నో వున్నాయి. కాని ఒక్క అహోబలంలోనే ఆ అవతారం యొక్క సమగ్ర వైభవాన్ని ఆరాధించుకొనే అవకాశం వున్నది. ఇక్కడ ఆ అవతారం యొక్క అన్ని రూపాలూ విజయం చేసి వున్నాయి. ఇచ్చట నవనార శింహులూ వున్నారు.

పర్యత పాదం సమీపించటం తోనే ప్రహ్లాద వరద నరసింహ దేవాలయం కనిపిస్తుంది. స్వామి ప్రహ్లాదుని అనుగ్రహించిన రూపం ఇది. ఈ ఆలయం మూడు ప్రాకారాల నడిమి భాగంలో ఉన్నది, ఇది విజయనగరం శిల్పశైలిలో నిర్మింపబడి వున్నది. ఈ ఆలయానికి ఫర్లాంగు దూరంలో ఆళ్ళార్లు కోనేరు వున్నది. అది యీ షేత్రంలో పానీయ జలాన్ని ప్రసాదిస్తోంది. ఇక్కడికి మైలున్నర దూరంలో చత్రావిత నరసింహ స్వామి వేంచేసియున్నారు. ఈ స్వామి చుట్టూ అన్నీ ముళ్ళ పొదలు ! స్వామి

విగ్రహం ఒక రావి చెట్టు క్రింద ప్రతిష్ఠితమై వున్నది. పర్యత పాదం నుండి ఎగువ అహోబలం చేరటానికి కొండ ఎక్కాలి! ఈ పర్యత మార్గం రమారమి రే మెళ్ళు. ఇది కన్నెకొండల మీదుగా అడవుల మీదుగా అనేక జల సాకాలతో అతిమనోహరమైన ప్రకృతి సౌందర్యంతో నిండి వుంటుంది. ఇచ్చట అనేక నరసింహాలయాలు ప్రతిష్ఠితములై వున్నాయి. అందులో కరండ నరసింహస్వామి ఆలయం ఒకటి. ఇంకొకటి యోగానంద నరసింహ స్వామి ఆలయం అంటారు. జనప్రచారంలో ఉన్న గాథ ఇలా చెబుతుంది. హిరణ్యకశిపుణ్ణి సంహరించిన తర్వాత ప్రహ్లాదుణ్ణి శిష్యుణ్ణిగా స్వీకరించి స్వామి అనేక యోగ విద్యా రహస్యాలు ఉపదేశించాడు, ఆ ఉపదేశ మూర్తిని యోగానంద నరసింహమూర్తి అంటారు. ఈ పుణ్య స్థలంలోనే గోఖిల భరద్వాజ మహర్షులు తపస్సులు చేసి పాపనిర్ముక్తులై నారని ప్రసిద్ధి.

ఎగువ అహోబలము సముద్రతలానికి 2,800 అడుగుల ఎత్తున వుంది. ఈ కొండయొక్క రెండుశిఖరాలకు వేలాది అని గరుడాది అన్న పేర్లు. ఈ శిఖరాల నుండి పావనమైన భవనాశిని తీర్థం ప్రవహిస్తూవుంటుంది, ఈ తీర్థం రెండు పాయలై కుముద్వతీనదిలోను పెన్నానదిలోను కలుస్తాయి. దీన్ని అంతర్వాహినీ అంటారు. కొండ దక్షిణపువాలలో స్వామి ఉగ్రనరసింహ రూపంలో సేవింపబడుతున్నాడు. ఈ ఆలయ ప్రాకారం గోపురాలతో బ్రహ్మాండంగా ఉంటుంది. దీనికి చాలా దగ్గరలోనే గుహ నరసింహస్వామి ఆలయం ఉంది. ఈ ఆలయ ద్వారంలో పెద్ద స్తంభంవుంటుంది. పురాణ ప్రసిద్ధమైన ప్రహ్లాదుని కథలో ఏ స్తంభాన్ని నిర్దేశించి హిరణ్యకశిపుడు ప్రహ్లాదుణ్ణి "ఈ స్తంభంలో కూడా విష్ణువున్నాడా?" అని దట్టించి అడిగాడో, ఆ స్తంభం యిదేనని ఈ స్తంభంలోంచే ఉగ్రనరసింహాకారంలో స్వామి ఆవిర్భవించి హిరణ్యకశిపుణ్ణి చీల్చివేశాడని జనసామాన్యంలో వున్న గాథ విశ్వాసం! ఈ ఆలయానికి మూడు ఫర్లాంగుల దూరంలోవుంది, క్రోడ నరసింహుని దేవాలయం స్వామి యిచ్చట వరాహరూపంలో సేవింప బడుతున్నాడు. ఈ గుడిలో మూడు రోజులు నారాయణ శతాక్షరీజపం, వరాహకాండ పారాయణం చేసిన భక్తునికి అమితమైన ఆముష్మిక హృదయం లభిస్తుందంటారు.

ఇక్కడికి రెండుమైళ్ళ దూరంలో ప్రసిద్ధమైన మాలోల నరసింహ స్వామి ఆలయంవున్నది. ఇక్కడస్వామి శాంత రూపంలో లక్ష్మీ అమ్మ వారితో ఎప్పుడూ వినోదిస్తూ వుంటాడు. ప్రసిద్ధుడైన కాకతీయ ప్రతాప రుద్ర మహారాజు బంగారంతో ఉత్సవవిగ్రహం చేయించి సమర్పించాడు. ఆ విగ్రహం అధ్యాత్మద్రష్టలైన అహోబలం జియ్యరు స్వాముల ఆరాధనలందు

కొంటూవున్నది. ఇంకా ఎగువకు వెడితే జ్వాలా నరసింహస్వామి దేవాలయం వస్తుంది. ఇచ్చట స్వామి యొక్క ఉగ్రకళ సాక్షాత్కరింస్తుది! స్వామి యొక్క కోపరూపం పరాకాష్ఠ వహించి హిరణ్యకశిపుణ్ణి ముక్కలు ముక్కలుగా చీల్చిన ప్రదేశం సరిగ్గా యిదేనంటారు. దీని సమీపంలోనే పావన నరసింహ స్వామి ఉన్నాడు. ఈ స్వామికి శాక్త సంప్రదాయానుసారంగా అర్చన చేయవలసి వుంటుందట! ఈ నవనరసింహుల పేర్లు యివి.

1. ప్రహ్లాద నరసింహుడు లేక లక్ష్మీనరసింహుడు
2. చత్రవాట నరసింహుడు
3. కండర నరసింహుడు
4. యోగానంద నరసింహుడు
5. గుహనరసింహుడు
6. క్రోడనరసింహుడు
7. మాలోల నరసింహుడు
8. జ్వాలా నరసింహుడు
9. పావన నరసింహుడు.

వీరందరూ యిచ్చట అర్చింప బడుచున్నారు.

ఎగువ అహోబిలంలో ఉన్న స్వామి స్వయంభువు. తానంతటానే వెలసినవాడు. అహోబిల శబ్దవ్యుత్పత్తిని గూర్చి ప్రచారంలో రెండు గాథలున్నాయి. స్వామి ఉగ్రకళను ధరించి హిరణ్యకశిపుణ్ణి చీల్చిన భయానక రూపాన్ని చూచి దేవతలిలా కిర్తించారట!

“నరసింహం పరందైవ మహోబల మహోబలం!”

ఇందువల్ల ఈ స్థలం ‘అహోబిల’ మని ప్రసిద్ధిలోకి వచ్చిందని-రెండవ గాథ ఇచ్చటి పెద్ద గుహను చట్టి దీన్ని అహో! బిలం! అన్నారు. ఈ గుహలోనే గరుడుడు స్వామిని ఆరాధించి సాక్షాత్కారాను భవాన్ని పొంది యున్నందువల్ల ఆ గుహకే కాకుండా యీ స్థలానికి కూడా అహో బిలమనే వ్యవహారం వచ్చింది. ఈ కొండల్లో నివసించే “చెంచులు” అనే అడవి జాతి వారిలో ఈ స్వామివారిని గురించి అనేక గాథలు వాడుకలో వున్నాయి. ఈ చెంచుల సంస్కారం శ్రీకైలానికివలె అహోబలానికి వుంది. ప్రచారంలో వున్న గాథ యిది. శ్రీమన్నారాయణుడు నరసింహవతారం ఎత్తినపుడు లక్ష్మీదేవి చెంచు జాతిలో పుట్టింది. ఇద్దరూ యీ కొండల్లో హాయిగా విహరిస్తున్నారు. చెంచులక్ష్మి వలపులో పడి స్వామి తిరిగి వైకుంఠానికి వెళ్లటానికే ఇష్టపడలేదు. చెంచెతతో నరసింహస్వామి వలపు యీ ప్రాంతపు జానపదుల పాటలలో పరిమళిస్తూ వుంటుంది.

ఈ ప్రాంతం చుట్టూ ఎన్నో తీర్థాలున్నాయి. వాటిలో చాలా ముఖ్యమైనది “రక్త కుండం. హిరణ్యకశిపుణ్ణి చంపిన తరువాత స్వామి రక్త సిక్తములై న తన చేతులను ఈ తీర్థంలో కడిగినాడట! అందువల్ల యీ నీరు ఇప్పటికీ ఎర్రగానే కనిపిస్తుంది. ఇంకొక కొండ తీర్థం ఆలయానికి

ఈశాన్యంగా రెండు మైళ్లలో లంజ కోనేరు అనే పేరుతో వుంది. ఒకప్పుడు ఒక నాట్యక తై యిచ్చటి స్వామి దర్శన మాత్రం చేతనే తాను చేసిన పాపాలకు పశ్చాత్తాపం పొంది వాటి ఊశనం కోసం యీ తీర్థాన్ని నిర్మించిందంటారు. దీని పావనత్వం దీనికివుంది. పుణ్యాను బంధం గల రామ తీర్థం అనే సరస్సు దిగువ అహోబిలానికి అయిదు మైళ్ల దూరంలో వుంది. ఈ ఆలయం దీని చరిత్రనుబట్టి చాలా వెనుకటి రోజుల్లోకి వెడుతోంది. కల్యాణి పశ్చిమ చాళుక్య రాజులలో సుప్రసిద్ధుడైన విక్రమాదిత్యుడు (1076-1106 క్రీ. శ.) ఈ ఆలయంలోని మూలవిగ్రహాన్ని సేవించినట్లు శాసనాలున్నాయి. వెనుక చెప్పినట్లు కాకతి రాజుల్లో చిట్టచివరి వాడు, మహాశక్తి శాలీ అయిన ప్రతాపరుద్ర దేవ మహారాజు ఈ ఆలయంలో ఉత్సవవిగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించాడు. శ్రీకైల మల్లిఖార్జున స్వామిని సేవించి తిరుగు ప్రయాణంలో అహోబిలానికి వధహారు మైళ్ళ దూరంలో రుద్రవరం అనేచోట ప్రతాపరుద్ర మహారాజు విడిది చేశాడు. స్వామి ఉత్సవ విగ్రహం ఇక్కడే చేయించాడు. కళింగ విజయ యాత్రనుండి తిరుగు ప్రయాణంలో శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు ఈ ఆలయాన్ని సందర్శించి స్వామికి కానుకలుగా వజ్రాల కంఠమాల, సింహ తలాటమూ, బంగారు పల్లెమూ, వెయ్యి స్వర్ణ ఖండాలు సమర్పించాడు. ప్రతాపరుద్రుణ్ణి గురించిన గాథ యిలా వుంది. ఆ రాజు స్వర్ణంతో శివలింగాన్ని చేయించాలనుకున్నాడట! ఎన్నిసార్లు చేయించినా చివరికి వచ్చే రూపంగా నరసింహస్వామి రూపమే అందులోంచి వెలువడేదట. ఈ అనుభవంవల్ల ఆ మహారాజు గాఢమైన చిత్తసంక్షోభం పొంది—ధ్యానంలో ఉండగా స్వామి ఆయన యెదుట దర్శనమిచ్చి శివ విష్ణువులకు భేద కల్పనం వ్యర్థమని చెప్పి ఏ రూపంలో సేవించినా దైవం ఒక్కటే కాబట్టి ఎగువ అహోబిలంలో స్వామిని సేవించమని చెప్పాడట.

మత ప్రబోధానికి ఆధ్యాత్మిక వికాసానికి కూడా అహోబిలం గొప్ప కేంద్రం. ఇక్కడ సుప్రసిద్ధమైన మతం వున్నది. వైష్ణవులలో అతి విస్తృతమైన అనుయాయ వర్గం ఈ మతానికి వుంది. ఈ మతాధిపతులను 'జియ్యరులు' అని అంటారు. మొదటి జియ్యరు మేలుకోట దేవగిరికి చేరువలో వున్న తిరునారాయణపురంలోని కేశవాచార్యులనే శ్రీవైష్ణవ బ్రాహ్మణులకు క్రీ.శ. 1379లో జన్మించారు. శ్రీనివాసాచార్యులనే యీ బాలునకు స్వామి నిజ స్వరూపాన్ని ఆవిష్కరించాడు. స్వామి ఆజ్ఞ వలన ఆ బాలుడు అహోబిలానికి వచ్చాడు. అప్పటి అధికారి శ్రీ ముకుంద రాయలు అతనిని స్వీకరించాడు. స్వామి స్వయంగా యోగి రూపంలో

వచ్చి అతనికి మంత్రోపదేశం చేశాడు. అప్పటి నుండి ఆ జియ్యరులు శరణోపయోగిగా ప్రసన్నులై నారు. ఈ విషయం ఈ క్రింది మంగళ శ్లోకంలో నిబద్ధమై వుంది.

అహోబలే శ్రీనృసింహః ప్రేషమంత్రం స్వయందదౌ

యోగి రూపేణ యస్యాస్మై శరణోపాయ మంగళమ్

జనసామాన్యం యొక్క ఆముష్మిక శ్రేయోలాభమునకు ఈ మతాధిపతులైన జియ్యరులు మూలమై వున్నారు. తెలుగు వాగ్గేయకారులలో ప్రథముడైన తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు కూడ అహోబలం జియ్యరుల శిష్యులే.

ఈ క్షేత్రంలో ముఖ్యమైన ఉత్సవం వార్షికమైన బ్రహ్మోత్సవము. ఇది శివరాత్రి వెళ్ళిన పదిహేను రోజులకు పాల్గొని మాసంలో వస్తుంది. ఈ ఉత్సవంలో ప్రత్యేకమైన ఒక ఆచారం ప్రజలకు తమ స్వామియందున్న ప్రేమను ప్రదర్శిస్తోంది. ఇచ్చటి పద్మసాలీలు లక్ష్మీదేవి తమ కులంలో పుట్టింది కాబట్టి స్వామికి కళ్యాణోత్సవం జరిపించే అధికారం తమదే అంటారు. ఈ గాథను పట్టి ఒక ముచ్చటైన ఆచారం వ్యాప్తిలోనికి వచ్చింది. కళ్యాణ మంటపంలోనికి అమ్మవారిదీ, స్వామిదీ ఉత్సవ విగ్రహాలు తీసుకొని వచ్చిన పిమ్మట ఆమె పుట్టినింటి వారైన పద్మసాలీలు తమ ప్రతినిధుల ద్వారా స్వామితో 'వేండ్లి రాయబారాలు నడిపి తమలో తాము 'లాటరీ' వేస్తారు. ఎవరి పేరు వస్తే వారు ఆ యేడు కళ్యాణోత్సవం చేయించాలి. ఆ పేరు రావటం ఒక దివ్య సంఘటనగా భగవత్కృపా విశేషంగా ఆ వ్యక్తి జీవితంలో భావింపబడుతుంది.

అహోబలం ప్రాచీనతమమైన పుణ్యస్థలం. దీని ప్రసక్తి పురాణాలలో యిలా కానవస్తుంది. కర్నూలు నుండి చిత్తూరు వరకు వున్న నల్లమల కొండలు ఆదిశేషుని అకారమేనని ఆ ఆకారం యొక్క పుచ్చాగ్రం మీద శ్రీశైలము, నడుమ అహోబలము, శిరస్థానంలో తిరుపతీ వున్నాయని యీ పుణ్యస్థలం ఆశ్వురులని పిలువబడే దక్షిణ దేశపు వైష్ణవ మునుల గేయ వాఙ్మయంలో 'సింగవేలు కున్రమ్' అనే పేరుతో గానం చేయబడింది. తిరుమంగై ఆశ్వురు 'తిరువాలుమొడి'లో యీ స్వామి వైభవాన్ని అమృత మయములైన పది పద్యాలలో గానం చేశారు. తొమ్మిది ఆలయాలు

పది మైళ్ళ వలయంలో వున్నందున ఈ తీర్థానికి పంచక్రోశ తీర్థమని కూడా ప్రసిద్ధి. నవ నారసింహ మూర్తులూ ఒకే స్థలంలో వేంచేసి వున్నందువల్ల అహోబలం యాత్రికులకు సుప్రసిద్ధమైన యాత్రా స్థలం! నారసింహ షేత్రాలెక్కడెక్కడ వున్నా అన్నింటికీ అహోబలమే ప్రప్రథమం. ఆళ్వారులు, జియ్యారులూ మొదలైన పరమ భావతుల సంబంధం చేత ఈ షేత్ర మహిమ ద్విగుణీకృతమైనది.

ఉగ్రం వీరం మహావిష్ణుం జ్వలంతం సర్వతోముఖం

నృసింహం భీషణం భద్రం మృత్యోర్మృత్యుం నమాన్మహమ్.

యాగంటి

అగస్త్యమహర్షికి నివాసముగా పేరు పొందిన యాగంటి గొప్ప శైవ క్షేత్రము. కొన్ని జిల్లాలో యాగంటి ఎర్రమల కనుమలలో ఉన్నది. మనోహరమైన కొండకోనలపై గహలతో, పచ్చని వృక్షాలతో ఈ క్షేత్రం ఉమ మహేశ్వర స్థానంగా విరాజిల్లుతున్నది. ఉమా మహేశ్వరుడు అర్ధనాగేశ్వర రూపంలో స్వయం భూలింగముగా ఇక్కడ వేంచేసి యున్నాడు. శ్రీశైలం తరువాత యాగంటి ఈ జిల్లాలో విఖ్యాతమైన శివ స్థానం. శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు ఈ క్షేత్ర దర్శనంచేసి, కొన్ని నిర్మాణాలు పెంపు చేసి ఉన్నట్లు, గుత్తి రాజులు గాలి గోపురం నిర్మించినట్లు ప్రార్థనమైన విషయాలు.

ప్రకృతి సుందర దృశ్యాలతోడి పర్వతాల మీద నుంచి ప్రవహించే గంగా వాహిని గంభీర ధ్వనులు కర్ణ పర్వంగా ఇక్కడ వినవచ్చు. ఆలయాం నడుమ కోనేరు యాత్రికుల స్నానాలకు అనుకూలమైనది. జ్ఞానానందుడనే భక్తుడు శివ దర్శనం చేసి తన్మయత్వంలో 'యాగంటి నేగంటి నేనాత్మిగాంటి' అని ఉచ్చరించడంవల్ల 'యాగంటి' అనే నామం ఈ క్షేత్రానికి ఏర్పడినట్లు ఒక కథనం.

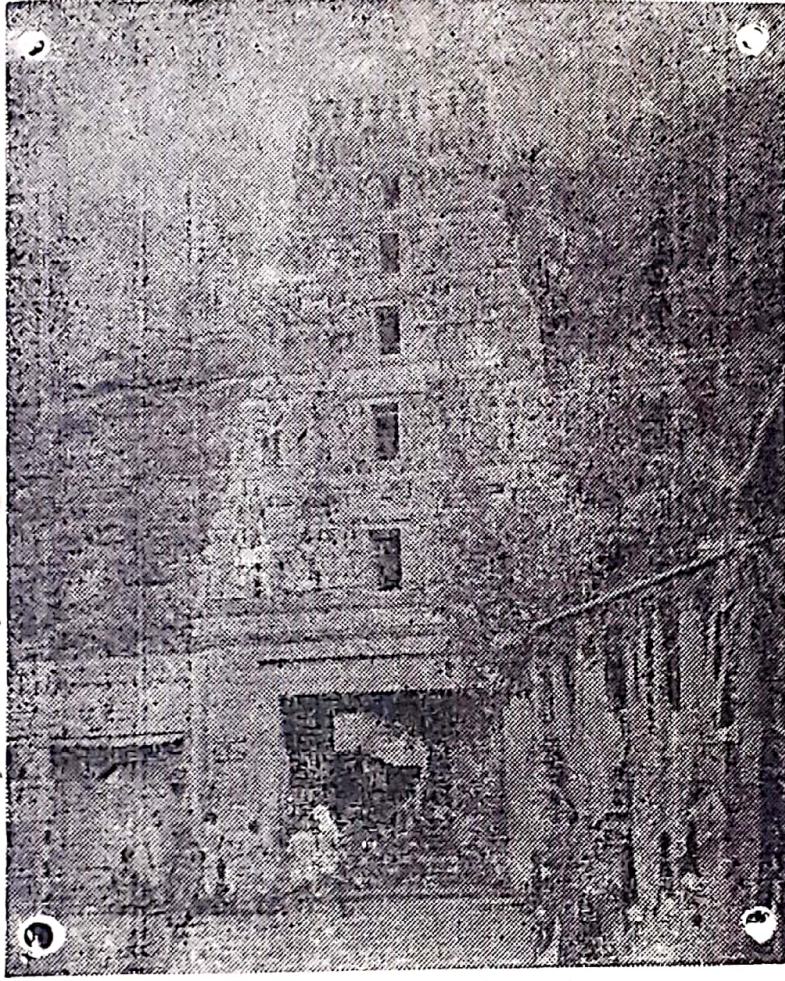
త్రేతాయుగంలో అగస్త్యులవారు ఈ క్షేత్ర ప్రాంతములో నివసించిన తార్కాణాలు ఉన్నవి. ఇక్కడికి సమీపంలో ఉన్న గండి కోటలో 'అగస్త్యులు కోన' ఒకటి ఉన్నది. జమ్మల మడుగు తాలూకాలోని కన్యా శిర్డీ క్షేత్రంలో అగస్త్యునకు ఉపనయనం జరిగినదని, ప్రొద్దుటూరు ప్రాంతంలో గృహస్థా శ్రమం కొంతకాలం సాగిందనీ చెబుతారు. 'అగస్త్యేశ్వర దేవాలయం' దానికి సాక్షిగా ఇప్పుడు కనబడుతుంది.

ద్వాపరయుగంలో పాండవులు యాగంటి క్షేత్ర దర్శనం చేశారట. జగద్గురు శంకరాచార్యులు వారి శిష్యుడు పద్మపాదుడు, వీర బ్రహ్మాండ స్వామి వచ్చి ఈ క్షేత్రం దర్శించినట్లు కూడా చెబుతారు. అగస్త్యులవారి ఆహ్వానంతో దేవతలు ఈ క్షేత్రమునకు వచ్చారని చెబుతారు. శంకర గది, వేంకటేశ్వర గది, బ్రహ్మ గది, కుమార గది—ఇవి గుహల పేర్లు, గంగా భవాని ఉన్న స్థలం పెద్ద కోనేరు. గంగ మరలిన చోటు మారునీళ్ళ చెలమ.

దేవతలు వచ్చిన విలం పేరు మహాగది. దేవతలు అదృశ్యమైనది ఎర్రరాళ్ళ గది. ఇది చాలా విశాలమైనది.

ఉమామహేశ్వరాలయం ఎదుటి మండపంలోని నంది విగ్రహం 15 అడుగులు పొడవు, 8 అడుగుల వెడల్పు, 8 అడుగుల ఎత్తు కలిగి నేత్రా కర్షకంగా ఉంటుంది. ఈ నంది స్వయం భువు అనడానికి ఒక కథ. ఆలయానికి ఎదురుగా ఒక పొడవైన రాయి ఉండేదట. ఆలయాధికారులు దానిని పగులగొట్టడానికి గడారులను నియమించారు. వారు పగులగొట్టి వెళ్లారు. మర్నాడు యథాప్రకారం ఆలిరి పెరిగి ఉంది. ఎన్నిసార్లు పగుల గొట్టించినా, అట్టే పెరుగుతూ ఉండడంవల్ల అధికారులు భయ భ్రాంతులయ్యారు. అంతలో ఆరాయి నంది ఆకారం తాల్చింది. ఈ నంది విగ్రహం ఆగ్నేయ వాయవ్య మూలలకు తిరిగి ఉంది.

కేంద్ర ప్రభుత్వ భూగర్భ శాఖవారు యాగంటి కొండకు వెళ్లాల గనుల కొండ అనే ప్రసిద్ధి ఉండడంవల్ల, పరిశీలన చేసి బనగానపల్లె ప్రాంతంలో వజ్రపు గనులు ఉండ వచ్చునని ప్రకటించారు. యాగంటి సమీపంలో ఉన్న మద్దిలేటపల్లిస్వామి కొండ కూడ భక్తులు దర్శించే కేత్రం. ఈ ప్రాంతంలో గిరిగుహలు పాచుగా ఉండటం కారణంగా ఋషులు నేటికీ సంచారం చేసే ప్రదేశం అని జనశ్రుతి.



యాదగిరిగుట్ట లక్ష్మీనరసింహస్వామి ఆలయం

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಂತೆ

యా ద గి రి

యాదగిరిగుట్టగా ప్రసిద్ధమైన 'యాదగిరి' నల్గొండ మండలములోని పుణ్యస్థలాల్లో మిక్కిలి ముఖ్యమైనది. ఇది భోనగిరి తాలూకాకు చేరి యుంది. వెనుకటి రోజుల్లో దీన్ని "భువనగిరి" అనేవాళ్లు. ఇది నల్గొండ జిల్లాలోనిది. యాదగిరి గుట్ట ప్రారాచాదునకు నలభయిమైళ్ళ దూరంలో వుంది. అక్కడ నుండి ఇక్కడకు మంచి "మెటలురోడ్డు" వుంది. అలాగే నా ఇక్కడకు రావచ్చును. లేక సికిందరాబాదు-కాజీపేట రైలులో వున్న "రాయగిరి" స్టేషనులో దిగి రెండు మైళ్ళు ప్రయాణం చేసి యాదగిరిమెట్ట చేరుకోవచ్చును. 800 అడుగుల ఎత్తునఉన్న గుట్ట మీద ఆలయం వుంది. ఇచ్చటి దైవము లక్ష్మీనరసింహస్వామి. ఈ ఆలయం ఆతి ప్రాచీనం కాకపోయినా అన్నవరం దేవాలయము మాదిరిగానే చాలా జనాదరణకు పాత్రమైనది. ఆలయచరిత్రను చెప్పే శాసనాలుగాని కైఫీయతులుగాని ఏమీలేవు అయినా ఈ ఆలయాన్ని గూర్చి పౌరాణికములూ సాంప్రదాయకములూ అయినా గాధలు చాలా ప్రచారంలో వున్నాయి. ఈ ఆలయం పుట్టుకను గూర్చిన గాధ స్కాండపురాణంలో వుంది. దాని స్వరూపం ఇది:-

శ్రీశాయుగంలో విభాండకుడు అనే ఋషి వుండేవాడు. సుప్రసిద్ధుడయిన ఋష్యశృంగుని కొడుకు పేరు యాదపుడు. ఇతడు బాల్యం నుండి విష్ణుభక్తుడు. స్వామిని నరసింహ స్వరూపంలో దర్శించాలని ఇతనికి తీవ్రమైన ఆకాంక్ష. ఈ మనోరథ సిద్ధికి సాధవమైన తపశ్చర్యకోసం ఏకాంతమైన ఈ కొండను ఎన్నుకున్నాడు. మనుష్యుల అలజడులు సందడులూ లేని ప్రదేశాలు ఏకాగ్రతకూ శాంతికి తపస్సుకూ చాలా అనుకూలంగా ఉంటాయి. అతడు ఎన్నుకున్న ఆ కొండ సరిగ్గా ఆలాంటిది. నరసింహ స్వరూపంలో వున్న విష్ణువును చూడాలని తప్ప అతనికి ఇంకా ఏ కోరికాలేదు. ఏకాగ్రతతో అతని తపస్సు సాగుతోంది, అతని తపస్సులోని గాఢత్వము, శుమా, పరిపూర్ణత్వము స్వామికి సచ్చి సరితోషం గలిగింది. వరాలివ్వటానికి వచ్చి యాదపుని ముందు నిలిచాడు. తన హృదయాన్ని శైవసం చేసుకొన్న మూడు దివ్య స్వరూపాలు మాపవలసిందిగా అతడు స్వామిని ఆర్థించాడు. ఆ మూడు ఏమంటే-జ్వాలా నరసింహ రూపము. గండభేరుండ నరసింహ రూపము, యోగానంద నరసింహ రూపమున్నా,

అతని కోరిక ప్రకారం నరసింహావతారానికి సంబంధించి ఆ మూడు స్వరూపాల దర్శనమూ స్వామి అనుగ్రహించాడు. కాని ఆ శుణమాత్ర దర్శనం యాదవునికి పరిపూర్ణమైన సంతృప్తిని కలిగించలేదు. అతనిలోని దర్శనకుద్ర నిరంతరమూ స్వామి సాన్నిధ్యంలో వుంటేనే గాని తీరేది కాదు. అందువల్ల అతడు స్వామిని ఈ మూడు స్వరూపాలతో ఆ కొండ మీద సన్నిధి చేసి నిత్యమూ వుండటం మొదలు పెట్టాడు. ఈ రీతిగా ఆ కొండ 'యాదవగిరి' అయింది. ఆ వాడుకలో 'యాదగిరి' అయింది.

శ్రద్ధాభక్తులతో అన్వేషించగలిగిన వారికి శ్రీ నరసింహస్వామి యొక్క ఆమూడు స్వరూపాలు ఈ ఆలయం ఆవరణలో మూడువోట్ల కానవస్తాయి.

ఈ ప్రదేశం కాలక్రమం చేత నిర్మానుష్యమై అడవి బలిసి ఆవరింప బడిపోయింది. ఈ ప్రాంతం గ్రామాధికారి కలలో స్వామి కనిపించి ఆ కొండ శిఖరం మీద తన సాన్నిధ్యాన్ని వెల్లడించి ప్రతిమను నిత్యార్చనలకై యేర్పాట్లు చేయమని ఆదేశించాడు? స్వామి ఆదేశం ప్రకారం ఆ గ్రామాధికారి తగు మమమ్యులతో స్వామిని అన్వేషించటానికి కొండమీదికి వెళ్ళాడు. అక్కడ ఒక పెద్ద శిలక్రింద స్వామి విగ్రహాలు కనిపించాయి. వారు ఆ విగ్రహాలను ఉద్ధరించి ప్రతిష్ఠించి నిత్యార్చనలు చేయటానికి ఒక అర్చకుణ్ణి యేర్పాటు చేశారు.

ఈ ఆలయానికి సంబంధించిన వేరొక గాథకూడా బహుశ వ్యాప్తిలో వుంది. దాని ప్రకారం ఈ ప్రదేశానికి రెండు మైళ్ళదూరంలో స్వామి మొట్టమొదట స్వయంభువుగా ఆవిర్భవించాడు. ఆ ప్రదేశం యిప్పుడు 'ప్రాత నరసింహస్వామి గుడి స్థలం, అని పిలువబడుతుంది. ఈ గాథలోనూ అదే స్వప్న వృత్తాంతం వున్నది. దాని తరువాత స్వామి ఆ ప్రదేశాన్ని విడిచి ఏకాగ్రతకూ, ధ్యానానికి అనుకూలంగా వున్నందున ప్రస్తుతం వున్న కొండ శిఖరానికి వచ్చేశాడు.

మూడు వందల అడుగుల ఎత్తున వున్న కొండ శిఖరంమీద ఈ ఆలయం వున్నది. కొండక్రింద గోపురంతో ఒక ద్వారం వుంది. దీన్ని వై కుంఠ ద్వారమని పిలుస్తారు. కొండ సగం ఎక్కినరికి వైన ఒక 'గిరి నగరం' గా ఏర్పడుతున్న సత్రాల వరుసలు కానవస్తాయి. యాత్రికుల సౌకర్యం కోసం అనేక భక్తులు నిర్మించిన ఈ సత్రాలు 50 వైగా వున్నాయి.

ఆలయం సింహద్వారంలోకి ప్రవేశించిన తర్వాత కుడివైపున హనుమంతుని గుడి ఒకటి వుంది. సరిగ్గా హనుమంతుని విగ్రహం అడుగున 10 అంగుళాల వెడల్పున 60 చదరపు అడుగుల మేర చీలిన శిల నేలబారుగా ఒకటి కనిపిస్తుంది. ఈ నేలబారుగా వున్న చీలిక వద్దనే గండభేరుండ నరసింహ స్వరూపంతో స్వామి యాదవునకు కనిపించాడంటారు. ఈ ప్రదేశం యొక్క ప్రాధాన్యాన్ని సూచిస్తూ ఇక్కడ ఒక నూనె దీపం ఎప్పుడూ వెలుగుతూ వుంటుంది.

ఎడమకు తిరిగితే విశాలమయిన ఒక శాలలోనికి ప్రవేశిస్తాము. అచ్చట సామాన్యంగా భక్తులందరూ కూర్చునివుంటారు. ఆ శాలకు ఎడమ వైపున అసలు ఆలయం వుంటుంది. ఆలయం ముందు వున్న స్థంభం వెనక వున్న స్థంభాలనలె నిర్మితమయినదేకాని సరిగ్గా స్వామి వున్న గర్భగుడి మాత్రం 30 అడుగుల పొడవున 12 అడుగుల వెడల్పున కొండలో తొలిచిన గుహ : వారిక కప్పుగా వున్న ఒక పెద్ద శిలక్రింద 5 అడుగుల ఎత్తున లోపలికి త్రోవ కొరకు ఈ గుహ నిర్మింపబడింది. ఈ ఇరుకు త్రోవలో నుంచి లోపలికి వెళ్ళేటప్పుడు తప్పనిసరిగా కొంచెం తల వంచవలసి వుంటుంది. ఆ రీతిగా ఈ గుహయొక్క సహజ నిర్మాణమే భగవంతుని ముందు మనల్ని వినఁములను చేసేదిగా వుంది.

ఈ త్రోవకు ఎడమవైపున ఒక పీఠం వుంది. అక్కడ విశేషార్చనలు జరుగుతూవుంటాయి. ఈ గుహ చివర స్వామి అసలు విగ్రహాలు వున్నాయి. అక్కడ ఒకదాని కొకటి బిగింపబడి నడుమ అడుగు ఎత్తు గల అర్ధవలయాకారాన్ని నిర్మిస్తున్న రెండు శిలలు మనకు కనిపిస్తాయి. ఒక శిలవైపున సర్ప శీరాకారంతో లోకవలె పరిసమాప్త మవుతున్న ఒక విగ్రహం మనకు కానవస్తుంది. దానిని యాదవునకు సాక్షాత్కరించిన రెండవ స్వరూపమైన జ్వాలా నరసింహ మూర్తి అంటారు. ఆ విగ్రహం పరిసరాల్లో ఇప్పటికీ ఒక దివ్యసర్పం కదలుతూ వుంటుందంటారు.

దానికి ఎదురుగా వున్న శిల మీద ధ్యానస్థిమితమైవున్న వేరొక ప్రతిమ కాన వస్తుంది. దీనిని యాదవునకు సాక్షాత్కరించిన మూడవ స్వరూపమైన యోగానంద నరసింహమూర్తి అంటారు.

సహజ నిర్మాణాన్ని భగ్నం చేయనిదే ఆధునిక నిర్మాణానికి పీలు కలుగని రీతిలో యీ శిలలు గుహలో ఒక భాగమై వున్నాయి ఈ రెండు

విగ్రహాలు విప్లవంగా యోజించినందుకు ఈనాడు నందువల్ల పెండితో నిర్మింపబడిన అక్షి నరసింహాలల విగ్రహాలు మూల విగ్రహానికి దగ్గరగా దర్శనానికి పూజకు పాలుగా పెట్టి బడి వున్నాయి.

ఈ గుహాగా విరప్పదేవ పెద్ద శిలయే ఈ అలయం యొక్క ఉపరి
స్థానానికి ఆధారమై వున్నది. ముందరి స్థానానికి ఎడమ వైపున ఒక
గుడి వుంది. దీన్ని ఆండాలమ్మ అలయమంటారు.

యూధగిరి గుట్ట మీన పున్న గిరి నగరం ఎప్పుడూ యాత్రికులతో
 కిట కిట లాడుచూవుంటుంది. గొప్ప మహిమ గల ఈ షేత్రం ఏడాది
 పొడుగునా వేల కొలది యాత్రికులను ఆకర్షిస్తూవున్నది. దీనికి కారణం
 శ్రద్ధా భిక్షులతో స్వామి శక్తియందు సంపూర్ణ విశ్వాసంతో కొండ మీద
 ఒక నల్లభై రోజులు గాని, ఒక వరుస గాని, ఒక వారం గాని స్వామిని
 ఆరాధించే భిక్షులు ఎటువంటి అసాధ్య వ్యాధులైనా కుదిరి సంపూర్ణా
 రోగ్యం చేకూర్చుంటుంది. ఈ స్వామి మహిమ అటువంటిది. ఈ వ్యాధి
 నివారణ శక్తి దేశ దేశాలా వ్యాపించి యీ అలయం నల్లభై యాభై
 యేళ్ళలో చాలా ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చింది. ఇచ్చటికి వచ్చి స్వామిని ప్రార్థిం
 చిన ఏ ఒక్క యాత్రికుని మనోరథమూ విఫలం కాలేదంటారు.

బాసర

అదిలాబాదు జిల్లా మధోలు తాలూకాకు చెందిన గ్రామము బాసర. ఈ గ్రామానికి చిర ప్రతిష్ఠ తెచ్చినది సరస్వతీ దేవి ఆలయం. సరస్వతికి ఆలయమే అపూర్వం. కాశ్మీరంలో శరణాలయం ప్రసిద్ధం. మన రాష్ట్రంలో బాసర పురాతనము, చారిత్రకము అయిన సరస్వతీ షేత్రం. అది కవి వాల్మీకి మహర్షి బాసరలో సరస్వతీదేవి ప్రతిష్ఠ చేశాడని, శ్రీమద్రామాయణ రచన ఇక్కడే సాగించాడని బ్రహ్మాండ పురాణములో ఉన్నట్లు పెద్దలు చెబుతారు. చారిత్రకమైన ఆధారంతో ఈ షేత్రం రాష్ట్ర కూటుల కాలం నాటి దంటారు. ఇది క్రిస్తు శకం 4 వ శతాబ్దికే పూర్వకాలినమని చెబుతారు.

సరస్వతీ దేవి ఆలయం చతురస్రాకారంలో ఉంటుంది. ఆలయానికి దక్షిణ భాగాన కోనేరు ఉన్నది దీనిని గుండం అని వ్యవహరిస్తారు. ఆలయావరణంలో పాలరాతి విగ్రహం వాల్మీకి మహర్షి ది ఉన్నది. దాని ప్రక్కగా ఉన్న ఒక సమాధిని 'వాల్మీకి సమాధి' అని అర్చకులు పరిచయం చేస్తారు. శివరాత్రి మొదలు ఇక్కడ ఉత్సవాలు చేస్తారు. బాసర రైలు స్టేషన్ ఈ షేత్రానికి రెండు మైళ్ల దూరంలో ఉంటుంది. బాసర సరస్వతీ దేవి దర్శనం విద్యాబుద్ధి ప్రదమని భక్తుల విశ్వాసం.

మంత్రితాలయం

రాఘవేంద్రస్వామి మహిమాన్వితుడైన మహాపురుషుడు, పండిత ప్రవరుడు, యోగి, తుంగభద్రా తీరాన ఆదవాని సమీపంలో మంత్రితాలయం మహాశ్శేత్రంగా నేడు పరిగణింపబడుతోంది. అది రాఘవేంద్రస్వామి బృందావనం. అనగా వారి సమాధి స్థానం. కర్నూలు జిల్లాలోని మంచాల గ్రామము స్వామి వారి మహిమచే మంత్రితాలయ శ్శేత్రమై వెలసినది.

బొంబాయి-మద్రాసు-బ్రాడ్ గేజి రైలు మార్గంలో ఆదోని దగ్గర వున్న తుంగభద్ర రైల్వే స్టేషనులో దిగి, బస్సు మీద మంత్రితాలయం చేర వచ్చు. అక్కడికి తొమ్మిది మైళ్లు, కర్నూలు, ఆదోని పట్టణాల నుంచి బస్సు మీద వెళ్ళడానికి సదుపాయము లున్నవి. మంత్రితాలయంలో యాత్రికులకు దేవస్థానం వారిచే వసతి గృహాలు ఉచితంగా ఏర్పాటు చేయబడతవి.

ఇప్పటికి మూడు శతాబ్దాలకు పైగా అయినది. రాఘవేంద్రస్వామి వారి పూర్వీకమ వృత్తాంతం పెద్దలు చెప్పుకంటారు. వారు మార్కటా బ్రాహ్మణులు. వారి తాత ముత్తాతలు విజయ వగర చక్రవర్తుల కాలంలో వైదిక విద్వాంసులుగా పేరు పొందినారట. శ్రీ కృష్ణదేవరాయల అనంతరం రాఘవేంద్రుని తండ్రిగారు తిమ్మనభట్టు విజయనగరం విడిచి కంచి దగ్గర వున్న భువనగిరి చేరుకున్నారు. తిమ్మనభట్టు భార్య గోపమ్మ. ఈ పుణ్య దంపతులకు వేంకటేశ్వరస్వామి సేవా ఫలముగా ఇద్దరు కుమారులు, ఒక కుమార్తె కలిగినారు. రెండవ కుమారుని పేరు వెంకట భట్టు. గొప్ప మేధావి. ఆయన చిన్ననాటినుంచి శ్రద్ధా భక్తులతో విద్యాభ్యాసం చేసి తర్క వ్యాకరణ వేదాంత శాస్త్రాలు తన అక్కగారి భర్తయైన లక్ష్మీ నర సింహాచార్యులవద్ద అధ్యయనం చేశారు. అన్నగారు గురు రాజాచార్యుల వారిలో వీణావాద్యంలో నైపుణ్యం సంపాదించారు. సుధీంద్ర తీర్థుల వారి శిష్యులయ్యారు. తమ ముప్పదవయేట వివాహం చేసుకున్నారు. భార్య పేరు సరస్వతి. వీరికి పుత్రుడు కలిగాడు. పుత్రముఖావలోకనం చేసిన తర్వాత వెంకటభట్టు సుధీంద్ర తీర్థ స్వాముల ఆజ్ఞతో ఆశ్రమ స్వీకారం చేసి రాఘవేంద్రస్వామిగా పేరు పొందారు.

భార్య సరస్వతికి ఈ వార్త తెలిసి పతి ఎడతాటు భరించలేక ఆమె బావిలో నీటి చనిపోయినదట. ఆ కారణంచే ఆమె పికాచమైనది స్వామి వారది తెలుసుకొని మంత్రశక్తిచే ఆమెను పికాచ జన్మ నుండి విముక్తురాలని చేశారని జన్మ శ్రుతి.

సన్యాసాశ్రమం స్వీకరించిన స్వామి శ్రీరంగం, కంచి, రామేశ్వరం, మధుర మొదలైన శ్రేణులు సేవించుతూ మధ్యాచార్యుల స్థానమైన “ఉడిపి” వచ్చి శ్రీకృష్ణ దర్శనం చేసుకున్నారు. చివరకు తుంగభద్రాతీరంలో వున్న “మంచాల” తాము సిద్ధి పొందడానికి తగిన స్థలమని నిర్ణయించుకున్నారు ఆ రోజులలో ఆదవాని నవాబు సిద్ధిమసీదు ఖాన్. అతడు రాఘవేంద్ర స్వామి మహిమ గుర్తించి మంచాలగ్రామం ఆయనకు సమర్పించాడట. మంచాలమ్మ గ్రామదేవత రాఘవేంద్రస్వామి ఆ దేవతాలయం ప్రక్క క్రీ.శ. 1670లో సజీవ సమాధిలో ప్రవేశించారు. శ్రావణ బహుళ విదియ గురు వారం బృందావనస్థులైనారు. పన్నెండు వేల సాలగ్రామాలతో నిర్మించ బడిన ఆ స్థానం శుద్ధ మృత్తికచే మూయబడినది. ఎంతో పవిత్రంగా భావించ బడుతూ ఉంటుంది.

మంత్రాలయానికి అనేక రాష్ట్రాలనుంచి భక్తులు వస్తారు. స్వామిని పూజించి ప్రసాదం నమస్కారాలు చేసి వాంఛిత సిద్ధి పొందుతూ వుంటారు. రాఘవేంద్రస్వామివారి ఆశీర్వాదన ప్రభావంచే రోగనివారణ చేసుకోవచ్చునని భక్తుల విశ్వాసం. మంత్రాలయంలో వేదపాఠశాల వుంది. ప్రసిద్ధులైన వేదశాస్త్ర పండితులు అక్కడ అధ్యాపకులుగా వుంటున్నారు మంత్రాలయం సర్వజన దర్శనీయమైన శ్రేణులు. రాఘవేంద్రస్వామి ప్రహ్లాదుని అవతారమని చెబుతారు.

మహానంది

దక్షిణాపథంలో తూర్పువైపున పరచుకొని వున్న కొండల వరుసలలో తిరుపతి, ఆహోబిలం, శ్రీశైలము, సింహాచలము మొదలైన మహాస్థలాలన్ని దాగి వున్నాయి. ఇవన్నీ ఒక మాదిరిగానే అనిపిస్తాయి. చుట్టూ దట్టమైన అడవుల మధ్య శాంతగంభీరమైన పరిసరాలలో ఇవి అవశంగా మనస్సును లీనం చేసివేస్తాయి.

కర్నూలు మండలం నడిమిగా ఈ కొండలు రెండు వరుసలుగా పోతున్నాయి. వీనిలో తూర్పువైపునకు పోతున్న వరుసనే “నల్లమల” అంటారు. ఈ నల్లమల కొండలలో ఒక కొండదగ్గర “మహానంది” వుంది.

“మహానంది”కి నంద్యాలనుండి బస్సుమీద పోవచ్చును. పదిమైళ్ళు నంద్యాల కర్నూలు మండలంలోని ఒక రైలుస్టేషను.

చుట్టూ దట్టమైన అడవుల మధ్య వచ్చని ఆకుల నీడలలో పసన్నతీర్థ జలాల నడుమ శాంతగంభీరమై “మహానంది” మ్రాగన్న పెట్టి నెమరువేస్తూ ఉన్నట్లు వుంటుంది.

ఈ ఆలయం అనేక విధాల అద్వితీయమనిపిస్తుంది. గర్భస్థానం మీది విమానం ఉత్తరదేశ వద్దతిలో శుద్ధ “నాశీశైలి”లో నిర్మింపబడివుంది, నిటారుగా వున్న ఆలయం మీది శిఖరం ఆకాశం చొక్కలోనికి పొడుచుకుని వున్నట్లుగా వుంటుంది. ప్రచారంలో వున్న గాథ యిది. ఉత్తరదేశం రససిద్ధుడొకడు వచ్చి యీ విమానం నిర్మించాడనీ పనివాళ్ళకు కూలీ యివ్వటానికి అతడు వారిచేత యిసుక కుప్పలు పోయింజేవాడనీ— అతని మంత్రశక్తి ఆ ఇసుక కుప్పలను వారివారి శ్రమకు సమానమైన సంపదగా మార్చేదనీ! ఈ వదంతికి తగిలట్లు—ఈ ఆలయ ప్రధానద్వారం పశ్చిమాఖిముఖంగా ఉంది. పశ్చిమాఖిముఖ ద్వారములైన గుడుున్నీ—దైవ, ఋషి ప్రతిష్ఠలనడానికి నిదర్శనం. ఆ గాథ ఇంకా ఇలా చెబుతోంది : ఈ ఆలయం “నందు”డనే మహారాజు కాలంలో ఆ హిమాలయ రససిద్ధుని ఆదేశానుసారం నిర్మింపబడిందట !

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు ఒక తామ్రశాసనంలో “మహానంది తీర్థము”గా “మహానంది” పేర్కొనబడింది. ఆ శాసనంలో మహానంది తీర్థం పుణ్య స్థలాలలో ఒకటనీ - రాజసోదరుడైన నరసింహదేవరాయలు నిలువగల దానాలు చేశాడనీ వున్నది. హంపి శాసనాలలో కూడా మహానంది ప్రస్తావన వుంది. క్రీ.శ. 1046కు వెనుకటిదైన “శివనందుని” శాసనంలో మహానంది తీర్థము యొక్క ప్రస్తావన వున్నది.

ఆలయము యొక్క శిల్ప సౌందర్యమును పట్టి - గుడిముందరి తొట్టె అమర్చుచు బట్టి మరికొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలను బట్టి - యీ ఆలయం అతి ప్రాచీనకాలం నాటిదిని తెలుస్తుంది. తరువాతి కాలాల్లో అనేక రాజులు దీన్ని బాగుచేయించటమూ పునర్నిర్మాణము చేసినట్లు తెలుస్తుంది. క్రీ.శ. 17, 18 శతాబ్దములలో ఈ ఆలయం కర్నూలు నవాబులు ఏలుబడిలోనికి వచ్చింది. ఆ నవాబులు మహానందిలోని శివరాత్రి మహోత్సవానికి ఏటేటా తమ “ఖజానా”లోని సొమ్ము వెచ్చి చేవారంటే - ఈ ఆలయం యొక్క పవిత్రతా ప్రాశస్త్యమూ ఎటువంటిదో తెలుస్తుంది. ఏమంటే ముస్లిం రాజులు కూడా ఈ క్షేత్రం విషయంలో శ్రద్ధ వహించి తీరవలసి వచ్చింది.

ఈ ఆలయం నిర్మింపబడిన పరిసరాలలోని ప్రకృతి దృశ్యాలను బట్టి యాత్రికులకు మహానంది యాత్రా స్థలమే కాక విహార యాత్రా స్థలముకూడా అవుతోంది. కొండల చేరికవల్లా - ఏటికి ఏడాది పొడుగునా ఎడతెగక గుడి చుట్టూ పారే నీటి బుగ్గల చలువ వల్లా - నిసర్గసిద్ధమైన ఏకాంత పావనత్వం వల్లా - యీ ప్రదేశం యాత్రికులను సర్వకాలాలలోనూ ఆర్షిస్తూనే వుంటుంది. నల్లమలల ప్రకృతి సౌందర్యానికి యీ ప్రదేశాన్ని ‘చెక్కిలిచుక్క’ అంటారు. ఈ ఆలయ తీర్థం తన జాషధీ గుణంచేత ప్రసిద్ధి కెక్కింది. ఈ ధాతు జలం ఏడాది పొడుగునా కవోష్ణంగానే వుంటుంది. ప్రధాన తీర్థం ఆలయ ముఖ మంటపం ముందు వుంది. ఇది అరవై అడుగుల చదరపు తొట్టె! మధ్యలో ఒక మంటపం వుంది. యాత్రికులు మునగటానికి వీలుగా ఎప్పుడూ అయిదు అడుగుల లోతు నీరు వుండేటట్లు యీ తొట్టి యొక్క జల నిస్పరణ, ప్రసరణ మార్గములు అమర్చబడి వున్నాయి. ఈ నీరు ఎక్కడినుండి వస్తుందో ఇప్పటి వరకు ఎవ్వరికీ తెలియదు. తొట్టెలోనికి నీటిపాగుదల కనిపిస్తుండేగాని సరిగ్గా తూము లెక్కడినుండి వున్నాయో తెలియదు. ఈ తీర్థంలోకి నీరు అయిదు బుగ్గల్లో

నుంచి వస్తోంది. వాటిని శ్రీశైలధార, నరసింహధార, దైవోదినీతీర్థం, నంది తీర్థము, కైలాస తీర్థము అని పిలుస్తారు. స్ఫటికనిర్మలమైన ఈ నీరు ఎప్పుడూ కవోష్ణమై వుంటుంది.

లింగాకారమై వున్న ఇచ్చటి మూలవిరాట్టు భారతవర్షంలోని ఇతర లింగాలకంటే విలక్షణమై అనదృశ్యమైవుంది. ఇది రెండుచోట్లసొట్టు పడిన పుట్టు శిల! కాని వైష్ణవులకు కూడా ప్రతిపత్తి విషయములైన సాల గ్రామములతో కూడియున్నందు వల్ల యీ లింగము యొక్క మహిమ అమేయమని భావింపబడుతోంది. శ్రీశైలంలో మాదిరిగానే లింగం ఇక్కడకూడా పీఠత్రయ విరహితమై భూమికి ఉపరితలం మీదనే కాన వస్తుంది. అక్కడమాదిరిగానే ఇక్కడా స్వామిని అందరూ ముట్టుకోవచ్చును. మనసారా, చేతులారా పూజించుకోవచ్చును.

ప్రస్తుతం ఈ విధమైన లింగాకారాన్ని గూర్చి యిచ్చటి స్థల పురాణంలో నచ్చిక కలిగించే గాథ ఒకటి యిలా వున్నది. పూర్వం నవ నంది మండలాన్ని నందుడనే మహారాజు ఏలుతున్నాడు. మహానంది ఆ నవ నంది మండలంలో చేరికయై వుంది. ఆ మహారాజునకు ఒక తలంపు కలిగింది. స్వామి విగ్రహానికి తైలాభ్యంజనం చేసి పాలతో అభిషేకం చెయ్యాలని! ఎక్కడెక్కడి ఆవులమందలను రప్పించాడు. గోపవరం అనే పల్లెనుండి వచ్చిన మందలో ఒక కట్టి ఆవు వుంది. ఆ రాజుచేసే అభిషేకంలో యీ కట్టిఆవు పాలే ఎక్కువగా ఉపయోగింప బడేవి. ఆ ఆవు అడవులలో స్వేచ్ఛగా తిరుగుతూ మేస్తూవుండేది. కొన్నాళ్ళకు అది అడవిలో చాలా సేపు కనబడకుండా వుండటం చాలా పర్యాయాలు గమనించారు. అభిషేకంలో వినియోగింపబడే దానిపాలు క్రమంగా తరగిపోవటమూ గమనించారు. పాలెందుకు తరగిపోతున్నాయో గమనించటానికి ఒకనాడు గొల్లవాడు ఆవువెంట అడవికి వెళ్లాడు. ఒక చీమలపుట్ట చుట్టూ తిరుగుతూ ఆవు మేయటం గమనించాడు. కొంచెంసేపటికి ఆవు పుట్టమీద నిలబడివుంది! ధారగా పాలుపుట్టలోనికి కారుతున్నాయి. చివరికి కృష్ణుని రూపంలో వున్న ఒక శిశువు చీమల పుట్టలోనుంచి వైకి తొంగిచూచి ఆవుకు దర్శనమిచ్చాడు. తరువాత నెమ్మదిగా ఆవు మందలోకి ఈ సంగతి వచ్చింది. గొల్లడు రాజుతో చెప్పాడు తన విశ్వాసాన్ని పరీక్షించటానికి పరమేశ్వరుడే అలా శిశు రూపంలోవచ్చాడని రాజు సూటిగా ఊహించాడు. మరునాడు రాజుకూడా ఆవు వెంట అడవికి వెళ్లి ఒక దట్టమైన పొదలో దాగి ధ్యాన నిమగ్నుడై పరమేశ్వరుని దర్శన ఉణం కోసం ఎదురుచూస్తూ వున్నాడు. ఆవు పుట్టను సమీపించి చుట్టూ తిరిగి భక్తి నిశ్చలమై నిలబడి వుంది. పరమేశ్వరుడు శిశువుగా కనబడి ఆవు పాలు ఆరగించాడు.

అద్భుతాకాంతుడైన రాజు తొట్టిల్లడంతో పండుటాకులు మరమర
లాడాయి. ఆ నవ్వడికి మనసు చెదరి ఆపు బెదరి భయభ్రాంతయై పుట్టసు
గిట్టలతో మట్టగించింది. శిశువు అదృశ్యమైపోయానాడు. పుట్ట మెట్టి
తేమగా వున్నందు వల్ల ఆపు గిట్టల అచ్చు దానిమీద అత్తు కుంది. తలవని
తలంపుగా బరిగిన యీ దైవావచారానికి రాజు భయపడి పరమేశ్వరుణ్ణి
డమించమని ప్రార్థించాడు. రాజు ప్రార్థనకు సంతుష్టుడై ఆపు మట్టగించిన
ఆ చీమల పుట్ట తేమ ఆరి తనంతట మహానంది వద్ద స్వయం భూలింగమై
వెలిసేటట్లు పరమేశ్వరుడు సంకల్పించాడు. అందువల్ల నే గిట్టల రెండు
గుర్తులూ మహానంది లింగం మీద నేటికీ కనిపిస్తాయి.

ఆలయం ముందు పెద్ద నంది వున్నది. బహుశః యీ ప్రదేశానికి
'మహా నంది' అనే వాడుక ఆ నంది వల్లనే వచ్చివుంటుంది. ఆలయం
వెనుక వున్న చెరువును 'రుద్రగండం' అంటారు. అచ్చట విష్ణు గుండమనీ
బ్రహ్మ గుండమనీ ఇంకా రెండు చెరువులున్నాయి.

ప్రధానాలయం ప్రక్కన అమ్మవారి ఆలయం వున్నది. అమ్మవారి
ముందున్న శ్రీ చక్రం ఆది శంకరులు ప్రతిష్ఠించినదంటారు. అమ్మవారి
కన్నుల ఎడటపకానాగ్రంగా పరమేశ్వరుణ్ణి ధ్యానించినవారికివారిసంస్కారానుభూతమైన దర్శనం కలుగుతేందని యిచ్చటి జనప్రచురమైన విశ్వాసం!
అమ్మవారి ముందున్న ముఖమంటపం యిటీవల భైరవ జ్యోతిస్థల
మహానందయ్యగారు కట్టించినది.

ప్రధానాలయం వెనుక మూడు చిన్న గుడులున్నాయి. ఒక్కొక్క
లింగంతో ఈ మూడు లింగాలను ఆరాధించినట్లయితే స్థూల, సూక్ష్మ,
కారణ, శరీరాలకు అతీతమైన తురీయ స్థితి సిద్ధిస్తుందని ప్రసిద్ధి.

మహా నందికి చుట్టూ పది మైళ్ళ పరియంతో తొమ్మిది నంది ఆల
యములున్నాయి, వాటి పేర్లువి: - 1. పద్మనంది, 2. నాగనంది,
3. వినాయక నంది, 4. గరుడ నంది, 5. బ్రహ్మ నంది. 6. సూర్యనంది
7. విష్ణు నంది, 8. సోమనంది, 9. శివనంది. నిజానికి ఇది 'సంద్యాల'
అనే, 'సంద్యాలయ' మునకు తదృశ రూపమే!

ఇచ్చటి ఉత్సవాలలో శివరాత్రి చాలా ముఖ్యమైన ఉత్సవం.
శ్రీశైలానికి వచ్చే యాత్రికులందరూ సామాన్యంగా యిచ్చటికీ వస్తారు.
కార్తీక మాసంలో శ్రద్ధాన్వితులైన యాత్రికులు ఉపకాలంలో ప్రప్రథ
మంగా మల్లికార్జున స్వామిని సేవించి యిచ్చటికి రెండు మైళ్ళ దూరంలో
వున్న పద్మనందిని సేవించి - అచ్చటికి మైలు దూరంలో పడమరగా ఉన్న

నాగ నందినీ సేవించి - చేరువనే ఉన్న బ్రహ్మ నందినీ, సోమ నందినీ, శివ నందినీ సేవించుకొని - అచ్చటికి ఈశాన్యంగా మూడు మైళ్ళలో వున్న విష్ణు నందినీ సేవించి-అచ్చటి నుండి కదిలి వినాయక నందినీ, మహానందినీ, సూర్యనందినీ సేవించి యాత్ర ముగిస్తారు. ఈ నవనందుల సేవ సూర్యుడ స్తమించే లోగా పూర్తి చేసుకోవాలని సంప్రదాయజ్ఞులంటారు.

ఈ ప్రదేశం "నవనంది"గా మారటానికి ఆన ప్రసిద్ధములైన గాధలు రెండు వున్నాయి. ఒకటి-పుతయ గంలో పర్వతుడనే మహర్షికి ఇద్దరు కొడుకులు శిలాదుడని-నందీ అనీ. పెద్దవాడైన శిలాదుడు తన తీవ్ర తపశ్చర్య ఫలంనే ఆ పేరు పొందాడు. ఏమంటే ఆయన రాళ్ళు తిని తపస్సు చేశాడు! ఆ పిల్ల వైన తపస్సుకు సంతృప్తుడై పరమేశ్వరుడు శిలాదుణ్ణి ఒక పుణ్య పర్వతంగా చేసి దానిమీద నివసించటం మొదలుపెట్టాడు. ఈ పర్వత శ్రేణిలో సుప్రసిద్ధమైన శ్రీకైలం ఉండే! అదేరీతిగా రెండవ కుమారుడు నంది కూడ పరమేశ్వరుణ్ణి గూర్చి తపస్సు చేశాడు. శివుడియనను నందిగా మార్చి తనకు వాహనంగా చేసుకొన్నాడు. నంది తపస్సు చేసిన ప్రదేశం లోని భాగమే యిప్పటి మహానంది వున్న ప్రదేశం! రెండవ గాధ-ఈ ప్రదేశాన్ని క్రీ.శ. 11 శతాబ్దంలో నందవంశపు రాజులు పరిపాలించారు. వారు తమ కులదైవమైన నందికి అనేకాలయాలు నిర్మించి ఆరాధించారు. ఇచ్చటి నంది అలయాలు విజయనగర రాజులతో సహా అనేక రాజవంశాల ఆదరణను పొందాయి.

ఇచ్చట యాత్రికులకు మంచి వసతులున్నాయి. మహానంది యాత్రా స్థలమేకాక ప్రకృతి రమణీయ స్థలం కూడా కావటమే దీనికి కారణం. ఇచ్చటి ప్రధానోత్సవం శివరాత్రి! దసరా, ఉగాదులకు కూడా యిచ్చట ఉత్సవాలు జరుగుతాయి. ఈ దేవాలయం దూర సమీప పాంత జనాలను సమానంగా ఆకర్షిస్తోంది. దేశ కాలముల అలజళ్ళకు చలించని దృఢ విశ్వాసానికి ప్రతీకగా మహానంది నిలిచి వుంది.

మాన విలీనమైన అభివ్యక్తతో చక్రనేమిక్రమ ప్రాప్తములైన మానవజాతి యొక్క పతనాభ్యుదయములకు సాక్షియై మహానంది ప్రణవాను సంధానం చేస్తున్నట్లు వుంటుంది.

శ్రీ కూర్మం

శ్రీకామేశ్వరం జిల్లాలో వంశధారా నది ప్రాంతములో ఉన్న షేత్రం శ్రీకూర్మం. ఇది సూర్య షేత్రమైన అరసవిల్లికి సమీపంలో వున్నది. శ్రీవారి కూర్మ రూపంలో వెలసిన కారణాన, కూర్మనాథస్వామి అంటారు వంశధారా నది పుట్టుకకు, శ్రీ కూర్మ షేత్రానికి సన్నిహిత సంబంధం పౌరాణిక మైనదని చెప్పుకుంటారు.

కృత యుగంలో శ్వేతుడనే చక్రవర్తి భార్య ఏకాదశీ వ్రత నియమంలో ఉండగా, ఆయనకు భార్యయందు ఆసక్తి కలిగిందట. రాజు రాణి భవనానికి వస్తున్నట్లు కబురు చేసాడు. మగడి కోరిక నెరవేర్చినచో వ్రత భంగము. రాణికి యేమి చేయుటకు తోచలేదు. శ్రీవారిని ధ్యానించినది. వెంటనే. ఆమె భవన సమీపంలోవున్న వెదురు పొదనుంచి జలప్రవాహం పుట్టుకు వచ్చింది. ఆ ప్రవాహం కొద్ది సేపటిలో రాజు మందిరానికి మధ్య అడ్డుగా ఏర్పడింది. రాజు ఆశ్చర్యపడి మంత్రిద్వారా తన భార్య వ్రతనిష్ఠ తెలిసికొని, ఆమె హరిభక్తి మహిమకు ఆనందపడ్డాడు. అది మొదలు తాను ఈశ్వరానుగ్రహం సంపాదించడానికి తపస్సు ప్రారంభించాడు. శివానుగ్రహ ఫలంగా నారదుడు వచ్చి ఆయనకు నారాయణ మంత్రోపదేశం చేశాడు. చిరకాలం అభీష్టసిద్ధికై రాజు చేసిన తపస్సునకు మెచ్చి చక్రతీర్థంలో కూర్మరూపంతో మహావిష్ణువు సాక్షాత్కరించాడు. ఆ స్వామియే కూర్మనాథుడు. భార్యా భర్తల భవనాలకు గడుమ ప్రవహించిన ఆ నది వంశధారా నది. శ్వేత రాజునకు ఆ విధంగా ప్రత్యక్షమైన స్వామి చక్రతీర్థంలో తపస్సు చేసే వక్రకాంగ మునిని కూడా అనుగ్రహించాడు. కూర్మనాథస్వామి శ్వేతరాజును, నారదుని వెంటబెట్టుకొని అక్కడ వున్న శ్వేత పర్వతంపై అధివసించాలని భావించాడు. కాని, చిర తపో నిష్ఠతో దుర్బలతనువై వున్న శ్వేతరాజు పర్వతం ఎక్కలేక పోయాడట. కూర్మనాథుని హుంకారంతో ఆ కొండ కృంగిపోయి సమతలం అయింది. అక్కడ స్వామి తన చక్రంతో ఒక జలకుండం ఏర్పరిచాడు. దాని పేరు చక్రకుండం, శ్వేత పుష్కరిణి, సుధాకుండం అని కూడా వ్యవహరిస్తారు. ఈ సుధా కుండం నుంచి శ్రీమహాలక్ష్మి పుద్భవించి స్వామిని చేరినదంటారు.

కొంత కాలానికి కూర్మనాథస్వామి భిల్లరాజును అనుగ్రహించి
పశ్చిమాభిముఖుడై దర్శనం ఇచ్చాడు. కూర్మనాయకి కూడ పశ్చిమా
ముఖయై వుంటుంది. భిల్లరాజు పుష్కరిణికి మెట్లు కట్టించాడు. శ్వేత
రాజు వలన ఆలయ నిర్మాణం జరిగింది. దూర్వాసుడు శ్రీ కూర్మనాథుని
దర్శనం చేసినాడని. బలరాముడు తీర్థయాత్రలో ఈ స్వామిని సేవించాడని
చెప్పుకుంటారు.

పూర్వం ఈ స్వామిని కూర్మేశ్వరుడని వ్యవహరించేవారని, అసలు -
ఇది శైవ షేత్రమని, శ్రీ రామానుజులవారు విష్ణు తీర్థ
స్థలముగా మార్పు చేశారని చెప్పడం కలదు. కూర్మనాథస్వామి
మూర్తి కాక, గోవిందరాజ స్వామి, చక్రనారాయణస్వామి,
బలినారాయణ స్వామి, నయనారాయణ స్వామి అనే మూ
కూడ ఇక్కడ గోచరిస్తాయి. పుష్కరిణి గట్టున వున్న శ్వేత మృత్తిక
వైష్ణవులు విరుమణి నామములకై ఉపయోగిస్తారు. ఈ షేత్రములో రా
అష్ట తీర్థములను భక్తులు పరమపావనంగా భావిస్తారు. కూర్మనాథస్వామి
అభిషేక జలము, ప్రసాదము స్వీకరించి అనేకులు రోగ విముక్తులై తొల
సిద్ధి పొందుతున్నారని. స్వామికి సహస్ర నామార్చనలు చేయడం శాస్త్రవి
నివారకమని భక్తుల విశ్వాసము. జ్యేష్ఠ బహుళ ద్వాదశి నాడు
నాథస్వామి జయంతి జరుపుతారు.

ప్రచురణ
డైరెక్టరు,
సమాచార, పౌర సంబంధ శాఖ,
ఆంధ్రప్రదేశ్, హైదరాబాదు-500001

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ కేంద్ర ముద్రాణాలయములో
డైరెక్టరుగారిచే ముద్రించబడింది.